

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ESKİÇAĞ DİLLERİ VE KÜLTÜRLERİ
(HİTİTOLOJİ) ANABİLİM DALI**

TİLİURA KENTİ VE III.HATTUŞİLİ'NİN TİLİURA HALKINA BUYRUĞU

Yüksek Lisans Tezi

Şafak BOZGUN

Ankara-2013

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ESKİÇAĞ DİLLERİ VE KÜLTÜRLERİ
(HİTİTOLOJİ) ANABİLİM DALI**

TİLİURA KENTİ VE III.HATTUŞİLİ'NİN TİLİURA HALKINA BUYRUĞU

Yüksek Lisans Tezi

Şafak BOZGUN

Tez Danışmanı

Prof.Dr.Cem KARASU

Ankara-2013

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ESKİÇAĞ DİLLERİ VE KÜLTÜRLERİ
(HİTİTOLOJİ) ANABİLİM DALI

TİLİURA KENTİ VE III.HATTUŞİLİ'NİN TİLİURA HALKINA BUYRUĞU

Yüksek Lisans Tezi

Şafak BOZGUN

Tez Danışmanı: Prof.Dr.Cem KARASU

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı:

İmzası

Tez Sınavı Tarihi:

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE**

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim (26/04/2013).

Şafak BOZGUN

İÇİNDEKİLER

Önsöz	i
Transkripsiyon ve diğer yerlerde kullanılan işaretler	ii
Kısaltmalar	iii
1. Giriş	1
2. Anahatlarıyla Hitit Çiviyazılı Kaynaklara Göre Kaşka Tarihi	5
3. Çiviyazılı Metinlerde Geçen <i>Tiliura</i>	15
3.1. <i>Tilimra</i> (=Tiliura) Kenti ile İlgili Çiviyazılı Kaynaklar	15
3.2. <i>Tiliura</i> Kenti ile İlgili Çiviyazılı Kaynaklar	20
3.3. <i>Tiliura</i> Kenti (ile aynı) Olduğu Düşünülen Kent Adları	21
4. “III.Ĥattuşili’nin Tiliura Halkına Buyruğu” CTH 89	22
4.1. CTH 89 KBo 54.66	25
4.2. CTH 89.A KBo 51.1	26
4.3. CTH 89.B KUB 23.123	27
4.4. CTH 89.C KUB 31.15	28
4.5. CTH 89 KUB 21.29	29
5. “Tiliura Kenti Kült-Envanteri” CTH 502	80
5.1. KUB 38.3	87
6. “III.Ĥattuşili’nin Nerik’i Yeniden İnşası Hakkındaki Hükümler” CTH 90	103
6.1.KBo 22.73 (+)KUB 21.11 (+)KBo 60.3	105
7. “II.Murşili’nin Ayrıntılı Yıllıkları” KBo 16.6 CTH 61 II.5.E	111
8. “SU, KIN ve MUŞEN” KUB 5.11 CTH 577	115
8.1 KUB 5.11	117

9. “Fal Metni” KUB 16.76 CTH 582	119
10. “Coğrafya Adları Listesi” KBo 19.31 CTH 238	125
11. Tiliura Kentine Ait Kaynak Verileri ve İçerikleri.....	130
12. III.Hattuşili’ye Ait Tarihi Kaynaklar ve İçerikleri.....	133
SONUÇ	135
ÖZET	141
SUMMARY	142
BİBLİYOGRAFYA	143
HARİTALAR	168

Önsöz

Anadolu toprakları, binlerce yıldır farklı kültürlerle yerleşim imkanı sağlamış, aynı zamanda bir geçit oluşturarak köprü olmuştur.

Hititler de bu topraklarda bir imparatorluk kurmuş ve geride kalan belgeler ile dünya tarihine iz bırakmışlardır. Yaklaşık İÖ.1680-İÖ.1200 yıllarında Anadolu'nun büyük bir kısmına ve zaman zaman da Kuzey Suriye'ye hükmetmişlerdir.

30.000'in üzerinde çiviyazılı tablet ve fragmanın bulunduğu Çorum Boğazköy'ün dışında Ortaköy (+/-4000), Alaca Höyük (1), Eskiyaşar (1), Kuşsaray (5); Tokat Maşat Höyük (117); Yozgat Yassı Höyük (1), Uşaklı Höyük (5); Çankırı İnandık (1); Kırıkkale Büklükale (1); Samsun Oymaağaç (4); Sivas Kuşaklı Höyük (62), Kayalıpınar (22); Mersin Gözlü Kule (1); Hatay Tell Açana (4); Kilis Oylum Höyük (1); (Suriye) Meskene (+/-1200), Ras Şamra (220), Tell Afis (2), Tell Kazel (1), Tell Nebi Mend (5); (Mısır) Tell el-Amarna (4); (Irak) Aqar-qūf'te (2) de Hitit çiviyazılı belgeler ortaya çıkarılmıştır.

Tüm bu belgelerde yüzlerce yerleşim adı geçmektedir. Yüksek lisans tez çalışmamda bu yerleşim adlarından biri olan *Tiliura* kentinin geçtiği Hitit çiviyazılı belgeler ele alınmıştır.

Böylelikle bu kentin Hitit İmparatorluğu dönemindeki önemi ortaya konmaya çalışılmıştır. Kaşkalar ve toplumsal yapısı hakkında ise bilgiler elde edilmiştir.

Çalışmamda, bilimsel yönlendirmeleri ile yardımlarını gördüğüm hocalarım Cem Karasu'ya, Yasemin Arıkan'a; tüm bunların yanısıra, her konuda ilgisiyle beni aydınlatan, destek sağlayan hocam Savaş Özkan Savaş'a teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmam sırasında, araştırmalarını bana göndererek yardımcı olan J.M.G.Salazar, B.Christiansen ile C.Michel'e ayrıca teşekkürlerimi sunarım.

Transkripsiyon ve Diğer Yerlerde Kullanılan İşaretler

- . Ünlüler altında ilgili işaretin silik ya da tahrip olduğunu belirtir.
- x Okunamayan işaretleri belirtir.
- [] Orijinal metinde kırık olan yerleri gösterir.
- < > Katip tarafından unutulmuş işaretleri gösterir.
- << >> Katip tarafından fazladan yazılan işaretleri gösterir.
- : (*Glossenkeil*) Luvice ya da bir başka dilde yazılmış kelimelerin başında kullanılır.
- ! Öncesindeki işaretin yazımının yanlış olduğunu gösterir.
- ˆ ˆ İşaretin üst kısmının kırık, silik ya da tahrip olduğunu gösterir.
- ˘ ˘ İşaretin alt kısmının kırık, silik ya da tahrip olduğunu gösterir.
- [. .] Kırık metin yerlerinde her nokta yaklaşık hesaplanabilen işaretler için kullanılır.
- () Çevirinin daha iyi anlaşılması için yazar tarafından yapılan ilaveyi gösterir.
- + Direkt join
- (+) İndirekt join
- ? Kendisinden önce gelen işaretin okunuşunun ya da çevirisinin kesin olmadığını gösterir.
- . Sumerce birden fazla işaretle oluşan kelimelerin arasında kullanılır.
- Hititçe ve Akadça kelimeleri içeren işaretlerin arasında kullanılır.
- Ak. Akadça
- İmp. İmparatorluk
- Hit. Hititçe
- Hur. Hurrice
- Luv. Luvice

Kısaltmalar

AAA	Annals of Archaeology and Anthropology - Liverpool.
ABoT	Ankara Arkeoloji Müzesinde Bulunan Boğazköy Tabletleri.
AfO	Archiv für Orientforschung - Berlin, Graz, Horn, Vienna.
Akkadica	Akkadica. Périodique bimestriel de la Fondation Assyriologique Georges Dossin - Brüssel.
Anatolica	Antolica. Annuaire International pour les Civilisations de l'Asie Antérieure (l'Institut Historique et Archéologique Néederlandais de İstanbul) - Leiden.
AnSt	Anatolian Studies (Journal of the British Institute of Archaeology at Ankara) - London.
AoF	Altorientalische Forschungen - Berlin.
ArAn	Archivum Anatolicum/Anadolu Arşivleri. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri - Ankara.
ArOr	Archiv Orientální - Prague.
AuOr	Aula Orientalis.
AÜDTCFD	Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi - Ankara.
BA	Babylonische Archive.
BASOR	Bulletin of the American Schools of Oriental Research - New Haven.
BiOr	Bibliotheca Orientalis - Leiden.
BoSt	Boghazköi-Studien - Leipzig.
CAD	The Assyrian Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago - Chicago 1956vd.
CDOG	Colloquien der Deutschen Orient-Gesellschaft.

- CHD The Hittite Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago - Chicago 1980vd.
- ChS Corpus der hurritischen Sprachdenkmäler.
- CLL H.C.Melchert, Cuneiform Luvian Lexicon - Chapel Hill 1993.
- CM Cuneiform Monographs.
- CRRAI Compte rendu de la ... Rencontre Assyriologique Internationale.
- CTH E.Laroche, Catalogu des textes hittites - Paris 1971.
- CTH² H.A.Hoffner, Catalog of Hittite Text: Historical Texts, 1998.
- DBH Dresdner Beiträge zur Hethitologie - Dresden, Wiesbaden 2002vd.
- DLL E.Laroche, Dictionnaire de la Langue Louvite - Paris 1959.
- EDHIL A.Kloekhorst, Etymological Dictionary of the Hittite Inherited Lexicon - Leiden 2008.
- Eothen Eothen - Florence.
- Fs Alp H.Otten-H.Ertem-E.Akurgal-A.Süel (ed.), Hittite and Other Anatolian and Near Eastern Studies in Honor of Sedat Alp, Ankara 1992.
- Fs Bittel R.M.Boehmer- H.Hauptmann (ed.), Beiträge zur Altertumskunde Kleinasiens. Festschrift für Kurt Bittel, Mainz 1983.
- Fs Dinçol-Dinçol M.Alparslan- M.Doğan Alparslan - H.Peker (ed.), VITA-Festschrift in Honor of Belkıs Dinçol and Ali Dinçol, İstanbul 2007.
- Fs Erkanal B.Avunç (ed.), Hayat Erkanal'a Armağan: Kültürlerin Yansıması/Studies in Honor of Hayat Erkanal: Cultural Reflections, İstanbul 2006.
- Fs Gurney Special Number in Honour of the Seventieth Birthday of Professor O.R. Gurney. 28th January, 1981, (AnSt 30) London 1980.

- Fs Güterbock 2 H.A.Hoffner-G.M.Beckman (ed.), Kaniššuar. A Tribute to Hans G. Güterbock on his seventy-fifth Birthday, May 27, 1983, (AS 23) Chicago 1986.
- Fs Hawkins Singer I. (ed.), *ipamati kistamati pari tumatimis-Luwian and Hittite Studies Presented to J. David Hawkins on the Occasion of His 70th Birthday*, Tel Aviv 2010.
- Fs Hoffner G.M.Beckman-R.H.Beal-G.McMahon (ed.), *Hittite Studies in Honor of Harry A. Hoffner Jr. on the Occasion of His 65th Birthday*, Winona Lake 2003.
- Fs Houwink ten Cate Th.P.J. Hout-J.Roos (ed.), *Studio historiae ardens. Ancient Near Eastern Studies Presented to Philo H.J. Houwink ten Cate on the Occasion of his 65th Birthday*, (PIHANS 74) Leiden 1995.
- Fs Hrouda P.Calmeyer -K.Hecker-L.Jakob.Rost -C.B.F.Walker (ed.), *Beiträge zur Altorientalistischen Archäologie und Altertumskunde. Festschrift für Barthel Hrouda zum 65. Geburtstag*, Wiesbaden 1994.
- Fs Kammenhuber Frantz-Szabó G. (ed.), *Festschrift Annelies Kammenhuber*, (Or NS 52) 1983.
- Fs Košak D.Groddek- M.Zorman (ed.), *Tabularia Hethaeorum-Hethitologische Beiträge Silvin Košak zum 65. Geburtstag*, (DBH 25) Wiesbaden 2007
- Fs Landsberger *Studies in Honor of Benno Landsberger on his Seventy-Fifth Birthday*, April 21, 1961, (AS 16) Chicago 1965.
- Fs Otten 2 E.Neu-C.Rüster (ed.), *Documentum Asiae minoris antiquae. Festschrift für Heinrich Otten zum 75. Geburtstag*, Wiesbaden 1988.
- Fs Popko P.Taracha (ed.), *Silva Anatolica. Anatolian Studies Presented to Maciej Popko on the Occasion of His 65th Birthday*, Warsaw 2002.

- Fs Pugliese Carratelli F.Imparati (ed.), Studi di storia e filologia anatolica dedicati a Giovanni Pugliese Carratelli, (Eothen 1) Firenze 1988.
- Fs T.Özgüç K.Emre-M.Mellink-B.Hrouda-N.Özgüç (ed.), Anatolia and the ancient Near East: studies in honor of Tahsin Özgüç, Ankara 1989.
- Gs Güterbock K.A.Yener- H.A.Hoffner (ed.), Recent Developments in Hittite Archaeology and History. Papers in Memory of Hans G.Güterbock, Winona Lake 2002.
- Gs Imparati S.de Martino- F.Pecchioli Daddi (ed.), Anatolia antica. Studi in memoria di Fiorella Imparati, (Eothen 11) Firenze 2002.
- Gs Neu J.Klinger-E.Rieken-Ch.Rüster (ed.), Investigationes Anatolicae- Gedenkschrift für Erich Neu, (StBoT 52) Wiesbaden 2010.
- Gs van Windekens L.Isebaert (ed.), Studia Etymologica Indoeuropaea memoriae A. J. van Windekens (1915-1989) dicata, Leuven 1991.
- Glotta Glotta - Göttingen.
- HBM S.Alp, Hethitische Brife aus Maşat-Höyük - Ankara 1991.
- HdO Handbuch der Orientalistik.
- HED J.Puhvel, Hittite Etymological Dictionary - Berlin 1984vd.
- HEG J.Tischler, Hethitisches Etymological Glossar - Innsbruck 1977vd.
- Hethitica Hethitica (Travaux de la Faculté de Philosophie et Lettres de l'Université Catholique de Louvain).
- HHw J.Tischler, Hethitisches Handwörterbuch, Mit dem Wortschatz der Nachbarsprachen, (IBS 102) - Innsbruck 2001.
- HKM S.Alp, Hethitische Keilschrifttafeln aus Maşat-Höyük - Ankara 1991.
- HPMM Hethitologie Portal Mainz-Materialien - Wiesbaden 2005vd.
- HW J.Friedrich, Hethitisches Wörterbuch - Heidelberg 1952 (1954).

- HW 1,2,3, Erg. J.Friedrich, Hethitisches Wörterbuch, 1.-3. Ergänzungsheft - Heidelberg
1957, 1961, 1966.
- HW² J.Friedrich-A.Kammenhuber, Hethitisches Wörterbuch 2.ed., Heidelberg
1975vd.
- HZL C.Rüster-E.Neu, Hethitisches Zeichenlexikon (StBoT Beiheft 2) - Wiesbaden
1989.
- IBS Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft - Innsbruck.
- ICANAS International Congress of Asian and North African Studies.
- IF Indogermanische Forschungen. Zeitschrift für Indogermanistik und
allgemeine Sprachwissenschaft. - Straßburg, später - Berlin 1892vd.
- JANER Journal of Ancient Near Eastern Religions - Leiden 2001vd.
- JAOS Journal of the American Oriental Society - Baltimore 1843vd.
- JESHO Journal of the Economic and Social History of the Orient - Leiden.
- JNES Journal of Near Eastern Studies - Chicago.
- Kadmos Kadmos. Zeitschrift für vor- und frühgriechische Epigraphik - Berlin.
- KBo Keilschrifttexte aus Boghazköi - Leipzig, Berlin.
- KUB Keilschrifturkunden aus Boghazköi - Berlin.
- KuSa Kuşaklı-Sarissa.
- MDOG Mitteilungen der Deutschen Orient-Gesellschaft zu Berlin - Berlin.
- MHH A.Ünal, Multilinguales Handwörterbuch des Hethitischen/A Concise
Multilingual Hittite Dictionary/Hititçe Çok Dilli El Sözlüğü, Hamburg
2007.
- MIO Mitteilungen des Instituts für Orientforschung (DAW Berlin, Institut
für Orientforschung) - Berlin 1953vd.

- MVAeG Mitteilungen der Vorderasiatisch-ägyptischen Gesellschaft (Fortsetzung der MVAG) - Leipzig 1992-1994.
- Or Orientalia - Rome.
- RGTC Répertoire Géographique des Textes Cunéiformes - Wiesbaden.
- RHA Reveu Hittite et Asianique. Organe de la Société des Études Hittites - Paris 1930vd.
- RIA Reallexikon der Assyriologie - Berlin.
- SCO Studi Classici e Orientali - Pisa.
- SMEA Studi micene i ed egeo-anatolici - Roma.
- StBoT Studien zu den Boğazköy-Texten - Wiesbaden 1965vd.
- StMed Studia Mediterranea - Pavia.
- THeth Texte der Hethiter - Heidelberg 1971vd.
- UCLA IE Conf. Proceedings of the 16th Annual UCLA Indo-European Conference Los Angeles 2004.
- UF Ugarit Forschungen - Neukirschen-Vluyn.
- ZA Zeitschrift für Assyriologie und verwandte Gebiete - Leipzig, später Berlin 1886vd.

1. Giriş

Hitit çiviyazılı belgeler, resmi nitelikte olup krallık buyrukları, yönetim belgeleri, bağış belgeleri, antlaşmalar, yazışmalar, kanunlar, mitolojik metinler, dini metinler, bayram metinleri, kült-envanter metinleri gibi sınıflandırılan çok çeşitli konuları içermektedir.

Tüm bu metinlerde çok sayıda kent adı geçmektedir. Bu kent adlarının bazılarının, Anadolu'da yazılı tarihi başlatan (yaklaşık İÖ.1950-1750) Asur Ticaret Kolonileri Devri metinlerinde de benzer biçimde geçtiği bilinmektedir¹. Böylelikle Hitit kentlerinin lokalizasyonuna yönelik çalışmalara, Eski Asurca metinler de katkı sağlamaktadır.

Çiviyazılı metinlerde geçen bu yerleşimler, bu alanda çalışma yapan bilim adamları tarafından incelenmiş ve bu konu hakkında çok sayıda eser verilmiştir. Hem Hitit hem de Kültepe metinlerinde geçen yer adları üzerine ele alabileceğimiz başlıca araştırmalar arasında;

Goetze "*Kizzuwatna and the Problem of Hittite Geography*" 1940;

Bilgiç "*Anadolu'nun İlk Yazılı Kaynaklarındaki Yer Adları ve Yerlerinin Tayini Üzerine İncelemeler*" 1946;

Garstang-Gurney "*The Geography of the Hittite Empire*" 1959;

¹ Bunlara örnek olarak verebileceğimiz kent adları; Alahzina=Lihzina, Aliaša=Ališa, Amkuwa=Ankuwa, Amurru=Amurri, Anunu=Anunuwa, Burušhattum=Puršahanda, Dadania=Tataniya, Habušna=Hupišna, Hahhum=Hahha, Hattuš=Hattuša, İstunuwa=İstanuwa, Kaniš=Neša, Karahna=Karahna, Kaštama=Kaštama, Kušsar=Kuššara, Luhuzattia=Lawazantiya, Nenašša=Nenašša, Šalatuar=Šalatiwara, Šamuha=Šamuha, Šariša=Šarišša, Tapaggaš=Tapikka, Tawinia=Taúiniya/Tawiniya, Tegarama=Tegarama, Tilimra=Tiliura, Tiwara=Tiwara vs. gibi.

Ertem “*Boğazköy Metinlerinde Geçen Coğrafya Adları Dizini*” 1973;
Lebrun “*Samuha, foyer religieux de l’empire hittite*” 1976;
del Monte-Tischler “*Die Orts-und Gewässernamen der Hethitischen Texte*” 1978;
del Monte “*Die Orts-und Gewässernamen der Hethitischen Texte. Supplement*”
1992;

Ertem “*Hitit Devletinin İki Eyaleti: Pala-Tum(m)ana ile Yakın Çevresindeki
Yerlerin Lokalizasyonu Üzerine Yeni Denemeler*” 1980;

Nashef “*Die Orts-und Gewässernamen der Altassyrischen Zeit*” 1991;

Popko “*Zippalanda. Ein Kultzentrum im Hethitischen Kleinasien*” 1994;

Kuzuoğlu “*Eski Asurca Metinlerde Geçen Coğrafya Adları*” (Yayınlanmamış
Doktora Tezi), 2007;

Barjamovic “*Historical Geography of Anatolia in the Old Assyrian Colony Period*,
2011

çalışmaları bulunmaktadır. Şüphesiz ki, bu çalışmalar, her yeni buluntuyla, yeniden değerlendirilecek, yenilenecek ve geliştirilecektir.

Tez konumuzun temelini oluşturan, Hitit çiviyazılı metinlerinde geçen yerleşim yeri Tiliura (Eski Asurca metinlerde Tilimra olduğu düşünülmektedir) kentinin, bugüne kadar geçtiği çiviyazılı belgeler aşağıdaki metin yerlerinden oluşmaktadır.

<i>Tilimra</i> TC I, 10 17 (=TCL IV); TC III, 158 7 (=TCL 14); KTS I, 51b 12
<i>Tiliura</i> KBo 16.6 III 1; KBo 19.31 I 13'; KUB 5.11 I 1; KUB 21.29 I 7, 11, II 6, IV 17'; KUB 38.3 I 1, 9, II 5
<i>Tiliura</i> ile ilgili olabilecek kırık metin yerleri: KUB 16.76 7'; KUB 21.11 9; KBo 49.303 1'
<i>Tiliura</i> kenti (ile aynı ³) olduğu düşünülen kent adları: <i>Tiura</i> KUB 26.43 I 35; KUB 38.1 IV 8; KUB 55.14 ay. 11'; ABoT 2.7 16'; <i>Tiyara</i> KUB 23.11 III 16; KUB 48.107 I 4; HKM 89 11

Metin yerleri ile ilgili olarak Ertem 1973, del Monte-Tischler 1978 ile del Monte 1992, ayrıca Nashef 1991 çalışmaları temel alınmıştır. 1992 yılından sonra Hitit çiviyazılı metin kopyalarının yayımlandığı KBo; KuSa; ABoT II ile 1906-1912 yılları arası

yayınlanmamış tabletlerin transkripsiyonlarının bulunduğu HPMM 6 2007’de geçen coğrafya adları taranmıştır. Bu metinler, CTH, CTH², Koşak 2005 1-5 ve güncel bilgilerin bulunduğu Hethitologie Portal Mainz’da (<http://www.hethport.uni-wuerzburg.de/HPM/hethportlinks.html>) yer alan bilgiler ışığında yeniden ele alınmıştır.

Hitit çiviyazılı metinlerde,

- ^{URU}*Ti-li-u-r[a* (KBo 16.6 III 1)
- ^{URU}*Ti-li-ua-ra* (KBo 19.31 I 13’)
- ^{URU}*Ti-li-ú-ra* (KUB 5.11 I 1; KUB 21.29 I 7, 11, IV 17; KUB 38.3 I 1, 9,)
- ^{URU}*Ti-li-ú-ra-aš* (KUB 38.3 II 5)
- ^{URU}*Ti-li-i-ú-ra* (KUB 21.29 II 6) yazılışları² ile yer alan kentle ilgili

incelememizde, Tiliura kent adının geçtiği bugüne kadar tespit edilen metinlerin ilgili yerlerinin transkripsiyonları-çevirileri ile filolojik çalışmaları, içerikleri ve bunlardan elde edilen bilgilerle literatürü incelenerek sunulmuştur.

Tiliura kentinin, Hititçe çiviyazılı belgelerden bilindiği kadarıyla, Eski Hitit Devleti’nin sonlarından İmparatorluğun çöküşüne kadar, Hititler’in çözölemeyen problemler yaşadığı, Hitit Devleti’ne düşman kabile toplumu olan Kaşkalar’a sınır olduğu düşünülmektedir. Bu yüzden Tiliura’nın, Kaşkalar ile yapılan savaşlarda stratejik bir öneme sahip olduğu düşünülebilir. Dolayısıyla araştırmamızda Kaşkalarla ilgili bilgilere de değinilmiştir.

Bu kent ile ilgili en önemli kaynak, III.Ĥattušili’ye ait Tiliuralılar’a verilen “Buyruk” (CTH 89) niteliğindeki metindir. Bu “Buyruk”la ilgili olarak von Schuler 1965, Garstang-Gurney 1959 ile González 1994 ve Ünal 2005 çalışmaları bulunmaktadır.

² Ertem 1973: 142; del Monte-Tischler 1978: 421.

Yine çalışmamızda ele alınan Tiliura kentine ait:

- Kült-Envanter metni (CTH 502 KUB 38.3)
- (Kent ile ilgili ele alınarak incelenen diğer metinler:) Hitit kralının Tiliura'da gördüğü rüyaya ilişkin bir fal metni (CTH 577 KUB 5.11);
- Coğrafya adlarının listelendiği ve içinde Tiliura kentinin geçtiği metin (CTH 238 KBo 19.31).

Çalışmamızda, Tiliura (olup-olmadığı) ile ilgisi şüpheli,

- ^{URU}Ti-*li*?- (CTH 582 KUB 16.76 7');
- -*li-u-ra* ya da -*li*a-ra (CTH 90 KUB 21.11 9) yazılışlarının geçtiği metinler de incelenmiştir.

2. Anahatlarıyla Hitit Çiviyazılı Kaynaklara Göre Kaška Tarihi

Ünal'ın belirttiği gibi, Hitit metinlerinde Kaška adı, ^{URU}Gašga, Kašga, Kaška olarak; II.Ramses yazıtlarında Kškš, Asur kaynaklarında māt Kašku (Sargon yıllıkları), Ugarit dilinde ise ktk olarak geçmektedir³.

Hitit Devleti'ni uzun yüzyıllar boyunca devamlı uğraştıran Kaşkalar'ın, Hitit Devleti'nin kuzeyinde, Merzifon ve Amasya'dan geçen çizginin yukarısında, Sinop-Ordu arasındaki bölgede yaşadığı kabul edilmektedir⁴. Hitit İmparatorluk Devri'nde ise, bugünkü verilerimiz ışığı altında genel olarak, Karadeniz sahilinde ve bunun iç-bölgesinin kapsadığı alanda, Hitit çiviyazılı belgelerinden tanıdığımız politik birimler olan Kaška, Pala, Tummana ve doğuda Azzi-Hayaša ülkelerinin yer aldığı konusunda araştırmacılar birleşmektedir⁵.

Kaşkalar, Eski Yakın Doğu tarihinde kendi tarih ve kültürleriyle ilgili olarak, yazılı belgelerini bırakmayan kavimlerden biridir⁶. Bu kavim ile ilgili bilgiler ağırlıklı olarak, Hitit yazılı kaynaklarından öğrenilmektedir.

Hitit topraklarına kronik saldırılar gerçekleştiren bu kabileler, ne zaman Hatti'de düzensizliği farketseler bundan faydalanmışlardır⁷. Yine metinlerden edindiğimiz bilgilere göre; Kaška kentleri de Hititler tarafından sık sık tahrip edilmiş, ancak bu kentler hızlı bir şekilde yeniden inşa edilmiş ve buralara tekrar yerleşilmiştir⁸. I.(II.)Tuthaliya ve

³ Ünal 2003: 55.

⁴ Ertem 1980: 1.

⁵ Dinçol-Yakar 1974: 564; Hoffner 2004: 127.

⁶ Ünal 2003: 48.

⁷ Bryce 2003: 52.

⁸ Glatz-Matthews 2005: 56.

I.Arnuanda'nın krallığı zamanından itibaren, sınır kentlerdeki ürünleri yağmalayan, hayvanları kaçıran, kışın alçak bölgelere, yazın ise dağlık bölgelere sürülerini taşıyan, yarı-göçebe bir yaşam süren ve kırsal bir toplum olan, devlet halinde siyasi bir örgütlenmeye sahip olmayan bu kabileler seferler ve antlaşmalarla kontrol altına alınmaya çalışılmıştır⁹. Kaşkalar, Hitit Krallığı tarihi boyunca çoğu zaman bir tehdit unsuru olmuşlar dolayısıyla Hitit devleti birliklerince kolaylıkla denetlenememişlerdir¹⁰.

Hitit kaynaklarında, Kaşkalar'ın yaşadıkları yerlere ve toplum yapılarının belirli coğrafi ayrıntılarına değinilmektedir¹¹. Kaşkalar'ın yaşadığı bölge olarak ele alabileceğimiz yer adları incelendiğinde, Kaşkalar üzerine kapsamlı bir araştırma yapan von Schuler'in tespit ettiği yer adlarına¹² Maşat metinlerindeki¹³ de eklendiğinde, yaklaşık iki yüz kadar yer adının mevcut olduğu görülmektedir¹⁴. Popko'nun da belirttiği gibi, buraların köklü gelenekler ile kurumlardan yoksun yerler¹⁵ olduğu düşünülmektedir.

Hititler, bu kabile toplumu ile ilgili olarak tarihi belgelerinde, antlaşmalarında, yakarış ile dualarında, fal soruşturmalarında, mektuplarında ve sınırda bulunan komutanlara verilen talimatlarında “düşman” olarak bahsetmişler, Kaşkalar'ı tanımlamak

⁹ Yakar 2006: 51; Singer 2007: 169.

¹⁰ Martino 2006: 46.

¹¹ Singer 2007: 166; Yakar 2008: 817-827.

¹² von Schuler 1965: 94-100.

¹³ Alp 1991: XXVIII-XXXI; Alp 1991: 449-455.

¹⁴ Ünal 1989: 30.

¹⁵ Popko 2008: 27.

için çoğunlukla “vahşi, barbar” terimlerini kullanmışlardır¹⁶. Hititlerin, Kaşkalar’a bakış açısıyla ilgili en önemli örnekler arasında, Maşat Höyük (=Tapikka) buluntuları olan mektuplar bulunmaktadır¹⁷. İÖ.14.yy. başına tarihlendirilen bu mektupların çoğunluğu Hitit kralı, görevlileri ve kentte yaşayan komutanları arasındaki yazışmalardan oluşmakta ve düşman kuvvetlerinin hareketleri, bunlarla ilgili gözlemler, yardımcı kuvvetlerin talep edilmesi-gönderilmesi, Kaşka kabile reislerinin idaresi gibi önemli konuları içermektedir¹⁸. Bu belgelerde, Hitit komutanlarının, Hitit sınır kentlerinde ve bu kentlerin güvenliğinde karşılaştıkları zorlukların detayları verilmektedir¹⁹.

Bu kabile toplumunun, Hitit Devleti’nin ilk zamanlarında ortaya çıkmış olduğu yönündeki bilgilerimiz, daha geç dönemlerdeki belgelere aittir. III.Ḫattuşili’ye ait, tezimizin de bir bölümünü oluşturan KUB 21.29 I 11-12’de geçen Tiliura’nın Ḫantili döneminden beri boş olduğu bilgisi ile III.Ḫattuşili’nin otobiyografisinde (CTH 81 III 46-48) ve (CTH 524) KUB 25.21 III 2-5’te yer alan Nerik’in Ḫantili döneminden beri boş olduğu bilgileri geç dönemdeki belgelere örnek oluşturmaktadır. Yine KUB 21.29 II 4-5’e göre, (I.)Labarna ve (I.)Ḫattuşili zamanında Kummeşmaḫa ırmağı, Kaşkalar için sınır olarak belirlenmiştir. Bu ırmak ile ilgili olarak genellikle;

¹⁶ Glatz-Matthews 2005: 49; Hititlerin, Kaşkaları kabile toplulukları için kullandıkları *dampupi-* kelimesi için bkz. “eğitilmemiş, soysuz, adi, barbar” HW: 208; “barbar” Hoffner 1967: 180; Sum. ^{LÚ}GADA.TAR = Ak. NU’Ū, QADARUTTU = Hatt. *tašḫawadun tanišawe* Ünal 1987: 478; “barbar, vahşi” von Schuler 1965: 6; (zıt. *annanuḫḫa*) HHw: 163; Hoffner 1997: 208; “barbar, iptidai insan, cahil kimse” MHH: 678.

¹⁷ Alp 1991.

¹⁸ Alp 1991: 5.

¹⁹ Singer 2007: 168.

Cornelius 1958: 258 “Karasu” (Erzincan);

Garstang-Gurney 1959: Harita 1, 24 “Devrez Çayı”;

Güterbock 1961: 96 “Yeşilırmak ya da Çekerek”;

von Schuler 1965: 19 “Kelkit ya da Çekerek”;

Houwink ten Cate 1967: 55 “Yeşilırmak”

González 1994: 175 “Kelkit”

Yakar 2008: 820 “Kelkit ve Yeşilırmak”

Matthews-Glatz 2009: 69 “Yeşilırmak ya da Çekerek” identifikasyonları öne sürülmektedir²⁰.

Kaşkalar’ın bu topraklara ne zaman geldiği, Eski Hitit Dönemi’nde Anadolu’nun kuzeyinde bulunup bulunmadığı sorusu tam olarak açıklığa kavuşturulamamış olmakla birlikte, kesin olan şey, Eski Hitit Dönemine tarihlendirilen belgelerde geçmedikleridir. von Schuler, Eski Asurlu tüccarların ellerini kollarını sallayarak Kuzey Anadolu’da ticaret yapabildiklerinden hareketle, o devirde Kaşkalar gibi “barbar” kavimlerin henüz orada oturmadıklarını öne sürmüştü, ancak Ünal, Eski Asur Ticaret Kolonileri’nin Kaşka bölgesinde ticaret yapmadıklarını çünkü onların ticaret faaliyeti alanının Kuzey Anadolu’yu kapsamadığını belirterek bu görüşe karşı çıkmıştır²¹. Hitit devletinin Kaşkalar ile karşılaşmaları, (CTH 89) KUB 21.29 II 3-5’de belirtildiği gibi, I.Labarna ve onun halefi I.İttuşili’nin zamanındadır²².

Ünal, yerli halka ait olan toprakların, işgallerden sonra kral tarafından kendi yakınlarına ve sadık görevlilerine dağıtıldığını ve bu topraklarda askeri, mülki, hukuki

²⁰ Bu ırmaklar ile ilgili olarak bkz. Harita 1-2-3-4.

²¹ Ünal 2003: 60.

²² von Schuler 1965: 19.

yüksek yetkilere sahip *BĒL MADGALTP*lerin görev yapmakta olduğunu ve bu görevlilerin pek çoğunun Kaška bölgesinde görev yapmasının bölge için özel bir anlam taşımakta olduğunu belirtir²³.

I.Arnuanda ve Ašmunikal ile *tuhkanti* unvanı taşıyan Tutḫaliya'ya ait belgeler arasında ise, Hititler'e dost bir topluluk haline dönüştürülmesi ve ekonomik açıdan Hatti Ülkesi'ne bağlanması amacıyla Kaşkalar'ın beylerine yapılan toprak bağış belgeleri bulunmaktadır²⁴. von Schuler'e göre, yine bu kralın zamanında Kaşkalar'la ilgili ilk yazılı belgeler ortaya çıkmıştır.

Kaşkalar ile ilgili, krallara göre önemli bilgileri, kronolojik bir sırayla verirsek, başlıca değineceğimiz olaylar ile bu olaylar hakkında bilginin edinildiği kaynaklar aşağıdaki gibidir:

Krallar	Durum	Belgenin Dönemi	Belge Bilgisi
Labarna-I.Ḫattušili	<i>Kummešmaḫa</i> nehri sınıır olarak belirlendi.	III.Ḫattušili	• CTH 89
I./II.Ḫantili	<i>Tiliura</i> ve <i>Nerik</i> kaybedildi.	III.Ḫattušili IV.Tutḫaliya	• CTH 81 ²⁵ ; CTH 89 • CTH 524
Telipinu	Kaškali düşman üzerine sefer düzenlendi.	II.Muršili	• CTH 61
I.(II.)Tutḫaliya	Anadolu'nun batısında <i>Aššuwa</i> ²⁶ da seferdeyken, kralın yokluğundan yararlanarak "Kaškali düşman" Hatti'ye saldırdı ²⁷ . <i>Tutḫaliya</i> Kaşkalar'a karşı savaştı ²⁸ .	I.(II.)Tutḫaliya	• CTH 142

²³ Ünal 1989: 24.

²⁴ Dinçol 1982: 35; Darga 1992: 16.

²⁵ CTH 81 KUB 1.1 ay.III 46' ... (nu^{URU}Ne-ri-iq-qa-aš)] 47 [(ku-it IŠ-TU UD^{UM} mḪa-an)-(ti-li ar-ḫa ḫar-ga-an-za e-eš-t)]a "ve Hantili'nin gününden (beri) Nerik kenti yıkılmış idi" bkz. Otten 1981: 20; Singer 2007: 167.

²⁶ Artukka: Aššuwa üzerine bkz. Alparslan 2002: 23-34.

²⁷ Singer 2007: 168.

²⁸ Martino 2006: 44.

I.Arnuvanda	Nerik kenti yitirildi. Kaşkalar'ın hırsızlık yaparak ve tüm kutsal eşyaları yağmalayarak, kentlerin tapınaklarının soyulduğu tanrılara şikayet edildi. Bunun dışında, Kaşkalar ile antlaşmalar yapıldı.	I.Arnuvanda	• CTH 375 ²⁹ • CTH 137, 138, 139, 140
II.(III.)Tuthaliya	Kaška saldırıları ile ilgili olarak, Hitit kralı, görevlileri ve sınır komutanları arasındaki mektuplaşmalar bulunmaktadır; III.Tuthaliya, oğlu Šuppiluliuma ile Kaşkalar'a karşı savaştı. Bu dönemde Kaşkalar Hattuša'ya saldırdı.	Maşat Höyük- Tapikka metinleri - II.(III.)Tuthaliya II.Murşili	• HKM • CTH 40
I.Šuppiluliuma	Tahta çıktığında Kaşkalar'la savaştı.	II.Murşili	• CTH 40
II.Murşili	Kaška kentlerine seferler düzenlendi. <i>Tiliura</i> kenti gibi, Kaška'dan etkilenmiş kentler yeniden yerleşime açıldı.	II.Murşili III.Hattuşili	• CTH 61 • CTH 89
II.Muqattalli	Anziliya'yı ve Tapikka'yı tahkim etti ve başkenti <i>Tarhuntašša</i> 'ya taşıdı ³⁰ . Yukarı Ülke'nin yönetimi ise III.Hattuşili'ye verilmiştir. Kadeş savaşına katılan Kaşkallı gruplarda bulunmaktadır.	III.Hattuşili	• CTH 81
III.Hattuşili	Apologyasında Kaşkalar'ın düşmanlıklarını anlatır ³¹ . Nerik kenti gibi Orta Krallık'ta yitirilmiş ve bir daha geri alınmamış bölgeler Hitit etki alanına alındı ve topraklar genişletildi ³² .	III.Hattuşili	• CTH 81
IV.Tuthaliya	Nerik kenti Hantili'nin zamanında işgal edilerek 400/500 yıl boyunca boş kaldı ³³ .	IV.Tuthaliya	• CTH 524 (KUB 25.21)

Kaška dili ile ilgili olarak Ünal, Hitit metinlerinde dilin Kaška yapısı, kökeni ve akrabalık ilişkilerini belirlemeye yarayacak hiçbir bilgi bulunmadığını, ele geçen

²⁹ KUB 17.21+(CTH 375) transkripsiyon ve çeviri için bkz. von Schuler 1965: 152-167; Singer 2002: 40-43; Gilan 2007: 306.

³⁰ Bu dönemde Hattuša, katiplerin başı Mittannamuva'nın yönetimine verilmiştir bkz. de Martino 2003: 63; Karasu 2008a: 327.

³¹ CTH 81 II 18 [(nu KUR^{URU} Ga-aš-ga^{HI.A} hu-u-ma-an-te-eš ku-ru-r)]i-ja-aḫ-ḫi-ir 19 [(nu KUR^{URU} Ša-ad-du-up-pa KUR^{URU} Da-an-ku-ṽa-ja ar-ḫa ḫar-ga-nu-ir)] 20 [(I-NA^{URU} Pít-ti-ja-ri-ga-ma kat-ta-an da-a-iš ... “(18) [(ve Kaška Ülkelerinin tümü düşmanlık yaptı)]lar. (19) [(Šadupa Ülkesini ve Dankuṽa Ülkesini mahvettiler)] (20) [(Pítijarik kentini ise kuşattı ...” bkz. Otten 1981: 10.

³² Martino 2006: 67.

³³ Beckman 2000: 22.

onomastik malzemenin incelenmesi ile yer ve şahıs adlarının Hititçe ve Hattice'den farklı olmadığını³⁴, Kaška tanrı adlarının ise Hatti kökenli olanlara daha yakın olduğunu belirtmiştir³⁵.

Kaška antlaşmalarının (CTH 137³⁶-138³⁷-139³⁸-140³⁹) bazılarında Hatti Ülkesi Tanrıları ve Kaška Ülkesi Tanrıları birlikte listelenmekte ve KBo 8.35 II 8-13'te (CTH

³⁴ Bu konuda seçilmiş şahıs ve yer adları için bkz. Ünal 2003: 56.

³⁵ Ünal 2003: 56.

³⁶ Bo 10285 CTH 137: --- [mh.] Koşak HPMM-1 2005: 243; **850/c** KBo 16.27 CTH 137: *Bk. A* [mh.], +1303/c KBo 16.27: *Bk. A* [mh.], +1373/c KBo 16.27: *Bk. A* [mh.], +1375/c KBo 16.27: *Bk. A* [mh.], +2392/c KBo 40.330: *Bk. A* [mh.], +2639/c KBo 16.27: *Bk.* [mh.], +2673/c KBo 16.27: *Bk.*[mh.] Koşak HPMM-2 2005: 95-96; Koşak HPMM-5 2005: 132; von Schuler 1965: 134-138.

³⁷ Bo 1358 KUB 23.77 CTH 138.1 : --- [mh.], +Bo 1616 KUB 23.77 : --- [mh.] +Bo 4932 KUB 13.27 : --- [mh.], +Bo 5947 KUB 23.77: --- [mh.], +Bo 6089 KUB 23.77 : --- [mh.], +Bo 6249 KUB 23.77 : --- [mh.], (+)Bo 6303 KUB 23.77a: --- [mh.], +Bo 6880 KUB 26.40 : --- [mh.], +Bo 7877 KUB 23.77 : --- [mh.], (+)Bo 7964 KUB 23.77a: --- [mh.] Koşak HPMM-1 2005: 45-46; **148/c** KUB 31.105 CTH 138.2 : *Bk. A* [mh.]; **115/g** KBo 43.1 CTH 138.?: *Bk. D* [jh.] Koşak HPMM-2 2005: 67, 240; **69/p** CTH 138: --- [k.A.]; **1512/u** CTH 138 : *T.I* [mh.] Koşak HPMM-3 2005: 39, 209; **384/w** KBo 47.193 CTH 138: *Bk. D* [mh.] Koşak HPMM-4 2005: 17; CTH 138.1 Bo 1358; CTH 138.1 Bo 1358 CTH 138.2 148/c, CTH 138.? 115/g, CTH 138 69/p, CTH 138 1512/u, CTH 138 384/w Koşak HPMM-5 2005: 132.

³⁸ **10/a** KUB 31.104 CTH 139: *Bk. A* [mh.], **51/a** KBo 16.29 CTH 139: *Bk. A* [mh.] Koşak HPMM-2 2005: 1, 4; **237/m** KBo 8.35 CTH 139: *Bk. A* [mh.], **418/u** CTH 139.B: *T.I*

139) Güneş Tanrıçası, Fırtına Tanrısı, Savaş Tanrısı ZABABA listenin başında gelmektedir. Savaş Tanrısı ZABABA'nın, Hatti Tanrısı *Wurunkatte* olabileceğini söyleyen Singer, bu tanrının Kaşka bölgesinde merkezi bir rol oynadığını belirtmektedir⁴⁰. Metnin devamında (II 19-21) ise, eğer Kaşkalar, Hatti memleketine saldırırlarsa, Tanrı ZABABA'nın düşman silahlarını geri çevirmesi ve kendi kalplerini parçalaması ile ilgili bölüm yer alır⁴¹.

[mh.], +222/w: *T.I* [mh.], (+)Bo 800 KUB 40.36 : *T.I* [mh.], (+)Bo 1863 KUB 26.6 : *T.I* [mh.], (+)Bo 2826 KUB 23.78b: *T.I* [mh.], (+)Bo 5899: *T.I* [mh.], (+)Bo 8668: *T.I* [mh.], +Bo 69/99 KBo 22.20: *T.I* [mh.] +Bo 69/165: *T.I* [mh.] Koşak HPMM-3 2005: 18, 158; **88/w** CTH 139: *T.I* [mh.]; **AO 7733.22** FHL 66 CTH 139: --- [k.A.] Koşak HPMM-4 2005: 5, 165. CTH 139 10/a, CTH 139 51/a, CTH 139 237/m, CTH 139.B 418/u, CTH 139 88/w, CTH 139 AO 7733.22 Koşak HPMM-5 2005: 132-133.

³⁹ Bo 1875 KUB 26.19 CTH 140.1: --- [mh.] +Bo 5120 KUB 26.19: --- [mh.], Bo 6846 KUB 40.21 CTH 140.3: --- [sjh.], Bo 7756 KUB 40.14 CTH 140.2.B: --- [jh.], Bo 8766 CTH 140: --- [k.A.] Koşak HPMM-1 2005: 60, 187, 203, 221; **489/u** CTH 140: *T.I* [mh.] (+)1813/u: *T.I* [mh.] (+)Bo 8740 KUB 31.33: *T.I* [mh.], **1487/u** CTH 140: *T.I* [mh.], **1898/u** CTH 140: *Bk. D* [mh.], **2008/u** CTH 140: *Bk. A* [k.A.] Koşak HPMM-3 2005: 162, 168, 227, 261; **Bo 69/89** KBo 22.132 CTH 140.2: *T.I* Koşak HPMM-4 2005: 77; CTH 140.1 Bo 1875, CTH 140.3 Bo 6846, CTH 140.2.B Bo 7756, CTH 140 Bo 8766, CTH 140 489/u, CTH 140 1487/u, CTH 140 1898/u, CTH 140 2008/u, CTH 140.2 Bo 69/89 Koşak HPMM-4 2005: 133.

⁴⁰ Singer 2007: 172-173; ayrıca bkz. Babil Tanrısı ^DZABA₄BA₄ Protohattice *Wurunkatte*, Hurrice *Aštabi* ve kutsal hayvanı aslan, Karasu 1997: 185.

⁴¹ von Schuler 1965: 110; Singer 2007: 173.

Kaška tanrılarının listesini detaylı bir şekilde veren metin ise (CTH 138) aşağıdaki gibidir:

KUB 23.77a+obv. 11-20⁴²

11 [DINGIR^{MES} ŠA KUR^{URU} Ga-aš-g]a-ia tu-li-ia ḫal-zi-ša-u[-en]

12 |^DU ḫa-na-up-te-ni []

13 |^DU ku-tup-pur-ru-z[i]

14 |^DU pa-zi-im-x[]-iš

15] tak-na-aš^DUTU-u[š] |^DḪu-ya-at-ta-aš-ši-i[š

16] x x []x-te-na | at-ta-aš^DUTU-uš [

17 -]ru-i | tu-uz-zi-aš^DI[M-aš

18]x |^DTe-li-pi-nu-u[š

11 [Kaška Ülkesi Tanrılarını] meclise/toplantıya çağır[dık].

12 Fırtına Tanrısı hanupteni[]

13 Fırtına Tanrısı kutuppurruz[i]

14 Fırtına Tanrısı pazim[]iš

15] Yerin Güneş Tanrıçası⁴³ | Tanrı Ḫuḫattašš[i

16]x-te-na | Güneş Tanrısının babası [

17 -]ru-i | Ordunun Fır[tına Tanrısı

18]x | Tanrı Telipinu[

Yukarıda geçen tanrı adları ile ilgili olarak von Schuler, II 12-14'de bulunan üç Fırtına Tanrısı'nın Kaška tanrıları olduğunu, listenin devamında II 15-18 Hitit tanrılarında

⁴² Singer 2007: 174.

⁴³ Arıkan 1998: 46; van Gessel 1998: 872; Beckman 2012: 130 ve dn.16.

tekrar dönüldüğünü belirtir⁴⁴. Ancak Singer, Hitit antlaşmalarında bulunan Hitit ve yabancı tanrıların listeleri arasında benzer bir durumun olmadığını; Hatti kökenli Telipinu ile Yerin Güneş Tanrıçası'nın, Kaşkalar'ın kutsal saydığı tanrılar arasında varsayılabileceğini ve böylelikle her iki paragrafın da Kaşkalar'a ait tanrı listesi olabileceğini belirtir⁴⁵.

Kaška kabile toplumu hakkındaki bu kısa girişin ardından, bu toplumla sınır olan Tiliura kentine ait metin bilgilerine yer verilecektir.

⁴⁴ von Schuler 1965: 127.

⁴⁵ Singer 2007: 174.

3. Çiviyazılı Metinlerde Geçen *Tiliura*

Günbattı, lokalizasyon çalışmalarında yer adlarının, genellikle konservatif oldukları için, isimlerin ses benzerliklerinin dikkate alınması gereken önemli bir unsur olduğunu belirtir⁴⁶. Buradan hareketle konumuz olan kent adı dikkate alındığında, Eski Asurca metinlerde *Tilimra*, Hititçe metinlerde ise *Tiliura* (*Tiliyara*, *Tiliúra*, *Tilúura*) ile aynı olduğu bilgisi, aşağıda da açıklanacağı gibi, daha önceden yapılan araştırmalarla bilim dünyasınınca kabul edilmiştir.

3.1. *Tilimra* (= *Tiliura*) Kenti ile İlgili Çiviyazılı Kaynaklar

Hitit Dönemi öncesi Anadolu'da ticari ilişkiler dendiğinde yaklaşık İÖ.1950-1750 yılları arasına tarihlenen, "Asur Ticaret Kolonileri Devri" olarak adlandırılan ve Anadolu'nun yazılı tarihini başlatan dönem akla gelmektedir. Kültepe'de yapılan kazılar sonucunda, yazılı belgelerin bulunduğu (II ve Ib tabakaları) II.yapı katında I.Erişum'a ait aynı tabletin iki kopyası ve mühür baskısı bulunmuştur. Asur'da I.Erişum'dan sonra Ikunum, I.Sargon, II.Puzur-aşşur, II.Naram-Sin, II.Erişum ve I.Şamşı-Adad hüküm sürmüşlerdir. Bu yapı katında (II.) bulunan II.Puzur-Aşşur oğlu Naram-Sin'e ait mühür baskısı, Asur Ticaret Kolonileri Devri parlak evresinin bu kral zamanında sona ermiş olduğunu göstermektedir. Özgüç'e göre, Ib yapı katının ilk yılları ile I.Şamşı-Adad'ın hakimiyet yıllarının çağdaş olması muhtemeldir⁴⁷.

⁴⁶ Günbattı 2002: 79.

⁴⁷ Sevin 1999: 122; Özgüç 2005: 4.

“Kültepe Tabletleri”⁴⁸ olarak bilinen Eski Asurca çiviyazılı belgelerin çoğunluğu Kayseri-Kültepe’de bulunmuştur. Bunların yanısıra Boğazköy, Alişar, Kaman-Kalehöyük, Sivas-Kayalıpınar⁴⁹; Kuzey Mezopotamya Asur, Nuzi, Suriye’de Mari, Tell Leilan’da da Akadça’nın lehçesi olan Eski Asurca dilinde yazılmış metinler ortaya çıkarılmıştır⁵⁰.

Konumuz gereği ele alacağımız Tilimra kentinin geçtiği metin yerleri aşağıdaki gibidir⁵¹:

a-na tí-li-im-ra	TC I, 10 17 (=TCL IV) ⁵²
a-tí-li-im-ra-i-im	TC III, 158 7 (=TCL 14) (<i>Dupl.</i> BIN IV 163 4b-12) ⁵³
tí-li-ú-ru-ma-an ⁵⁴	KTS I, 51b 12

Eski Asurca metinlerde geçen *Tilimra*’nın, Hitit metinlerinde geçen *Tiliura* kenti ile bağlantılı olduğu belirtilmektedir⁵⁵. Yine bu kentin (*Tilimra-Tiliura*), Pontus Kralı

⁴⁸ 1881’de tabletlerin bulunduğu merkezin eski adı bilinmediği için “Kapadokya Tabletleri” denilmiştir bkz. Özgüç 2005: 9.

⁴⁹ Bkz. Barjamovic 2011: 56.

⁵⁰ Özgüç 2005: 12; Kuzuoğlu 2007: 1.

⁵¹ Metin bilgileri için bkz. Bilgiç 1946: 422; Nashef 1991: 119.

⁵² Çev. için bkz. Garstang-Gurney 1959: 36.

⁵³ Nashef 1991: 119.

⁵⁴ Laroche 1966: 184; 25 kadar Kapadokyalı erkek şahıs ismi *-uman* suffiksine sahiptir bkz. Kronasser 1966: 113.

⁵⁵ Goetze 1931a: 261 ve dn.2; Bilgiç 1946: 393 ve dn.35; Garstang-Gurney 1959: 36; Nashef 1991: 119; Ünal 2005: 726; Kuzuoğlu 2007: 156; Barjamovic 2011: 146 dn.482.

IV.Mithradates'in Roma askerleri geldiğinde kaçtığı Taulara kalesi ile aynı yer olabileceği ancak *Tiliura/Talaura/Taulara*'nın henüz yerinin tam olarak bilinmediği belirtilmektedir⁵⁶.

Araştırmacılar tarafından, kent adının sonunda yer alan *-ura*'nın Hattiler'e özgü olduğu ve "kuyu, kaynak, pınar" anlamına geldiği kabul edilmektedir⁵⁷. Ünal bu kelimenin, Luvice *ura-* "büyük"⁵⁸ ile benzerliğinin ise tamamen rastlantısal olduğunu belirtmektedir⁵⁹.

Bilgiç, *-ura* eki ile birlikte *-ra, -a, -na, -ta, -ar, -nia, -at, -ma* ekleri ile yapılan Tilimra, Bitura, Gaziura, Kuşşara, Amkuşa, Şalaşşuşa, Nanuşa, Timelkia, Tuşpia, Harşumna, Harana, Patna, Uaşşania, Turhumit, Tegerama, Hurama, Ulama gibi kent adlarının Kapadokya metinlerinde görüldüğünü, bir kısmı Hitit, Asur, Babil, Mari kaynaklarında tekrar kendini gösteren yer adlarıyla aynı ekleri içeren, yalnız Hitit metinlerinde görülen benzer kentlerin Orta ve kısmen de Doğu Anadolu'nun iç kısımlarında bulunan kentler oldukları sonucunu çıkarmıştır⁶⁰.

Bilgiç'e göre metinlerde geçen, *u/v* ile *m*'nin değişimi ile, Tilimra-Tiliura kent adlarının aynı olduklarından şüphelenilemez⁶¹. Bu açıklamalardan sonra Tilimra ile ilgili metinlerde geçen bilgilere değinecek olursak:

⁵⁶ Lewy 1958: 94; Cornelius 1973: 244; Ünal 2005: 728; Barjamovic 2011: 146 dn.482.

⁵⁷ Bilgiç 1946: 393; von Schuler 1965: 104; Kronasser 1966: 188; Ünal 2005: 726; Christiansen (2013).

⁵⁸ Kelime için bkz. DLL: 102; CLL: 243.

⁵⁹ Ünal 2005: 726.

⁶⁰ Bilgiç 1943: 37.

⁶¹ Bilgiç 1946: 393.

a) TC I, 10 17 (=TCL IV):

Mektup bize Tilimra'nın yeri hakkında bilgi vermektedir. TC I, 10⁶² mektupta, Šamuha, Kuššar(a), Tilimra, Hurama kentlerinin adı birlikte geçmektedir.

Bilgiç'e göre, Tilimra kenti, Kuššar(a)⁶³ ve Šamuha⁶⁴ kentlerinin doğusundadır. Çünkü metinde Kuššar ve Šamuha kentlerine gidilmediği takdirde Tilimra'ya geçilmesi ve

⁶² Transkripsiyon ve çeviri için bkz. Garstang-Gurney 1959: 36; Garelli 1963: 117 dn.1; Barjamovic 2011: 145-146.

⁶³ Eski Asurca *Ku-ša-ra* (i-na Ku-ša-ra, wa-bar-tum ša Ku-ša-ra), Eski Hitit *Ku-uš-ša-ra*, Yeni Hitit *Ku-uš-šar* bkz. Ünal 1984: 379-382; Acemhöyük[?], Divriği yakınları[?], Alışar Höyük[?], gibi farklı lokalizasyon ve identifikasyonların verildiği Kuššar kenti ile ilgili olarak bkz. Bilgiç 1946: 397, 404; Garstang-Gurney 1959: 36, 63; Ertem, 1973: 81-82; del Monte-Tischler 1978: 230; Nashef 1991: 74-75; Alp 1992: 24; del Monte 1992: 87; Kuzuoğlu 2007: 96; Bryce 2009: 399; Barjamovic 2011: 143-150; Kayseri'nin güneydoğusunda bir yerde bulunan Kuššara Erken Hitit tarihinin önemli şehirlerindedir. Hitit Devleti'nin kurucularından sayılan I.Hattuşili saltanatının ilk yıllarını burada geçirmiştir. Kültepe tabletlerine göre burada bir Asur kolonisi (*wabartum*) bulunmaktadır bkz. Günbattı 2012: 27 dn.47.

⁶⁴ Genel olarak Malatya-Sivas çevresine yerleştirilen Šamuha kenti için bkz. Garstang 1942: 450-459; Bilgiç 1945: 28; Garstang-Gurney 1959: 36; Koşay 1972: 463-468; Ertem 1973: 118-119; del Monte-Tischler 1978: 338-341; Forlanini 1979: 165-185; Laroche 1985: 91-92; del Monte 1992: 137; Haas 2008: 93; Barjamovic 2011: 151-154; Martino 2011: 1-2; Kırşehir yakınında, Cornelius 1973: 12; Malatya bölgesinde, Hitit belgesinde geçen Šamuha'nın bir nehir kıyısında olduğu bilgisi, Eski Asurca metindeki köprü geçişi için yapılan ödeme ile de teyit edilmektedir bkz. Kuzuoğlu 2007: 134-135; Šamuha'nın,

ondan sonra da esirenin Hürama kentine gönderilmesi gerektiği belirtilmektedir⁶⁵. Kuššar(a)'dan doğuya doğru gidilirken Šamuha'ya geliniyor ve oradan bir yol (belki daha doğuya) Tilimra'ya ve diğer bir yol da (güney-doğuya) Malatya civarında aranması uygun olan Hürama'ya gidiyordu⁶⁶. Barjamovic burada Šamuha ve Kuššar(a)'ya giden kişinin ya Kaneš'den ya da Hürama kentinden seyahat etmekte olduğunu ve eğer bu görev başarılmaz ise ters yönde Tilimra kentine gidilmesi gerektiğini belirtmektedir⁶⁷. AKT 4, 71'de Kuššara ile Šamuha arasında on günlük bir mesafenin bulunduğu belirtilmektedir⁶⁸.

b) TC III, 158 7 (=TCL 14):

TC III, 158⁶⁹ (*Dupl.* BIN IV 163 4b-12) metinde 'Tilimralı bir adam (*prens?*) için 1 kumaş verildiği'nden bahsedilmektedir. Metnin duplikatına göre ise bu kişinin adının *Kulu-ma-a* olduğu belirlenmiştir⁷⁰. Bu ad diğer başka metinlerde de karşımıza çıkmaktadır⁷¹.

Šarišša'dan çok uzakta olmayan Kızılırmak üzerinde bugünkü Sivas-Kayalıpınar olduğu önerilmektedir Müller-Karpe 2000: 355-365.

⁶⁵ Bilgiç 1946: 393; Kuzuoğlu 2007: 156.

⁶⁶ Bilgiç 1946: 393-394.

⁶⁷ Barjamovic 2011: 146.

⁶⁸ Barjamovic 2011: 146.

⁶⁹ Garelli 1963: 167 dn.3.

⁷⁰ Nashef 1991: 119.

⁷¹ Bkz. AKT I, 111

c) KTS I, 51b 12:

KTS I 51b 12’de ise *tí-li-ú-ru-ma-an* şahıs adı geçmektedir⁷². *Tili-ura-uman* “Tiliura kentinden” şahıs adında olduğu gibi Kapadokya isimleri etnik suffiksi olarak *-uman-* eki alırlar⁷³:

A-kâ-li-ú-ma-an	^{URU} A-ka-li-ja-aš
Ar-nu-ma-an	^{URU} A-ra-na-aš
Ha-ar-šu-um-nu-ma-an	^{URU} Har-šum-na-aš

Popko, *-uman-* eki’nin Yunanca *-mo-*, Enstrükçe *-mne/-mnei/-mna*, Hurrice *-he* ekleri ile karşılaştırmaktadır⁷⁴. Bu ekten önce gelen “a” ise çoğunlukla düşmektedir (Akali-uman, Tiliur-man)⁷⁵.

3.2. Tiliura Kenti ile İlgili Çiviyazılı Kaynaklar

Hitit çiviyazılı metinlerde Tiliura kent adının geçtiği metin yerleri; Ertem 1973, del Monte-Tischler 1978 ve del Monte 1992’de incelenmiştir. Bu bilgiler ışığında, 1992 yılından sonra yayınlanan çiviyazılı belgelerle birlikte, “Tiliura kenti adının geçtiği” veya “Tiliura kenti olabileceği düşünülen” metin yerleri aşağıdaki gibidir: ***Tiliura* kent adının geçtiği metin yerleri:**

KBo 16.6 III 1 (CTH 61.II.5.E) Dupl. KUB 19.3 I 16 Dupl. KUB 14.29 I 12	Yeni /İmp. Hitit	^{URU} Ti-li-u-r[a] [^{UR}]U Ti-l[i-u-ra] [^{UR}]U Ti-[li-u-ra]
KBo 19.31 I 13’ (CTH 238)	Yeni /İmp. Hitit	^{URU} Ti-li-ya-ra
KUB 5.11 I 1 (CTH 577)	Yeni /İmp. Hitit	^{URU} Ti-li-ú-ra
KUB 21.29 I 7, 11, IV 17’ (CTH 89) KUB 21.29 II 6	Yeni /İmp. Hitit	^{URU} Ti-li-ú-ra ^{URU} Ti-li-i-ú-ra
KUB 38.3 I 1, 9, (CTH 502) KUB 38.3 II 5	Yeni /İmp. Hitit	^{URU} Ti-li-ú-ra ^{URU} Ti-li-ú-ra-aš

⁷² Goetze 1931a: 260; Laroche 1966: 184; Nashef 1991: 119.

⁷³ Goetze 1931a: 260; Dinçol 1970: 64; Hoffner-Melchert 2008: 60.

⁷⁴ Popko 2008: 17.

⁷⁵ Kronasser 1966: 44.

Tiliura ile ilgili olabilecek fakat kırık olarak tespit edilen metin yerleri:

KUB 16.76 7' (CTH 582)	Yeni /İmp. Hitit	^{URU} Ti-l[i]?
KUB 21.11 9 (CTH 90)	Yeni /İmp. Hitit	-l[i-u-ra / -h]a-ra
KBo 49.303 1' (CTH 530) ⁷⁶	Yeni /İmp. Hitit	^{URU} Ti-[

3.3. **Tiliura Kenti (ile aynı) Olduğu Düşünülen Kent Adları**

Tiura⁷⁷ kent adının geçtiği metin yerleri:

KUB 26.43 I 35 (CTH 225.A)	Yeni /İmp. Hitit	^{URU} Ti-ú-ra[-aš
KUB 38.1 IV 8 (CTH 501)	Yeni /İmp. Hitit	^{URU} Ti-i-u-ra
KUB 55.14 ay. 11' (CTH 525)	Yeni /İmp. Hitit	^{URU} Ti-i-ú-ra-az
ABoT 2.7 16' (CTH 225.B)	Yeni /İmp. Hitit	^{URU} Ti-ú-r[a [?]

Tiğara⁷⁸ kent adının geçtiği metin yerleri:

KUB 23.11 III 16	Yeni /İmp. Hitit	^{URU} Ti-ğa-ra
KUB 48.107 I 4	Yeni /İmp. Hitit	^{URU} Ti-ğa-ra-aš
HKM 89 11	Orta Hitit	^{URU} Ti-i-ğa-ra-az

Klengel, KBo 1.14'te yer alan bilgilerin⁷⁹, Hitit sakinlerinin yerleştirildiği, Kaşka sınır bölgesinde bulunan ve Kaşkalar'ın girişine izin verilmeyen *Tiliura* kenti ile ilgili olduğunu belirtmiştir⁸⁰.

⁷⁶ KBo 49.303: (x+1)]A-NA ^DU ^{URU}Ti[- (2') ^D]x-za ^{URU}Aš-ša-da[(3')]NISABA.

⁷⁷ KUB 38.1 IV 8'de geçen *Tiura* kentinin de (*Tiliğara* gibi) *Tiliura* kenti ile aynı olabileceği ile ilgili bkz. Ünal 2005: 725 ve dn.23.

⁷⁸ KUB 48.107 I 4'e göre; *Tiğara*, *Pišunupašši*, *Iškuruğa*, *Ziğarziğa* ve *Talmaliğa* kentleriyle aynı bölgede bulunan ve Maşat'ın kuzey-batısına lokalize edilen kentin ***Tiura*** kenti ile aynı olup olmadığı kesin değildir bkz. Alp 1991: 44; krş. “*Tiğara*, *Tiura* ile aynı yer değildir” del Monte 1992: 171.

⁷⁹ “(CTH 173) III.Ḫattušili'den I.Adad-nīrāri'e Mektup” bkz. Beckman 1999a: 147-149.

⁸⁰ Klengel 1999: 240.

4. “III.Ḫattušili’nin Tiliura Halkına Buyruğu” CTH 89⁸¹

III.Ḫattušili’nin terk edilmiş ya da seyrek nüfuslu ülke ve kentleri yeniden yerleştirmek için, Kaška nüfusunun yaşadığı alanlarda ya da yakın çevrelerinde uyguladığı politikayı göstermesi açısından *Tiliura* kenti bir örnek oluşturmaktadır⁸². Bu çiviyazılı tablet, bir yönetici için değil, bir toplum için düzenlenmiştir. İşlenen ana konu, Hitit kralının kenti yeniden inşa ederek yerleşime açmasıdır⁸³. III.Ḫattušili tarafından, kuzeyde

⁸¹ **CTH 89 KBo 54.66 (234/v)** {(Fundort T.I: L/19 aus unterstem Grabungsschutt.-hellbrauner gebr. Ton) (Zeit k.A.) (Hinweis J.Lorenz, 2.3.2011)} Groddek 2010: 40.-Dupl. KUB 21.29 ay. III 29vd.

CTH 89.A KBo 51.1 (309/u) {(Fundort T.I: aus altem Grabungsschutt, L/19.-heller, rotbrauner, gebr. Ton.) (Zeit jh.) (+) **KUB 21.29 (Bo 2043)** (Fundort T.I*: Fundort bestimmt durch Join-[In Istanbul]) (Zeit jh.) Join M.-C. Trémouille (16.2.2007)}; Hoffner 1967: 181; Kühne-Otten 1971: 38; Beal 1988: 294 §54; Carruba 1988: 200vd.; González 1994: 159-176; Karasu 1996: 42; Klengel 1999: 34 [B3], 42 [B7], 68. [B3], 92 [B2], 240 [A13]; Altman 2004: 180-182; Koşak HPMM-1 2005: 66; Ergin 2007: 273; Singer 2007: 167.

CTH 89.B KUB 23.123 (Bo 6644) {(Fundort ---) (Zeit jh.) Klengel 1999: 240}; Klinger 2002: 443; Koşak HPMM-1 2005: 184.

CTH 89.C KUB 31.15 (Bo 8283) {(Fundort ---: [In Istanbul] (Zeit jh.) Klengel 1999: 240}; Koşak HPMM-1 2005: 213; CTH 89.A Bo 2043 CTH 89.B Bo 6644 CTH 89.C Bo 8283 Koşak-Müller HPMM-5 2005: 132.

⁸² Bryce 2005: 249, 451.

⁸³ Altman 2004: 57.

sınır kenti Tiliura'nın halkına verilen bu buyruk, Hitit krallığının iç işleri ile ilgilidir⁸⁴. Kral yerleşimcilere belirli koşullar altında izin vermiş, bununla birlikte Kaşka topluluğunun dışlanması amaçlanmıştır⁸⁵.

Başkent'in kuzey-kuzeydoğusunda yer alan Nerik ve Tiliura kentleri istilacılar tarafından tahrip edilmiştir. Uzun dönemden beri ıssız kalan yerleşim yerini II.Murşili yenilemiş ve kısmen yerleşime açmıştır⁸⁶. Kummeşmağa bölgesinde bir kent olan Tiliura'ya Kaşkalar'ın yerleşmeleri ve hatta girmeleri yasaklanmıştır⁸⁷.

Bu buyruk "Hatti Ülkesi'nin Kralı Büyük Kral" ifadesinden de anlaşılacağı gibi III.Ḫattuşili'nin Hitit tahtına çıkışından sonra verilmiştir⁸⁸. Metinde tarihsel bir giriş olmasına rağmen tanrıların listesi bulunmamaktadır⁸⁹. Bu belge, Hititler ve Kaşkalar arasındaki ilişkileri detaylı bir biçimde vermektedir⁹⁰.

⁸⁴ Gurney 2001: 31.

⁸⁵ Goetze 1957a: 126.

⁸⁶ KUB 21.29 öy.I 11-15 bkz. Goetze 1957a: 178 ve dn.2; Garstang-Gurney 1959: 119; von Schuler 1965: 146; CHD (L/N): 422; González 1994: 160-161, 166; van den Hout 1994: 73 ve dn.35; Soysal 1998: 32 ve dn.29; Yakar 2008: 820; HEG (T/D): 100, 169; del Monte 2003: 68; Ünal 2005: 723 ve dn.7; HED (N): 77; Singer 2007: 167; Cohen-Taggar 2006: 232.

⁸⁷ Burney 2004: 282.

⁸⁸ Altman 2004: 123; ayrıca bkz. Otten 1971: 234; Gonnet 1979: 35; Anadolu kaynaklarında Hitit kralları LUGAL.GAL LUGAL KUR ^{URU}Hatti olarak bahsederken sıradan halk için Hitit yasalarında LÚ ^{URU}Hatti olarak bahseder Glatz 2009: 129.

⁸⁹ Weeks 2004: 70.

⁹⁰ Neu 1983: 399.

CTH 89’da bulunan “III.Ḫattušili’nin Tiliura Halkına Buyruğu” aşağıda yer alan metin yerlerinden oluşmaktadır⁹¹.

Envanter Num.	Yayın	CTH	Tarih
309/u (+) Bo 2043	KBo 51.1 ⁹² KUB 21.29	89.A	Yeni/İmp. Hitit Yeni/İmp. Hitit
234/v	KBo 54.66 ⁹³	89	(Belirlenmemiş)
Bo 6644	KUB 23.123	89.B	Yeni/İmp. Hitit
Bo 8283	KUB 31.15	89.C	Yeni/İmp. Hitit

KBo 54.66 = A III 28-33

B: KUB 23.123 = A III 29-38

C: KUB 31.15 = A II 10-18

Ayrıca Groddek’e göre KBo 50.168⁹⁴ (CTH 215) metnin, CTH 89’u anımsattığı belirtilmiştir⁹⁵.

⁹¹ Bkz. http://www.hethport.uni-wuerzburg.de/hetkonk/hetkonk_abfrage.php?c=89

⁹² KBo 51.1 “join”i Tremouille tarafından yapılmıştır. KUB 21.29’un öy.II ya da ay.III sütunu ile ilgili olduğu, ancak fragmanın tabletteki yerine tam yerleştirmenin şu an mümkün olmadığı belirtilmektedir bkz. KBo 51 2009: iv.

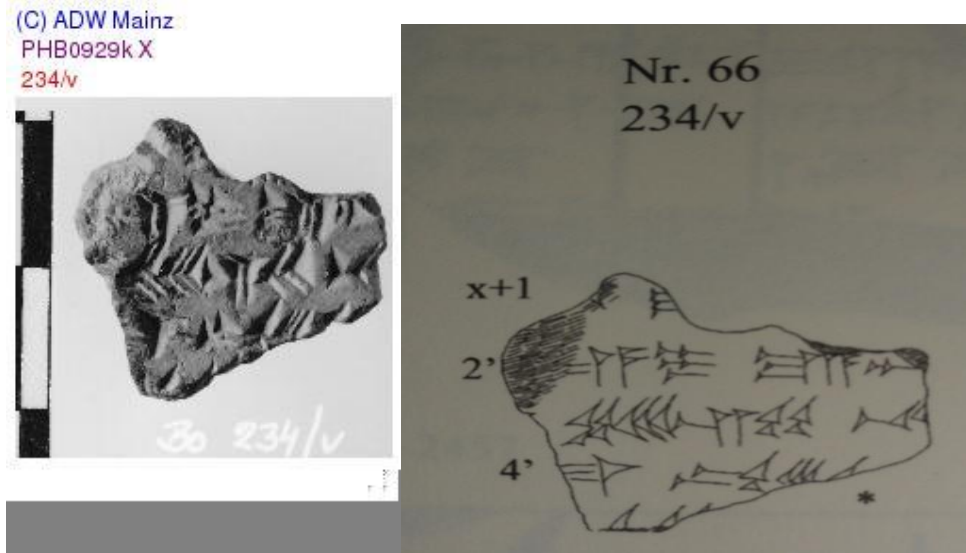
⁹³ KBo 54.66, KBo 54 2006: iv’te CTH 470 katalog numarası ile “Ritüel Fragmanı” olarak belirtilmiş; fakat daha sonra Lorenz’in önerisi ile metin CTH 89 katalog numarası ile yeniden düzenlenmiş ve KUB 21.29 numaralı metnin ay.III 29 vd.’nin duplikatı olduğu belirlenmiştir bkz. transkripsiyon için bkz. Groddek 2010: 40.

⁹⁴ **CTH 215** KBo 50.168 (512/u) {(Fundort T.I: aus altem Grabungsschutt, L/19. - hellgrauer, gebr. Ton.) (Zeit sjh.)}; Koşak HPMM-3 2005: 163; Koşak-Müller HPMM-5 2005: 142; Groddek 2008: 118. CTH 89 KBo 50: X.

⁹⁵ http://www.hethport.uni-wuerzburg.de/hetkonk/hetkonk_abfrage.php?c=89;

1 EN KUR^{TI} ÉZA-RA-A-T[I

4.1. CTH 89 KBo 54.66⁹⁶

CTH 89.A KUB 21.29	CTH 89.B KUB 23.123	CTH 89 KBo 54.66
ay.III. 29	x+1'	1']x x[-
29-30	2'	2' p]a-a-i ma-a-a[n
31	3'	3'] še-eš-zi na[-
32	4'	4' m]a' pe-eš-š[i-ja
33	5'	5']x x[

2 x-pi LÚ^{MEŠ} rGa'-aš-g[a

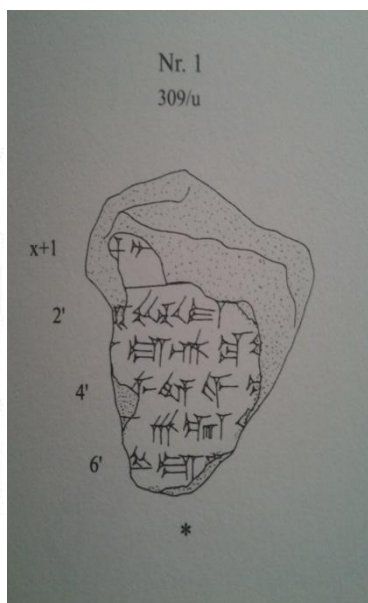
3 []x[

Metnin transkripsiyonu için bkz. Groddek 2008: 118.

⁹⁶ **KBo 54.66** (234/v) {(Fundort T.I: L/19 aus unterstem Grabungsschutt.-hellbrauner gebr. Ton) (Zeit k.A.)}; 234/v CTH 470 Košak HPMM-3 2005: 240; CTH 470 Košak-Müller HPMM-5 2005: 176; CTH 89 Groddek 2010: 40. -Dupl. KUB 21.29 ay. III 29vd. (Hinweis J.Lorenz, 2.3.2011).

4.2. CTH 89.A KBo 51.1⁹⁷

(C) ADW Mainz
B0693m
0309/u

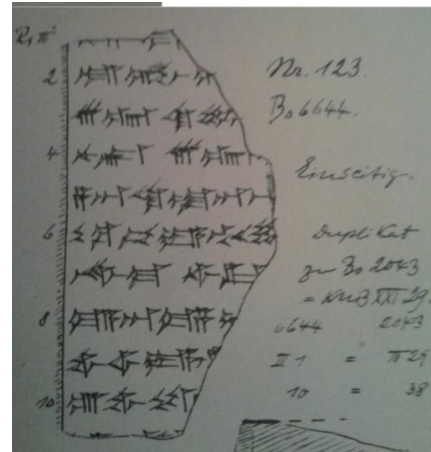

CTH 89.A KBo 51.1	
x+1']x x
2'	E]N KUR ^{TI} -ma
3']x URU-ri ku-x[
4']x ^{HL.A} ya-x[
5']x ŠÁ É K[I-LI
6']LÚ ^{URU} x[

⁹⁷ KBo 51.1 (309/u) (+) KUB 21.29 (Bo 2043) {(Fundort T.I: aus altem Grabungsschutt, L/19. - heller, rotbrauner, gebr. Ton.) (Zeit jh.)}; 309/u CTH 832 [jh.] Košak HPMM-3 2005: 152; Košak-Müller HPMM-5 2005: 296; Join M.-C. Trémouille (16.2.2007); KBo 51 2009: iv.

4.3. CTH 89.B KUB 23.123⁹⁸

© Vorderasiatisches Museum
BoFN01173c
Bo 6644

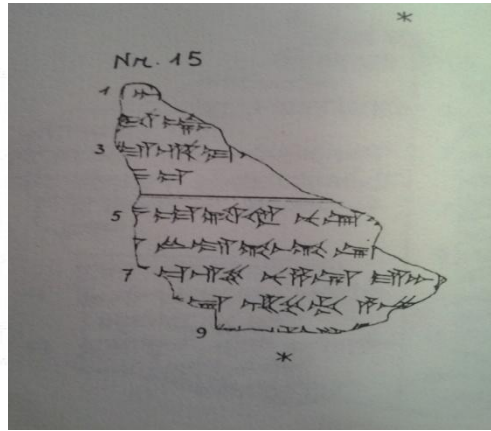

CTH 89.A KUB 21.29	CTH 89.B KUB 23.123
ay.III. 29	1' ^u nu-za ^r URU[-
30	2' URU Ga-aš-g[a
31	3' ŠÀ É KI-L[I
32	4' nu-kán ŠÀ É[
33	5' za-an-ki-la-an-z[i-ja-an
34	6' :ku-pi-ja-ti[-in
35	7' na-aš-ma HUL-[lu
36	8' ma-a-an-ma-za Š[A
37	9' ya-aš-ši-ja-z[i
38	10' ú-ya-te-[-

⁹⁸ **KUB 23.123** (Bo 6644) {(Fundort ---) (Zeit jh.) Klengel 1999: 240 [dn.13]}; Klinger 2002: 443; Košak HPMM-1 2005: 184; Košak-Müller HPMM-5 2005: 132; **KUB 23.123**: von Schuler 1965: 145vd.; Riemschneider 1977: 117 dn.14; del Monte-Tischler 1978: 191; González 1994: 159 dn.2, 164 dn.24, 173; Klengel 1999: 240; Ünal 2005: 725; CAD (K): 360b; CLL: 111.

4.4. CTH 89.C KUB 31.15⁹⁹

(C) ADW Mainz
N12318
Bo 8283

CTH 89.A KUB 21.29		CTH 89.C KUB 31.15	
öy.II.	10	1'	GIM ²]-a[n
	11	2'	^{GIS}]GIGIR-az [
	12	3'	U]RU-ri-ma-a[š
	13	4']ú'-iz-[zi
	14	5'	i-]a-at-ta-ru nu-kán D[I
	15	6'	-d]u LÚ ^{URU} Ga-aš-ga-kán [
	16	7']ú'-iz-zi nu-za-kán URU-a[n
	17	8'	nu]-kán EN KUR ^{TI} A-NA[
	18	9']x x x x[

⁹⁹ **KUB 31.15** (Bo 8283) {(Fundort --- [In Istanbul]) (Zeit jh.) Heinhold-Krahmer et al., THeth 9, 195; W.Riedel, Bemerkungen, 15; J.Klinger, GS Imperati, Bd. I, 443 A. 21; J.M.González Salazar, Aula Orientalis 12 (1994), 159 A. 2, 161 A. 12; H.Klengel, HbOr I/34, 240; J.Freu, Apogée, 269; 3f. HW² III/1, 236b; 6 J.M.González Salazar, Aula Orientalis 12 (1994), 167 A. 43, 172; 6 H.Ertem, AÜDTCFY 230, 71; 6 RGTC 6, 191; 8 J.M.González Salazar, Aula Orientalis 12 (1994), 168}; Bo 8283 KUB 31.15 CTH 89.C: --- [jh.] H.Klengel, HbOr I/34, 240 [A 13]}; Košak HPMM-1 2005: 213 ve dn.3623; CTH 89.C Bo 8283, Košak-Müller HPMM-5, 2005: 101, 132; von Schuler 1965: 145vd.; Klengel 1999: 240 [A13]; Melchert 1999: 17; Ünal 2005: 725 ve dn.16.

4.5. CTH 89 KUB 21.29

Satır		Transkripsiyon	Çeviri
	von Schuler 1965: 145-151		x
	González 1994: 159-176	x	x
	del Monte 2003: 67vd.	x	x
öy. I 1	Hrozny 1917: 18	x	x
öy. I 1-5	Archi 1971: 196 dn.40		x
öy. I 1-5	Otten 1971: 234	x	
öy. I 1-19	Altman 2004: 180	x	x
öy. I 6	Hrozny 1917: 117	x	x
öy. I 6-9	HED (M): 48	x	x
öy. I 6-10	CHD (L/N): 166a-b	x	x
öy. I 6-10	Beal 1992: 437 ve dn.1640	x	x
öy. I 6-12	Yakar 2008: 821, 824 A.10		x
öy. I 6-13	Klinger 2002: 443	x	x
öy. I 10	Hrozny 1917: 55	x	x
öy. I 11	Klengel 1999: 68-69		x
öy. I 11-12	Hoffner-Melchert 2008: 236	x	x
öy. I 11-13	Klengel 1999: 92		x
öy. I 11-13	Singer 2007: 167		x
öy. I 11-14	CHD (L/N): 422b	x	x
öy. I 11-15	Hoffner 2002: 64 ve dn. 20		x
öy. I 11-19	Alp 1949: 245-246	x	x
öy. I 11-19	Bryce 2005: 249		x
öy. I 12	Tischler 1991: 100	x	x
öy. I 13-14	HED (A): 210		x
öy. I 13-14	HED (N): 77	x	x
öy. I 14	Sommer 1932: 232	x	x
öy. I 14-15	Tischler 1991: 169	x	x
öy. I 14-15	van den Hout 1994: 73 dn.35	x	x
öy. I 14-19	del Monte-Tischler 1978: 422	x	x
öy. I 15	Hrozny 1917: 87	x	
öy. I 16-17	HED (A): 54	x	x
öy. I 24	Beal 1988: 294		x
öy. I 24-25	Otten 1988: 39	x	x
öy. I 26	Hrozny 1917: 102	x	
öy. II 2-5	Klinger 2002: 442	x	x
öy. II 2-5	Singer 2007: 167		x
öy. II 3	HED (A): 296	x	x
öy. II 3	CHD (P): 119	x	
öy. II 3-5	CHD (P): 119		x
öy. II 3-5	HW ² (H): 184b-185a	x	
öy. II 4-5	Tischler 1988: 356 dn.27	x	x
öy. II 4-5	CHD (L/N): 42	x	x
öy. II 4-5	HED (H): 109	x	x
öy. II 4-5	Klinger 1995: 84 dn.35		x
öy. II 4-5	CHD (P): 151	x	x
öy. II 4-5	Klengel 1999: 34, 42		x
öy. II 4-5	HED (PA): 125	x	x
öy. II 6	Neu 1996: 117-118 dn.43	x	x
öy. II 6-7	Neu 1968: 66	x	x
öy. II 6-8	CHD (Š): 214	x	x
öy. II 6-12	Beal 1992: 437		x
öy. II 6-13	Daddi 1977: 183-184	x	x
öy. II 6-13	Daddi 1982: 452	x	
öy. II 9-10	Neu 1968: 9	x	x
öy. II 9-10	Starke 1977: 185-186	x	x
öy. II 12	Neu 1968: 65	x	x
öy. II 12	CHD (P): 28	x	x
öy. II 12	Hoffner-Melchert 2008: 370	x	x

öy. II 12-13	Neu 1974: 108 dn. 246	x	x
öy. II 14	HED (A): 334	x	x
öy. II 14-15	HED (H): 81	x	x
öy. II 14-15	Otten 1992: 413	x	x
öy. II 15	Hoffner 1997: 4	x	x
öy. II 15	CHD (P): 380a	x	x
öy. II 44	CHP (P): 317	x	
öy. II 55	HED (K): 256	x	
öy. II 55	CLL: 111	x	
ay. III 4	CHD (P): 43	x	
ay. III 5	CHD (P): 41	x	
ay. III 7	Hrozny 1917: 55	x	x
ay. III 9	Beal 1992: 438 dn.1645	x	
ay. III 27-IV 16	González 2001: 63-66	x	x
ay. III 28-29	CHD (P): 53a		x
ay. III 29	CHD (P): 53a	x	x
ay. III 30-31	HW2 (H): 245a	x	
ay. III 30-32	Neu 1968: 77	x	x
ay. III 30-32	HED (A): 454	x	x
ay. III 31-33	Goetze 1957: dn 2		x
ay. III 33	del Monte-Tischler 1978: 422		x
ay. III 34	CLL: 111		x
ay. III 34-36	Kühne-Otten 1971: 38	x	x
ay. III 34-36	HED (K): 256	x	
ay. III 36-41	del Monte-Tischler 1978: 422		x
ay. III 37-48	Hoffner-Melchert 2008: 370	x	x
ay. III 41	Cotticelli-Kurras 1991: 50	x	x
ay. III 43	HED (A): 275	x	x
ay. III 48	HED (A): 275	x	x
ay. IV 4	Sommer 1932: 1975: 165		x
ay. IV 4	CHD (P): 53b	x	x
ay. IV 6	Sommer 1975: 165	x	x
ay. IV 6	Mouton 2004b: 98 ve dn.55	x	x
ay. IV 6-7	CHD (P): 103b	x	x
ay. IV 9	Kühne-Otten 1971: 42	x	x
ay. IV 13-14	Neu 1968: 115	x	x
ay. IV 13-14	Neu 1974: 25	x	
ay. IV 13-14	HED (N): 21	x	x
ay. IV 14	Hrozny 1917: 117	x	
ay. IV 13-14	CHD (P): 215	x	x
ay. IV 13-14	HED (N): 21	x	x
ay. IV 15-16	del Monte-Tischler 1978: 422		x
ay. IV 17-19	Hrozny 1917: 55	x	x
ay. IV 17-19	Karasu 1986: 30	x	x
ay. IV 17-19	Karasu 1997b: 219	x	x
ay. IV 17-19	Ünal 2005: 725 dn.17	x	
ay. IV 18-19	Gonnet 1979: 57	x	x

KUB 21.29

öy.I

- 1 [UM-MA T]a-ba-^rar'-^rna ^mH'a-at-tu-ši-li 'LUGAL'.^rGAL^r
2 [LUGAL KUR HA-A]T-TI¹⁰⁰ UR.SAG DUMU ^mMur-ši-li LUGAL.GAL LUGAL
KUR GIDRU^{TI101} UR.SAG
3 'DUMU.DUMU'-ŠU ŠA ^mŠu-up-pí-lu-li-u-ma LUGAL.GAL LUGAL KUR
^{URU}GIDRU^{TI} UR.SAG
4 NUMUN ŠA ^mHa-at-tu-ši-li LÚ ^{URU}Ku-uš-šar LUGAL.GAL
5 LUGAL KUR ^{URU}GIDRU^{TI} UR.SAG

-
- 6 ka-a-ša ^mHa-at-tu-ši-li-iš LUGAL.GAL šu-um-ma-aš
7 A-NA LÚ^{MEŠ} ^{URU}Ti-li-ú-ra a-ra-aḫ-za-an-da-ja
8 ku-i-e-eš URU^{DIDL.H[LA]} zi-ik EN KUR^{TI102} ku-i-e-eš

¹⁰⁰ González 1994: 160, tamamlamayı [LUGAL KUR ^{URU}Ha-a]t-ti olarak yapmıştır. Ancak metinde bu tamamlamaya göre işaretler için yeterli yer bulunmamaktadır. Bu yüzden, başka örneklerde de görüldüğü gibi URU determinatifi olmadan [KUR HA-A]T-TI yazılmış olmalıdır bkz. KBo 4.4 I 15 KUR HA-AT-TI; Ayrıca HATTI genellikle Akadogramdır. Ülke KUR ^{URU}HA-AT-TI/HAT-TI, Akadça *māt Hatti*; Hititçe *Hattušaš utne*, kısaltması *Hattušaš*'tır; tam tersi, olarak Akadogram aynı zamanda şehri de temsil etmektedir (Örneğin: ^{DU} ^{URU}HATTI teriminde diğer şehirlerin fırtına tanrılarının yanı sıra Hattušaš Şehri Tanrısı da ifade edilmektedir) bkz. Savaş 1998: 508.

¹⁰¹ Metinde de görülebildiği gibi (öy.I 2, 3) GIDRU^{TI}, URU determinatifi ile ya da URU determinatifi olmadan kullanılmaktadır krş. (GIDRU-ti) HZL 1989: 175.

¹⁰² EN MAD<-GAL>-TI bkz. CHD (L/N): 166; HED (M): 48.

9 *ma-ni-ja-aḥ-ḥi-eš-ki-š[i A]-NA LÚ^{MEŠ URU} GIDRU^{TI} LÚ^{MEŠ URU} Ga-aš-ga-ja*

10 *iš-ḥi-ú-ul kiš-an iš-ḥi-ja-nu-un*

11 *^{URU}Ti-li-ú-ra-aš URU-aš IŠ-TU UD^{KAM} ^mHa-an-ti-li*

12 *dan-na-at-ti-iš e-eš-ta na-an A-BI-IA*

13 *^mMur-ši-li-iš EGIR-pa ú-e-te-et a-še-ša-nu-ut-ma-an*

14 *na-a-ūi₅ SIG₅-in a-še-ša-nu-ut-ma-an a-pé-e-el*

15 *IŠ-TU NAM.RA ^{GIŠ}TUKUL tar-aḥ-ḥa-an-ti-it*

16 *an-na-al-li-iš^(uš)-ma-kán ku-i-e-eš LÚ^{MEŠ U} [^{RU}Ti-li-ú-ra]¹⁰³*

17 *EGIR-an e-šir na-aš-kán ar-ḥa [da-aḥ-ḥu-un]¹⁰⁴*

18 *na-aš ^DUTU^{ŠI} EGIR-pa ú-ya-t[e-nu-un]*

19 *na-aš EGIR-pa I-NA ^{URU}T[i-li-ú-ra a-še-ša-nu-un]¹⁰⁵*

20 *nu ŠA A-BI-IA IŠ-T[U UD^{KAM}*

21 *am-mu-uk EGIR-an-da x[*

22 *nu ŠA A-BI-IA ŠUM[-ŠU*

23 *nu-uš-ma-aš šu-um-ma-aš[*

24 *IŠ-TU ^{GIŠ}TUKUL tar-aḥ-ḥa-an[-ti-it*

25 *LÚ^{MEŠ GIŠ}TUKUL GÍD.DA ku-i[-e-eš*

¹⁰³ LÚ^{MEŠ} [^{URU}Ti-li-ú-ra LÚ^{MEŠ} APIN.LAL] bkz. Alp 1949: 245; LÚ^{MEŠ} [^{URU}Ti-li-ú-ra] bkz.

von Schuler 1965: 146; González 1994: 161; del Monte 2003: 67.

¹⁰⁴ [da-aḥ-ḥu-un] Alp 1949: 246; [da-a-aš] González 1994: 161; [tar-na-aš] del Monte 2003: 67.

¹⁰⁵ a-še-ša-nu-nu-un Alp 1949: 246.

26 *am-mu-uq-qa ku-₁-₂-₃-e[š*

27 [₄ . .]x-x-aš-x[

öy.II

1 *ku-i-e[-eš] a-ra-aḥ-za u-a-aḥ-nu-ir*

2 *na-at-za d[a]-aš-ki-ir na-at a-pé-e-ez-za k[u-u-ru-r]i-iš-ki-u-ya-an¹⁰⁶ ti-e-er*

3 *nu-uš-ma-aš pa-ra-a a-ša-tar^m Ḥa-an-ti-li-iš i-ḫ[a-a]t*

4 *ḥa-an-te-ez-zi-ja-aš-ma-aš-kán^m La-ba-ar-na-aš^m Ḥa[-a]t-tu-ši-li-iš*

5 ^{id}*Ku-me-iš-ma-ḥa-an pa-ri-an Ú-UL tar-ne-eš-kir*

6 ^{URU}*Ti-li-i-ú-ra-kán URU-ri še-er nu-kán^{LÚ} UKU.UŠ*

7 ^{LÚ}*KAR-TAP-PU-ja ŠA LÚ^{MEŠ} URU Gaš-ga*

8 *URU-ri ša-ra-a le-e i-ja-an-ta-ri*

9 *ma-a-an-kán^{LÚ} KAR-TAP-PU LÚ^{URU} Gaš-ga*

10 *A-NA EN KUR^{TI} GIŠ^{GIŠ} GIGIR GAM-an ar-ta-ri GIM-an-ma-an GAM-[a]n*
ṽKÁ.GAL ṽx¹⁰⁷

C.1' GIM-]a[n

11 *ar-nu-uz-zi na-aš-kán IŠ-TU^{GIŠ} GIGIR GAM ti-ja-[a]d-du*

C.2' GIŠ]GIGIR-az [

12 *na-aš EGIR-pa pa-id-du URU-ri-ma-aš-kán¹⁰⁸ ša-ra-a*

C.3' U]RU-ri-ma-a[š

¹⁰⁶ Tamamlama için bkz. Klinger 2002: 438; ayrıca krş. KBo 22.1 4'e göre *dameškiwan dair* "baskı yapmaya başladılar" González 1994: 171.

¹⁰⁷ [A]-NA [KÁ]^{??} bkz. Daddi 1977: 183; Daddi 1982: 452; GIM-an-ma-an x x x [KÁ][?] bkz. del Monte 2003: 67.

¹⁰⁸ (-kan) Tiliura Text A. KUB 21.29 ii 12f.//C. KUB 31.15:(3f.) HW² (H): 237.

- 13 *le-e ú-iz-zi*
- C.4']'ú'-iz-[zi
-
- 14 DI-eš-ni-ma-aš-kán GAM i-ja-at-ta-ru nu DI-aš-ša[r]
- C.5' i-]a-at-ta-ru nu-kán D[I
- 15 a-ra-aḥ-za, pu-nu-uš-ki-id-du URU-ri-ma-aš-kán ša-[ra-a]
- C.6']x LÚ^{URU}Ga-aš-ga-kán [
- 16 [le-e -]za,-kán URU-an GAM-an ar-ḥ[a]
- C.7' ú]-iz-zi nu-za-kán URU-a[n
- 17 []x^{MEŠ?} URU Ga-a[š-ga]
- C.8' n]u-kán EN KUR^{TI} A-N_A[
- 18 []x-an-zi
- C.9']x x x x[
- 19 [-a]n-zi
- 20 []
- 21 []
- 22 []
-
- 23 [-z]i
- 24 []'x' 'x'[
- 25 []x[
- 26 []
- 27 []
- 28 []x-ja

29 []x LÚ^{MEŠ} URU [Gaš-ga^(?)]

30 [d]a-a-i

31 []x-zi

32 [n]a-aš-kán ÉRIN^{MEŠ}

33 []

34 [E]GIR-pa pa-a-i

35 [ú²]-ya-da-an-zi

36 [-]du

37 [-]ši-ia-an-du

38 []na-an-kán ma-a-an

39 [d]a-an-zi

40 []x tar-na-an-zi

41 []x` na-an ar-ḥa ku-ya-pi

42 [-]x` EGIR-pa iš-ḥi-ia`-an`-du

43 []ú`-ya-da-an-du

44 [É K]I-LI-ia-ma-aš Ú-UL pé-eš-ši-ia-ya-<-aš>?

45 [] nu-uš-ma-aš-kán AŠ-RU

46 [i]š-hi-ul-ma a-pé-e-da-aš GIM-an

47 [] e`-eš-du

48 [] le-e ku-iš-ki i-ia-zi

49 [-n]i e-eš-du
 50 []xʷ-an ar-ḥa
 51 [l]e-e ku-iš-ki i-ja-zi

52 []xʷ le-e ku-iš-ki i-ja-zi
 53 []xʷ gi-pí-eš-šar e-eš-du

54 [EG]IR-pa-an-da
 55 []xʷ ku-pí-ja-ta-al-li-uš
 56 [-]zʷʷ-kán GIM-an
 57 [an-d]ur-za

ay.III

1 []xʷ URU^{LIM}
 2 []xʷ-ti
 3 LÚ^{MEŠ} GAL
 4 le-e] pí-eš-ki
 5 l]e-e [pí-eš-ti
 6 -]ja ku-it
 7 a-p]a-a-at iš- [hiʷ-ú-ul e-eš-du

8 []xʷ ya-aḥ-nu-uš-kán-zi
 9 []xʷ EN KUR^{TI}-GAL-TI
 10 []URU^{LIM} ar-ḥu-ut
 11 []xʷ-li-at-ti

12]x'-at-ti
13]x'-at-ti le-e
14]hu-u-ya-an-zi
15]x'-ma
16	k]i-it-ta-ru
17	^{UR₁}]Ga-aš-ga
18	pa]r-ku-ya-an-zi
19	-z]i ma-a-an ÉRIN ^{MEŠ}
20	n]u LÚ 'URU ^{LIM}
21	ku-]i'-e-eš ^{LÚ} UKU.UŠ ^{HIA}
22	-]un u-i-ja-ad-du
23]Ú-UL a-pí-i[a]
24	ku-e-da-]ni-ki u-i-ja-ad-du
25]x'-ša-ma-aš
26	-]zi

27 -]a-zi nu-uš-ma-a[š]

28 a[n²-]x' na-aš-ma-za MUNUS LÚ^{URU} Ga-aš-g[a]

KBo 54.66]x x[

29 da-a[-i URU²-ri² ša²-ra²-a²]¹⁰⁹ ú-iz-zi nu-za URU-an GAM-an pa-a[-i]

B.1' 'nu'-za URU[-

KBo 54.66 p]a-a-i

30 ma-a-an-ma-kán ŠÀ URU^{LIM} LÚ^{URU} Ga-aš-ga ku-i[š-ki]

¹⁰⁹ Tamamlama için bkz. von Schuler 1965: 147.

B.2'

^{URU}Ga-aš-g[a

KBo 54.66 ma-a-a[n

31 še-eš-z[i n]a[-aš¹¹⁰] iš-dam-ma-aš-ta-ri ŠÀ É KI-LI[

B.3'

ŠÀ É KI-LI[

KBo 54.66]še-eš-zi na[-

32 pé-eš-ši-ja-an-zi nu-kán ŠÀ É KI-LI x [

B.4'

nu-kán ŠÀ É[

KBo 54.66 KI-LI] pé-eš-ši[-

33 za-a[n]-ki-la-an-zi-ja-an IŠ-TU G[U₄^{HLA} UDU^{HLA(?)}]¹¹¹

B.5'

za-ḡn-ki-la-an-z[i-ja-an

KBo 54.66]x x[

34 ma-a-an-ma-aš-^ʿši^ʿ ku-pí-ja-ti[(-in) k]u-in-ki[(...)]

B.6'

:ku-pí-ja-ti[-in

35 EGIR-an KAR-an-zi na-aš-ma ^ʿHUL^ʿ-lu ku-it[-ki]

B.7'

na-aš-ma ^ʿHUL-[-lu

36 me-ma-i na-aš ḡar-ak-du ma-a-an-ma-za ŠA KUR ^{UR}[^UGa-aš-ga]

B.8'

ma-a-an-ma-za Š[A

37 ARAD GÉME ku-iš-ki ḡa-aš-ši-ja-zi URU-an-kán [(...)]

B.9'

ḡa-ši-ja-z[i

38 ša-ra-a le-e ú-ḡa-da-az-zi

¹¹⁰ -a- kökünden türetilmiş -aš yerine -at enklitik şahıs zamiri de uygundur krş. Neu 1968: 77 ve dn.2.

¹¹¹ G[U₄^{HLA} UDU^{HLA}] Goetze 1957a: 190 ve dn.2; von Schuler 1965: 147; del Monte 2003: 68; G[U₄ (UDU) (...)] González 1994: 164; González 2001: 64.

B.10³

ú-ya-te-[-

- 39 *a-ra-ah-za-aš-ši-ja-aš-kán e-eš-du ma-a-an Ú-U[L-ma¹¹²*
40 *na-aš-ši-ja-aš-kán ŠÀ É.GU₄ e-eš-du ma-a-na-aš Ú³[-UL²-ma²]*
41 *na-aš-kán URU-ri še-er e-eš-du ku-e-el-kán*
42 *ARAD^{TUM} na-aš-ma GÉME ŠA KUR URUGa-aš-ga KÁ.GAL za-a^r-i^r*
43 *[n]a[-a]n ya-aš-túl-li ap-pa-an-zi*
-

- 44 *LÚ.MEŠSIPA.GU₄ LÚ.MEŠSIPA[!].UDU LÚ.MEŠ<<GIŠ>>ENGAR¹¹³*
45 *A-NA LÚ^{MEŠ}URUGa-aš-ga an-da le-e*
46 *ú-e-ri-ja-an-zi ku-iš-ma-aš-ma-aš*
47 *an-da ú-e-ri-ja-at-ta-ri*
48 *na-an ya-aš-túl-li ap-pa-an-zi*
-

ay.IV

- 1
2 *]x^r DÚ[-]x^r[*
3 *[pa-a]p-ra-an-z[a pa-a]p-ra-tar[*
4 *nu-za URU-an [GAM-a]n pa-a-i^r na^r-^ran^r [Q]A-DU DA[M-ŠU*
5 *DUMU^{MEŠ}-ŠU^r x^r [x-a]k-ku-ya-na pé-e-ḥu-da-an-du*
6 *nu-ya UR[.TU]R pa-ap-ra-an-za ar-ha-ma-ya*
7 *ŠA 1 MA[.NA] GIŠGIGIR e-ez-za-a-i*
8 *ma-a-an-ma-[ká]n UKÜ-aš-ma ku-iš-ki ŠA URU^{LIM}*

¹¹² del Monte 2003: 68.

¹¹³ LÚ^{MEŠ}GIŠAPIN bkz. Daddi 1982: 13; del Monte 2003: 68

- 9 A-NA LÚ^{MEŠ} [U]^{RU} Ga-aš-ga ku-iš-ki ʿanʿ-ʿdaʿ dam-me-ik-ta-ri
 10 É^{LUM} [Aʹ.Š]Àʹ-kán QA-DU DAM^{MEŠ}-ŠU-NU
 11 DUMU^{MEŠ}[ŠU-N]U URU-ri še-er nu a-pé-e-ni-eš-šu-ya-an-da
 12 UKÙ^[MEŠ] EGIR-pa ša-an-ḫi-eš-ki-it-ten
 13 ma-ʿaʿ[-an] šu-me-eš-ma LÚ^{MEŠ} URU^{LIM} ma-az-za-al-la-ša-du-ya-ri
 14 ku[-itʹ]-ki šu-um-me-eš-kán ku-it ne-ja-ri
 15 GU₄[^{H1}].A UDU^{H1.A} GIŠ^{KIRI}₆^{MEŠ} KISLAḪ
 16 d[a-m]a-a-iš ku-iš-ki ḫar-ak-zi Ú-UL šu-m[e]-eš
-

- 17 DUB.I.KAM QA-TI ŠA^{URU} Ti-li-ú-ra
 18 iš-ḫi-ú-la-aš^m Ha-at-tu-ši-li-iš
 19 LUGAL.GAL i-ja-at
-
-

öy.I.

1-5 Kahraman Hattı Ülkesi Kralı Büyük Kral Kuşşarlı¹¹⁴ Hattuşili'nin soyundan,
Kahraman Hattı Ülkesi Kralı Büyük Kral Şuppiluliuma'nın [torun]u, Kahraman
Hattı Ülkesi Kralı Büyük Kral Murşili'nin oğlu, [Kahraman Hattı Ülk]esi Kralı
'Büyük Kral' [T]abarna Hattuşili [şöyle] (der!):

6 İşte! Büyük Kral Hattuşili siz
7 Tiliuralılar ve çevresinde (bulunan)
8 kentleri, yöneten sen
9 ülke beyi, Hattililer ve Kaşkalar'ı
10 buyruk (ile) şöyle yükümlü kıldım/bağladım.

11 Tiliura kenti Hantili zamanından (beri)
12 boştu. Onu babam
13 Murşili tekrar inşa etti fakat onu
14 henüz iyi (bir şekilde) iskan etmedi ancak onu, onun (Murşili'nin)
15 silah ile yendiği NAM.RA ile iskan etti.
16 Fakat önceki [Tiliura]lılar (eski sakinleri)
17 kalmışlardı ve onları [aldım]
18 ve onları (ben) Majeste tekrar geti[rdim].
19 Onları T[iliura] kentinde tekrar [yerleştirdim].

¹¹⁴ Kuşşar(a) kenti daha önceden de ele aldığımız gibi Koloni Dönemi kenti Tilimra
(=Tiliura) ile TC 1, 10 birlikte geçmektedir bkz. Tilimra başlığı.

- 20 ve babamın [zamanınd]an (beri)[
21 ben sonradan x[
22 ve babamın adı[nı
23 ve size siz [
24 silah ile yen[diği
25 uzun silahlılar/çiftçiler? [
26 ve beni kim[ler
27 []

öy.II

- 1 Kiml[er] etrafı kuşattıysa
2 bizzat onlar a[l]dılar ve onlar oradan d[üşmanlık] yapmaya başladılar
3 ve onlara (karşı) Hantili ileri/sınır yerleşim yeri ya[pt]ı.
4 En başta Labarna (ve) H[a]ttuşili size
5 Kummeşmağa ırmağı ötesine (geçmenize) izin vermezlerdi/bırakmazlardı.
-
- 6 Tiliura kenti üzerinde Kaşkalı ağır silahlı asker(leri)
7 ve araba sürücü(leri)
8 yukarıya kente çıkmasın!
9 Eğer Kaşkalı araba sürücüsü
10 ülke beyi(nin) arabasın(d)a ayakta durursa, ayrıca eğer onu aşağıda (kentin)
kapısına
11 getirirse o arabadan aşağı insin!
12 O geri dönsün! Kentin yukarısına ise
13 gelmesin!

14 Ayrıca o (ülke beyi)¹¹⁵ davaya aşağıya gitsin! Ve davayı
15 dışarıda soruşturursun! Fakat o (Kaşkallı)¹¹⁶ yuk[arıya] kente
16 ge[lmesin]! Kentin aşağısına
17 [(ve ülke beyi)]x'ler Kaška
18 []x-ırlar
19 [x-ır]lar
20 []
21 []
22 []

23 []
24 []
25 []
26 []
27 []
28 [] ve?
29 [Kaška^(?)]lar
30 alır/koyar

¹¹⁵ Bahsedilen kişi EN KUR^{TI} dir bkz. von Schuler 1965: 147 ve dn.2; Gonzalez 1994: 167 ve dn.42; del Monte 2003: 68.

¹¹⁶ KUB 31.15 6' göre LÚ^{URU} *Ga-aš-ga* "Kaşkallı" bkz. von Schuler 1965: 147 ve dn.3; Gonzalez 1994: 167 ve dn.43; del Monte 2003: 68.

- 31 []
- 32 [v]e onları yaya askerler
- 33 []
-
- 34 [g]eri verir
- 35 [ge]tirirler
- 36 [-]sın!
- 37 []-sınlar!
- 38 [] ve ona eğer
- 39 []alırlar
- 40 [] bırakırlar/izin verirler.
- 41 [] ve onu uzağa nasıl
- 42 [] x tekrar yükümlü
kılısınlar!/bağlasınlar!
- 43 [] getirsinler!
-
- 44 [] fakat o hapisaneyeye atılmasın!
- 45 [] ve onlara yer
- 46 [] fakat buyruk onlara nasıl
- 47 [] 'o'lsun!
-
- 48 [] herhangi bir kimse yapmasın!
- 49 [] -x olsun!
- 50 [] -'x' uzağa

51 [] herhangi bir kimse yapması[n]!

52 [] 'x' herhangi bir kimse yapmasın!

53 [] 'x' arşın olsun!

54 [ar]kadan

55 [] 'x' komplocuları

56 [] nasıl

57 [içe]ride

ay.III

1 [] 'x' kent

2 []

3 [] büyükler

4 [] vermesin!

5 [] vermesin!

6 [] kim

7 [] o yemin olsun!

8 [] sürekli sararlar/kuşatırlar

9 [] 'x' ülke beyi

10 [] kent(t)e bulunsun!

11 []

12 []

13 []-sın

14 [] koşarlar.
15 []
16 [bu]lunsun!
17 [Kaška [ken]ti
18 [] temizlerler.
19 [] x eğer askerler
20 [v]e kentin adamı
21 [] ağır silahlı askerler
22 [] göndersin!
23 [] oradan değil
24 [herhangi bir]ini göndersin!
25 []
26 []

27]-ar ve sizi/size/onlara
28 [] x ya da (eğer) Kaşkalı bir adam kendine (kentten) bir kadın
29 alı[rsa yukarıya[?] kente[?]]gelirse bizzat kenti terk eder.
30 Ancak eğer herhangi bir Kaşkalı adam kentin içerisinde
31 uyu[rsa ve o(nu)] işitirsen (onu) hapisane içine []
32 atarlar ve hapisane içinde []
33 ve onu sı[ğırılar (ve) koyunlar] (cezası) ile cezalandırırlar.
34 Ancak eğer herhangi bir ihanet/komplo
35 bulurlarsa ya da (eğer) kötü herhangi birşey
36 söylerse o mahvolsun! Ancak bizzat [Kaška] ülkesinden

37 herhangi bir erkek (veya) kadın köle satın alırsa onu kente
38 yukarıya getirmesin!
39 O da (onunla birlikte) dışarıda olsun! Eğer ol[maz ise]
40 o ahır içinde olsun! Eğer o o[lmaz ise]
41 (sadece) o kentin yukarısında olsun! Kimin
42 erkek ya da kadın kölesi Kaška Ülkesi'nin büyük kapısını geçerse
43 ve onu suçta(n dolayı) tutuklarlar.

44 Sığır çobanları, koyun çobanları (ve) çiftçiler
45 Kaşkalar'ı içeriye
46 çağırmasın/davet etmesin! Kim onları
47 içeriye çağırırsa/davet ederse
48 onu suçta(n dolayı) tutuklarlar.

ay.IV.

1 []
2] 'x' yap[]'x'[
3 [ki]rli(dir), [ki]rlilik[
4 ve kentin [aşağısı]na gider ve onu zev[cesi
5 çocukları ile birlikte [] için götürsünler!
6 “ve [küçük köpek kirli(dir) ancak
7 1 MA.NA (değerinde) arabayı yer”.
8 Ancak eğer kentten herhangi bir insan
9 herhangi bir Kaşkalı ile birleştiğinde (iş birliği yaptığında/yaşaştığında)

- 10 evi, [tarl]ası, zevceleri,
11 çocukları ile birlikte kenti(dir) ve böyle
12 insan[lar(ı)] devamlı soruşturun!
13 Eđ[er] siz kentin insanları da herhangi bir şeye/birine göz yumarsanız
14 size ne yapılacak?/size yapılacak olan
15 sığır[la]r, koyunlar, bahçeler (ve) tahıl ambarları
16 diğer herşey mahvolacak (sadece) si[z]ler değil.
-

17-19 Büyük Kral (III.)Ĥattuşili'nin Tiliura kenti (halkına) verdiği buyruğun birinci tableti bitmiştir.

Değerlendirme:

öy.I 1-5:

III.Ĥattuşili¹¹⁷, dedesi (I.)Šuppíluliuma'nın ve babası (II.)Murşili'nin adlarını vermekte ve NUMUN “tohum¹¹⁸” kelimesi ile soyunu Hitit Krallığının kurucusu

¹¹⁷ III.Ĥattuşili, babasının ölümünden sonra tahta geçen II.Muđattalli'nin krallığında EN KARAŠ “ordu komutanı” olmuştur. GAL *MEŠEDI* “saray muhafızlarının başı” rütbesine getirilmiş ve Yukarı Ülke onun idaresine verilmiştir bkz. (CTH 81) KBo 3.6 I 21-23 Otten 1981: 6; Otten 1975: 174-175.

¹¹⁸ NUMUN uzak soydan gelen anlamındadır. ... Belirli bir kişinin soyundan, bütün olarak soy, nesil bkz. Koschaker 1933: 12; *warwala-/warwalant-* “tohum, insan nesli, ahvad” bkz. HHw: 251; MHH: 493.

(I.)Hattušili'ye dayandırmaktadır¹¹⁹. (III.)Hattušili, Hitit İmparatorluk Dönemi kralları arasında, kendi krallığını meşrulaştırmak için jeneaolojisinde Kuşşar(a)lı Hattušili'den bahseden tek kraldır¹²⁰. Bu giriş kısmı sayesinde metnin hiçbir kuşkuya yer bırakmadan III.Hattušili'ye ait olduğu anlaşılmaktadır¹²¹. III.Hattušili, ağabeyi Muḫattalli'nin ölümünden sonra yeğeni Urḫi-Tešup'un (III.Muršili) tahttan indirilmesi ile yaklaşık İÖ.1275-1250 yılları arasında hüküm sürmüştür. III.Hattušili, metinde kendisinden önce krallık yapmış Muḫattalli ve Urḫi-Tešup (III.Muršili) için herhangi bir atıfta bulunmamaktadır.

Garstang-Gurney'in belirttiği gibi, T/Labarna¹²²'daki *t* ve *l*'nin değişimi Hititçe'de kanıtlanmıştır; bu durum diğer örneklerde de bulunmaktadır

¹¹⁹ III.Hattušili'nin soy ağacı için bkz. Otten 1971: 234; Groddek 2008a: 27 ve dn.102. Hitit krallarının kullandığı unvanların derlemesi için bkz. Gonnet 1979: 31 vd.

¹²⁰ Archi 1971: 196; Bryce 2005: 262.

¹²¹ González 1994: 168.

¹²² *Tabarna*, Hatti krallarının belgelerinde kullandıkları bir terimdir bkz. Hrozný 1917: 18; *Labarna* bir kralın ismidir (Telipinu fermanında geçen birinci kralın adıdır (CTH 19) bkz. Hoffman 1984) ancak daha sonraları bu kralla olan bağlantısını göstermek isteyen krallar için geleneksel bir adlandırma olarak Eski ve İmparatorluk Döneminde birçok kral tarafından kullanılmıştır bkz. CHD (L/N): 41-43; Kelime ile ilgili bkz. Goetze 1957a: 88; Kronasser 1966: 61-64; Carruba 1986: 201-206; Tischler 1988: 354-356; HEG (L-M): 34-41; Carruba 1992: 75; CLL: 125; Klinger 1996: 207-213; Soysal 2005: 189-209; EDHIL: 959; Goedegebuure 2008: 145 ve dn.21; Haas 2008: 15 ve dn.51; Kassian 2009: 357-362; Melchert 2010: 33-34; Bu kelimenin Luvice *tapar-/taparija-* fiili ile bağlantısını

(Labarnas=Tabarnas; Kuptina=Gulpina; Kutmar=(Assyr.) Kullimeri)¹²³. T/Labarna hem şahıs adı olarak hem de kraliyet unvanı olarak, bazen de kralın adını anmadan ya da daha önceki krallara atıfta bulunurken kullanılmıştır. Hitit kralları T/Labarna unvanını eski krallık döneminden beri kullanmışlardır¹²⁴.

DUMU¹²⁵ (erkek evlat, çocuk) sumerogramı Hititçe metinlerde *-la-* fonetik complementi ile geçmektedir:

Sg.Nom. DUMU-*la-aš*;

Sg.Akk. DUMU-*la-a(n)*;

Sg.Dat. DUMU-*li* ve DUMU.NITA-*li*.

DUMU kelimesinin Hititçe karşılığının *aiaḫala*-¹²⁶ ya da *pulla*-¹²⁷ olabileceği öne sürülmüştür.

ilk olarak 1922 yılında Goetze saptamış, daha sonra ise Sturtevant ve Kronasser bunu teyit etmişlerdir bkz. Stefanini 2002: 783-806.

¹²³ Garstang-Gurney 1959: 73 dn.1.

¹²⁴ Hitit metinlerinde LUGAL “kral” LUGAL.GAL “büyük kral” ve LUGAL *KIŠŠATI* “evrenin kralı” unvanlarının yanı sıra Hitit krallarını tanımlamak için ^DUTU^{ŠI} (Akadça *ŠAMŠI*) “güneşim” ve *T/Labarna* unvanlarını kullanmışlardır bkz. Carruba 2002: 145-154; Soysal 2005: 189.

¹²⁵ Akadça karşılığı *MĀRU* için HW: 269; CAD (M): 308-316.

¹²⁶ Melchert 1981: 90-95.

¹²⁷ Hoffmann 1992: 289-293.

öy.I. 6:

Hititçede başlıca işaret zamirleri *kā-* “bu” (Luv. *za-*) ve *apā-* “şu” (Luv. *apa-*) bulunur¹²⁸. *kā-* kökünden *kāša* ve *kašma* şeklinde iki interjeksiyon türetilmiştir¹²⁹. Luvice *zāui(n)*¹³⁰; Latince ise *ecce*¹³¹.

öy.I 7, 8:

Tiliura kenti, çevresindeki yerleşim yerleri ile birlikte EN KUR^{TI} tarafından yönetilmektedir, kentte Hattililer, çevresinde ise Kaşkalar yaşamaktadır.

Birçok Kaška kenti için Hitit metinlerinde URU determinatifi kullanılır ve bunların çoğu önemli kent merkezleri değildir¹³². Hitit metinlerinde geçen URU (Hit. *ḫappira*-¹³³) “kent”, tüm yerleşim yerleri için kullanılan Sumerce bir kelime olduğundan, söz konusu yerin, büyük bir kent mi yoksa sıradan bir köy mü veya birkaç yerleşimin

¹²⁸ Hoffner-Melchert 2008: 143.

¹²⁹ *kā-* ve *apā-* bkz. Hoffner 2000a: 69; Hititçede bulunan demonstrativler için bkz. Goedegebuure 2002-3: 1-32; *kāša* ve *kašma* için bkz. Dinçol 1970: 81; Hoffner 1987: 283; Hoffner-Melchert 2008: 148, 323-324; Kassian 2009: 161; ayrıca geniş değerlendirme için bkz. Goedegebuure 2003; Goedegebuure 2006: 165-188.

¹³⁰ DLL: 114-115; CLL: 282.

¹³¹ Archi-Venturi 2012: 37.

¹³² Glatz-Matthews 2005: 56.

¹³³ Bkz. HW: 55; HW Erg. 3: 43; Neu 1974: 106; HW² (H): 223-249; Kelime *ḫappiriia-* ve *ḫappira-* olarak iki gövdeli görünür. *ḫappiriia-*’nın, *ḫappar-/ḫappir-* “iş, ticaret” kelimesinden türediği kabul edilmektedir. Bu yüzden onun asıl anlamı “ticaret (yeri)” olabilir bkz. HEG (A-K): 166; Melchert 1990: 198; HED (H): 127-128; EDHIL: 347.

bulunduğu bir yer mi olduğu hakkında bilgi vermemektedir¹³⁴. Ancak kent çevresinde başka yerleşmelerin bulunması ve bunların adlarına değinilmeden Sumerce çoğul işaretlerin URU^{DIDL.HIA} olarak belirtilmesi ve buraların yine EN KUR^{TI}'nin yönetimi altında olması, kentin bölgesel bir idare merkezi olduğunu göstermektedir. Hitit metinlerinde geçen EN KUR^{TI}'nin anlamı “ülke beyi”dir¹³⁵. Bu görevli *BĒL MADGALTI*¹³⁶ ile benzer görevleri olan idarecidir¹³⁷.

¹³⁴ Ünal 1989: 18; ayrıca bkz. Beckman 1999: 161-169; Börker-Klähn 2007: 91 ve dn.2; Mielke 2011: 154.

¹³⁵ HW Erg. 1: 26, 27; “Ülke Beyi”nin yanı sıra “idareci” anlamı için bkz. MHH: 106; EN.KUR^{TI} “Bürgermeisters” (^{LÜ}KUR-*iyasha*-/^{LÜ}*utniyasha*-) Neu 1996: 117-118 ve dn.43; Geçtiği tüm metin yerleri için bkz. Daddi 1982: 451vd.

¹³⁶ Hitit metinlerinde geçtiği yerler ve görevleri için bkz. Daddi 1982: 455vd.; *BĒL MADGALTI* (Hit. *aurijaš išhaš*) *maniāḫḫ*- “yönetmek, idare etmek” fiili ile birlikte geçmesinden de anlaşılacağı gibi Hitit Kralları adına bölgeyi yöneten ve onun temsilcisi konumunda bulunan kişidir. Bundan dolayı Goetze ve Alp kelimenin çevirisini “askeri vali” olarak vermektedirler bkz. Alp 1947: 397-399; Goetze 1957a: 126; Kale Beyi/Kale Komutanı bkz. Darga 1985: 15; “hudut muhafaza komutanı” Ünal 1989: 24; Askeri birlikleri yönlendiren ve yöneten, geniş ölçüde kamu işlerinin yürütülmesini sağlayan, krallığın topraklarının ve mallarının korunmasından sorumlu olan görevli bkz. Beckman 1995: 23-24; Konu ile ilgili (CTH 261) I.Arnuḫanda'nın sınır görevlileri (*BĒL MADGALTI*) ile ilgili talimatları, bu görevlinin yetkilerini göstermesi bakımından önemlidir bkz. McMahon 1989: 68; Melchert 1999: 18; Bryce 2002: 31; Collins 2007: 105; Beckman 2010: 26-27; Mielke 2011: 185; *BĒL MADGALTI* talimatları ile ilgili olarak bkz. von Schuler 1957: 37-65; ayrıca bkz. Karasu 2008: 459 ve dn.12.

KUB 26.43 öy. 19¹³⁸ (*Dupl.* 50 öy.13¹³⁹):

[... A-N(A EN KUR ^{TI})] EN MAD-KAL-TI MA[ŠKIM U]RU ^{KI} KÁ-aš zi-la-du-wa le-e ku-iš-ki ti-i-ja-a[z-zi] “Ülke beyinin, sınır beyinin, kent komiserinin kapısına gelecekte hiç kimse girmesin”

Yukarıda örnekte görüldüğü gibi bu unvandaki görevliler hep aynı sıra ile karşımıza çıkmaktadır¹⁴⁰. Sıralama göz önüne alındığında EN KUR^{TI}, *BĒL MADGALTI*’ye göre daha önemli bir görevdedir¹⁴¹. Metinlerde *BĒL MADGALTI* den önce anılan bu görevlinin “sivil vali” ya da “genel vali” olabileceği belirtilmektedir¹⁴². EN KUR^{TI}’ler Hitit krallarının temsilcileri olarak büyük idari yerleşim yerlerinde bulunmaktadırlar¹⁴³. Her ikisinin de kentlerin idaresi, kurbanların sunumu, denetimi ile mahkemelerle ilgili ortak görevleri vardır. von Schuler, sorumluluklarının aynı olmasından dolayı bu iki unvanın karıştırılmasının doğal olduğunu belirtmektedir¹⁴⁴. Beal’e göre, EN KUR(=MAD)-*TI* ve EN MAD(=KUR)-*GAL-TI* yazımlarında sadece bir işaretin farklı olması, onların

¹³⁷ González 1994: 161.

¹³⁸ del Monte-Tischler 1978: 93; Grodek 2008a: 60; IV.Tuḫaliya KUB 26.43+KUB 26.50+, KBo 4.10+, KUB 23.1 Klinger 1996: 37.

¹³⁹ Archi-Venturi 2012: 47 ve dn.12.

¹⁴⁰ Aynı sıralama ile geçen diğer bir metin için bkz. KBo 6.28 ay.24, HW² (H): 248; Imparati 1977: 40; CHD (P): 39a.

¹⁴¹ von Schuler 1965: 148.

¹⁴² Alp 2004: 151.

¹⁴³ Imparati 2004: 108.

¹⁴⁴ Örneğin KUB 13.2 I 18’de yer alan ^{LÚ}*BE-EL MA-AD-KAL-TI* yerine bundan biraz farklılaşan kopyası KUB 31.86 I 16’da EN KUR kullanılmıştır. Aynı şekilde bazen de EN KUR (=MAD)-*KAL-TI* olarak karışıklığa uğramıştır bkz. von Schuler 1965: 148.

görevlerinin benzer olmasıyla açıklanabilir¹⁴⁵. KUB 21.29 I 8, II 6, 10, ve *Dupl.* KUB 31.15 8’de geçen EN KUR^{TI} yazımının yanı sıra KUB 21.29 III 9’da EN KUR-*TI-GAL*₉-*TI* yazımı bulunmaktadır. Bu kısımda, kırık bölümler çok olduğu için çeviri açık değildir. Bu yüzden farklı bir kişiden mi bahsettiği konusunda bilgi vermemektedir. González, bu görevlinin EN KUR^{TI} ile herhangi bir farkının bulunmadığını ve sadece farklı bir yazımı olduğunu belirtmektedir¹⁴⁶. EN KUR’un karşılığı olarak Hit. =[?]*utniiašha-*, Ak.=[?]*HAZANNU*, Hur. *haziiani-* kelimeleri verilmektedir¹⁴⁷. Bu görevli ile ilgili bir başka örnek ise, KUB 21.38¹⁴⁸ Puduhepa’nın yazdığı bir mektuptur.

19 A-NA EN ^{MES} KUR ^{TI} - <i>ia-ua</i> GIS ^{HUR} ^{MES} <i>me-na-ah-ḫa-an-da ú-da-an-du nu-ua</i> NAM.RA ^{MES} <i>ku-in</i> [GU ₄] ^{MES} UDU ^{HLA} <i>pé-e ḫar-kán-zi</i>
20 <i>nu-ua-ra-an-kán ar-ḫa da-aš-kán-du nu-ua-ra-an pá-r-na-ú₅-iš-kán-du ...</i>
19 ve ülke(nin) beylerine dökümanları getirsinler ve (tuttukları) NAM.RA’ları, sığırları (ve) koyunları sunsunlar 20 ve (onlardan) onları tamamen alsınlar! ve onları saraya mal etsinler ...

Mektuptan da anlaşılacağı üzere EN KUR^{TI}’ler “sivil tutsakların, sığırlar ve koyunların” ihtiyaca göre elde tutulmasını veya dağıtılmasını düzenleyen, kentlerin bu konudaki ihtiyaçlarını ellerinde bulunduran, bu ihtiyaçları bağlı oldukları yönetimden gelen emirlere göre yöneten-yönlendiren kişilerdir.

Son dönemde, Suriye-Tell Afis kazılarında Hititçe belgeler ortaya çıkarılmıştır. Bu belgeler arasında, EN KUR^{TI} görevlisinden bahseden mektuplar bulunmaktadır. III.Ḫattušili dönemine tarihlendirilen, iki mektuptan (ve küçük fragman) (TA.08.E.1 ve

¹⁴⁵ Beal 1992: 438.

¹⁴⁶ González 1994: 168.

¹⁴⁷ Beal 1992: 438.

¹⁴⁸ (CTH 176) Transkripsiyon-çeviri için bkz. Daddi 1982: 451-452; CHD (L/N): 284a; CHD (P): 177b, 254a-254b; Beckman 1999a: 131-135; Hoffner 2009: 281-290; Mektubun değerlendirmesi için bkz. Hagenbuchner 1989: 325-327.

TA.09.E.203) anlaşılacağı üzere bu bölgenin, muhtemelen Alalah'ta oturan EN KUR^{TI} "ülke beyi"ne bağlı olduğu anlaşılmaktadır¹⁴⁹. Bu iki mektup örneğinde olduğu gibi, EN KUR^{TI} görevlisinin bulunduğu Tiliura ya da yönetimi altında bulunan kentlerde EN KUR^{TI}'ye gönderilen ya da EN KUR^{TI}'nin göndermiş olduğu yazışmaların bulunması olasıdır.

öy.I 9:

İteratif¹⁵⁰ (-šk-) formda *maniāḥḥiešk-*, "idare etmek, yönetmek" anlamındadır¹⁵¹. Metinde geçtiği gibi, Hititler'i ve Kaşkalar'ı birlikte yönetmesinden de anlaşılacağı üzere EN KUR^{TI} Hitit ve Kaška sınır bölgesinde görevli bir yönetici konumundadır¹⁵².

öy.I 10:

išḥija- fiilinden "-ul" suffiksi ile soyut isim¹⁵³ yapılan *išḥiúl* (Ak. *RIKSU/RIKILTU*), metinlerin içeriğine, kim tarafından kime yazıldığına göre "antlaşma, yemin, buyruk, ferman" olarak tercüme edilir¹⁵⁴. *išḥija-/iḥai-* "bağlamak, yükümlü tutmak, sorumlu

¹⁴⁹ Archi-Venturi 2012: 32.

¹⁵⁰ Bu suffiksin görevi nadiren Luvice'den alınan -šš- ile de yapılmaktadır. *ešša-* "devamlı olarak yapmak" (*iia-* "yapmak") *ḥalzešša-* "devamlı olarak çağırarak" (*ḥalzāi-* "çağırarak") bkz. Dinçol 1970: 90; ayrıca bkz. Daves 2012: 19-41.

¹⁵¹ HW: 135; CHD (L/N): 163; HW² (H): 243; HED (M): 48; EDHIL: 639-640; *maniāḥḥai-* sözcüğü "denetlemek, tahsis etmek, yönetmek, emretmek, hükmetmek" Latince manus "hand" ile bağlantılı olmalı; böylece anlamı "idare etmek, yönetmek"dir bkz. Cohen-Taggar 2011: 464 ve dn.15.

¹⁵² González 1994: 169.

¹⁵³ HEG (A-K): 387.

¹⁵⁴ Furlani 1938: 253; Ünal 2005: 725; Cohen-Taggar 2011: 469.

tutmak” anlamındadır¹⁵⁵. Bu sözcükler, taraflar arasında sağlanan bağı ve yükümlülüklerle sadık kalma sözü verilirken edilen yemini vurgular¹⁵⁶. Hitit arşivlerindeki geniş kapsamlı *išhiul* metinleri, Anadolu’da ortaya çıkan Hititler’in erken dönemlerine kadar izleri gidebilen, sadakat yeminlerinin kullanımı, kültürel gelişmişliği ve devletin hiyerarşik gücünü yansıtır¹⁵⁷. Hitit metinlerinde, yöneticiler için fermanların bulunmasının yanı sıra, krallığın içindeki yerel topluluklar için de fermanlar bulunduğu metnimizin bu kısmı ile anlaşılmaktadır¹⁵⁸.

öy.I 11-13:

Metinde III.Ḫattušili’nin bildirdiği, “Ḫantili¹⁵⁹’nin zamanından beri kentin boş olduğu”¹⁶⁰ bilgisi, Kaşkalar’ın Hitit devleti ile ilişkilerinin tarihlendirilebilmesi açısından önemlidir. Ancak, söz konusu kralın hangi Ḫantili olduğu konusunda fikir ayrılıkları bulunmaktadır. Genel olarak, Hitit krallığının erken dönemlerinde Kaška varlığının söz

¹⁵⁵ HED (A): 398-403; Benzer bir ifade için bkz. (CTH 63) Kral Muršili’ye ait olan KBo 3.3

öy.18: *nu-uš-ši^DUTU^{ŠI} iš-ḫi-ú-ul ki-iš-ša-an iš-ḫi-ia-nu-un*

¹⁵⁶ Martino 2006: 80-81.

¹⁵⁷ Cohen-Taggar 2011: 471. Ayrıca yazar bu makalesinde, “*išhiul*” kullanılan metinleri iki kategoriye ayırır; 1) Hitit Krallığı ile uluslararası karakterdeki ya da devletin-vassallarıyla anlaşmaları, 2) Krallığın yöneticileri için yönetmelikler. Bu kategori, krallığın tüm yönetici görevlilerine örneğin soylulara, saray görevlilerine, askeri komutanlarına, kent beylerine ve kült personellerine kralın talimatlarını içerir.

¹⁵⁸ Altman 2009: 179.

¹⁵⁹ *Ḫantili* isminin Luvice kökü (:ḫanta- önde, ilk) bkz. Starke 1990: 125-132; CLL: 51, 52; Yakubovich 2010: 230.

¹⁶⁰ Hoffner-Melchert 2008: 236.

konusu olmadığı¹⁶¹; Kaşkalar'ın ortaya çıkışının ilk açık kanıtlarının I.Arnuvanda zamanında olduğu belirtilir¹⁶². Bunun yanısıra aşağıda belirtildiği gibi farklı araştırmacılar, ayrı görüşler bildirirler:

Bunlar arasında, Alluanna'nın oğlu II.Ḫantili'nin zamanında, (genel olarak) Karadeniz bölgesinden gelen Kaşkalar'a karşı koyamayarak toprak kaybettiği¹⁶³, Nerik ve Tiliura kentlerinin ele geçirildiği¹⁶⁴, bu kral zamanında, Karadeniz bölgesindeki Kaška halkı ile ilgili ilk kayıtların ortaya çıktığı, Tiliura'nın (II').Ḫantili döneminde terk edildiği¹⁶⁵ belirtilir.

Ḫantili'nin zamanında, Kaşkalar'ın ele geçirdikleri kentlerle ilgili bilgiler, KUB 21.29 I 11-12 dışında III.Ḫattuşili Apologyasında da bahsedilmiştir.

KUB 1.1 ay.III 46'¹⁶⁶

46' ... (nu ^{URU} Ne-ri-iq-qa-aš)] 47' [(ku-it IŠ-TU U ₄ -UM ^m Ḫa-an)-(ti-li ar-ḫa ḫar-ga-an-za e-eš-t)]a	46'-47' ve Ḫantili'nin zamanından beri Nerik kenti harap olmuştur.
---	--

IV.Tuthaliya'ya ait kült metninde Nerik'in, Ḫantili'nin krallığından beri 400/500 yıldır tahrip edilmiş halde kaldığı belirtilmektedir (KUB 25.21 III 2-5¹⁶⁷).

¹⁶¹ von Schuler 1965: 19.

¹⁶² Hoffner 1967: 180.

¹⁶³ Hazenbos 2003: 192; Taracha 2009: 44; Taracha 2010: 862 ve dn.26.

¹⁶⁴ Burney 2004: 103, 282-283; Bryce 1998: 113; Steadman-McMahon 2011: 583.

¹⁶⁵ Yakar 2008: 819-820.

¹⁶⁶ CTH 81 KUB I 1 ay.III 46' bkz. Otten 1981: 20; Hazenbos 2003: 192; Singer 2007: 167.

¹⁶⁷ von Schuler 1965: 186; HEG (T/D): 100; Soysal 1998: 32; Beckman 2000: 22. Singer 2007: 167.

Bin-Nun, bu rakamın, yuvarlak bir rakam olduğu için, gerçekmiş gibi kronolojide asla kullanılmaması gerektiğini ve Kaşkalarla ilgili Hantili'nin değinildiği tüm metinlerin, Alluḫamna'nın oğlu II.Hantili'ye ait olduğunu belirtir¹⁶⁸.

Ünal ise Eski Hitit Dönemi'nde Kaşkalar'ın pekala Anadolu'da var olduklarının kabul edilebilebileceği ve III.Hattuşili ile IV.Tuḫaliya'ya ait metinlerin amacının tamamen propadandistik olduğu için bu belgelere pek güvenilmemesi gerektiğini belirtir¹⁶⁹. Diğer yandan Eski Hitit Dönemi'nde Anadolu'nun merkezinin kuzey bölümlerinde Kaşkalar'ın bulunduğuna dair metinlerde bir kanıt olmadığını ve Hititler'in o dönemde bölgeyi kontrol ettiğini ancak daha sonra Kaşkalar'a karşı kaybettiğini¹⁷⁰, metinde geçen kişinin I.Hantili olduğunu¹⁷¹, Eski Hitit Dönemi'nde Anadolu'nun kuzeyinde Kaşkalar'ın bulunduğunun genellikle kabul edildiğini, metinde bahsi geçen kişinin I.Murşili'nin kayınbiraderi ve katili olan I.Hantili'nin olduğunu¹⁷² belirten görüşler de mevcuttur. Kaşkalar'ın saldırılarını kontrol altına almak için, sınır yerleşim alanlarının tahkim edilmesi ve terk edilmiş alanlara halkın yeniden yerleştirilmesi, Hititler'in aldığı önlemler arasındadır¹⁷³. Bu önlemler çerçevesinde Hantili'den beri terk edilmiş olan Tiliura kenti, II.Murşili tarafından yeniden iskan edilmiştir.

¹⁶⁸ Bin-Nun 1975: 90 dn.138

¹⁶⁹ Ünal 2003: 59-62.

¹⁷⁰ Seeher 2010: 224.

¹⁷¹ Soysal 1998: 32.

¹⁷² Singer 2007: 167.

¹⁷³ Bryce 2005: 249; Yakar 2008: 824.

öy.I 14-15:

Hititçe *purutta*¹⁷⁴ ve *dannatta/i-* “boş, terk edilmiş” ile ifade edilmek istenen yerleşimler, sivil nüfustan yoksun yerlerdir¹⁷⁵. Ünal, bu tür yerlerin, sadece askerler, bürokratik ve yönetici görevliler, askerlere yarar sağlaması amacıyla altyapı sağlamak için istihdam edilen esirler ve kölelerden oluşan küçük bir grup tarafından iskan edildiğini belirtmiştir¹⁷⁶.

III.Ĥattuşili'nin sözleri, II.Murşili tarafından gerçekleştirilen yerleştirme çabalarının sağlam, sürekli sonuçlar vermediğini gösterir. Bunun nedeni; önceki, eski nüfusu bölgeye geri döndürmek yerine, askeri seferleri sırasında topladığı esirleri oraya yerleştirmeyi tercih etmesidir¹⁷⁷. Burada III.Ĥattuşili'nin “onu tam olarak tekrar¹⁷⁸ yerleştirmede silahla¹⁷⁹ yenmiş olduğu NAM.RA ile yerleşime açtı” cümlesi ile babasını eleştirmiştir¹⁸⁰.

¹⁷⁴ *purut-* “yer, toprak, kil, çamur; kil tuğladan yapılmış evlerin tümü” bkz. Weeks 1985: 8; CHD (P): 395-397; Rieken 1999: 160-162; MHH: 555; EDHIL: 789.

¹⁷⁵ Bu noktada Soysal, *dannatta-* ile ifade edilen yerlerin ya terk edilmiş ya da düşman tarafından yok edilmiş yerler olduğunu ifade eder Soysal 1998: 32; Kelime için ayrıca bkz. HW: 209; HEG (T/D): 99-102; MHH: 680; Hoffner-Melchert 2010: 83-84 ve dn.39.

¹⁷⁶ Ünal 2005: 724.

¹⁷⁷ Yakar 2008: 820.

¹⁷⁸ Eski Hitit metinlerinde zarf *āppa* “geri, tekrar” ve *āppan* “arkasında(n)” *a-ap-pa* ve *a-ap-pa-an* olarak yazılmasına rağmen İmparatorluk dönemine tarihlenen metinlerde EGIR-*pa* ve EGIR-*an* olarak yazılmaktadırlar bkz. Hoffner 2010: 112.

¹⁷⁹ ^{GIŠ}TUKUL (silah, alet, topuz, fal metninde bir terim ya da bir fal türü, tımar hizmeti) için bkz. HW: 296; Harris 1965: 217 ve dn.1; HHw: 261; MHH: 733; ayrıca Fırtına Tanrısı'nın silahı ^{GIŠ}TUKUL “topuz” için Savaş 2002: 115vd.; Fal metninde ^{GIŠ}TUKUL

Kendisi kenti artık, eski nüfusuyla birlikte yerleşime açmıştır. Böylelikle Tiliura kentinin, III.Ḫattuşili tarafından tam olarak iskan edilene kadar, başka yerlerden getirtilerek, kente yerleştirilmiş kişilere terk edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Savaşta “ganimet, halk” olarak ülkeye getirilen NAM.RA’lar krallığa düzenli bir işgücü kaynağı sağlardı. Bu insanlar, tarımsal alanlarda işgücü, krallığın ordusunda asker ve tapınak görevlisi olarak¹⁸¹, yerleşimi az ya da hiç olmayan bölgelerde nüfus oluşturmak üzere kullanılırlardı¹⁸².

için bkz. Schuol 1994a: 272-277. Hitit çiviyazılı belgelerin bulunduğu Maşathöyük(=Tapikka)’de yapılan kazılarda bulunan mektuplarda, ^{GIŠ}TUKUL’un, ^{KUŠ}IŠ-PA-TE^{MEŠ} (=okluk) ile birlikte gönderilmesi istenmektedir bkz. 53 (Mşt. 75/94 ay.22-23), 56 (Mşt. 75/42 ay.17-18) bkz. Alp 1991: 218, 226; ayrıca *IŠTU* ^{GIŠ}TUKUL *tarh*- “silahla yenmek” için bkz. Laroche 1958: 88; Neu 1974: 29; Sommer 1975: 232; HEG (T/D): 169; Ak. *KAKKU* için bkz. CAD (K): 50.

¹⁸⁰ Hoffner 2002: 64; Bryce 2005: 249; ayrıca HED (N): 77.

¹⁸¹ Otten-Souček 1965: 42-43; Darga 1973: 4.

¹⁸² “Hitit ve Babil-Assur krallarının yenilmiş ülkelerin ahalisini yurtlarından uzaklaştırıp kendi ülkelerinin başka bir kısmına yerleştirerek güttükleri politikanın maksadı, herhalde bir yandan yenilen düşman memleketinin kuvvetlerini daha da zayıflatmak, diğer yandan kendi memleketlerinin iktisadiyatı için iş kuvveti kazanmak suretiyle halkın bir kısmını harp maksatları için seferber edebilmek imkanını elde etmektir. Düşman memleket halkının parçalanmasıyla tabiatıyla onların temsili de kolaylaşmış oluyordu.” bkz. Alp 1949: 253; Ünal 1983: 165; Bryce 2002: 116; “Savaşçı olmayan nüfus” Altman 2009: 145.

ašaš-/ašeš- “oturtmak, yerleřtirmek, koymak, kurmak”¹⁸³ fiili, *-nu-* suffiksi ile kausatif yapılmıřtır. Kelime “bir ülkeye herhangi bir grubu yerleřtirmek” anlamındadır¹⁸⁴.

öy.I 16:

Bu satırın tamamlanmasında birkaç farklı görüş bulunmaktadır. “Telipinu Fermanı” olarak bilinen, KBo 3.1 II 30’a göre $U_{[RU}Tiliúra$ $LÚ.MEŠ$ APIN.LÁ] olarak tamamlama yapılmış ancak ikinci kelimededen emin olunmadığı belirtilmiřtir¹⁸⁵. Farklı bir tamamlama ise $U_{[RU}Tiliúra$ ¹⁸⁶ şeklindedir. Çiviyazılı metne göre kırık olan yerde sadece dört ya da beř işaretsiz bir kent adının sığabileceği kadar boşluk bulunmaktadır. Bu kırık alan, González’in transkripsiyonunda; Garstang-Gurney ve von Schuler’in ise çevirilerinde belirtildiği gibi $U_{[RU}Tiliúra$] olarak tamamlanmalıdır.

öy.I 17:

arĥa’dan sonra gelen fiil için [*da-aĥ-ĥu-un*]¹⁸⁷; [*da-a-aš*]¹⁸⁸; [*tar-na-aš*]¹⁸⁹ tamamlamaları yapılmıřtır. *da-* “almak” *arĥa* preverbi ile “çekip almak, elinden almak” anlamında kullanılan *da-aĥ-ĥu-un* çekimli fiilin olması metnin içeriğine daha uygun görünmektedir.

¹⁸³ HED (A): 207-211; MHH: 69-70.

¹⁸⁴ Hout 1984: 73 ve dn.35.

¹⁸⁵ Alp 1949: 245 ve dn.4; KBo 3.1 II 30’ [$LÚ.M$] $EŠ$ APIN.LÁ *i-ja-nu-un* $GIŠ$ TUKUL $HI.A$ -*uš-šu-uš-ta* ZAG.UDU-*za da-aĥ-ĥu-un* bkz. Hoffmann 1984: 30-31;

¹⁸⁶ González 1994: 161.

¹⁸⁷ Alp 1949: 246.

¹⁸⁸ González 1994: 161.

¹⁸⁹ del Monte 2003: 67.

öy.I 21, 23, 26:

Hititçe müstakil şahıs zamirlerinden birinci tekil şahıs için *uk* (*ugga*, *ammuk*) ve üçüncü çoğul şahıs *šumēš* (*šumās*) kullanımı bulunmaktadır. Hititçe şahıs zamirlerinin kullanımı ile ilgili olarak, eski evrelerde nominativ olarak yalnızca *uk*, *uēš* ve *šumēš* kullanımının olduğu, *ammuk*, *anzāš* ve *šumās*'ın yalnız dativ ve akkusativliği belirttiği ancak İmparatorluk Devri ile akkusativ formların nominativler içinde kullanılmaya başlandığı *uk* ve *uēš*'in geri planda kaldığı; çoğul Nom. ile çoğul Akk.'in karşılıklı olarak birbirinin yerine geçtiği belirtilmektedir¹⁹⁰.

öy.I 25:

LÚ^{GIŠ}TUKUL ile ilgili olarak, Hitit metinlerinde hiçbir zaman, askeri işlevlerle bağlantılı olarak kullanılmadığı, meslek belirleyen terimlerle ilgili olarak ortaya çıktığı ve bir zanaat icra eden kişileri işaret edebileceği belirtilmiştir¹⁹¹. Aynı kategoride olan, LÚ^{GIŠ}TUKUL GÍD.DA'nın birebir çevirisi “uzun silahlı adam” karşılığı olarak “çiftçi” verilmektedir¹⁹². Alp, LÚ^{GIŠ}TUKUL ile LÚ^{GIŠ}TUKUL GÍD.DA arasındaki farkı, birincisinin kentte oturan (bir zanaat sahibi olabilen) “ziraatçi”yi diğerinin ise çiftçiliği meslek edinmiş olan kimseyi (yani köylüyü) ifade etmiş olabileceği şeklinde yorumlamaktadır¹⁹³. III.Ḫattušili, NAM.RA'ları ve Tiliura kentinin yerli halkının yanı sıra

¹⁹⁰ Dinçol 1970: 75; Hoffner-Melchert 2008: 134; ayrıca şahıs zamirleri için bkz. Villar 1989: 117-122.

¹⁹¹ Bkz. Imparati 1964: 225-226; ayrıca bkz. “işçi, zanaatkar” HW: 84.

¹⁹² HW: 284; von Schuler 1965: 146; Daddi 1982: 33-34; MHH: 408; ayrıca LÚ^{GIŠ}TUKUL GÍD.DA “çiftçi” değerlendirmesi için bkz. Beal 1988: 302-303.

¹⁹³ Alp 1949: 256-257.

çiftçileri² ve zanaatkarları kente yerleştirmiş olabilir¹⁹⁴. Çiftçilerle ilgili olarak Schachner, Anadolu’da tarım yapılabilen alanların çok olmasından dolayı, çiftçilerin memleketlerine bağlılığının çok güçlü olmadığını verimin azalması, politik baskılar ve yağmalamalar olduğunda yerleşimin taşınması ya da yeniden göçebe yaşam biçimine dönülmesi, diğer bölgelerde uygun tarım alanlarının kolaylıkla bulunabilmesinin mümkün olduğunu belirtir¹⁹⁵. Bundan dolayı herhangi bir siyasi-ticari baskı ile bu meslek grubunda bulunan kişilerin kolaylıkla saf değiştirdiği düşünülebilir.

öy.II 2:

[x-iş-ki-u-ua-an ti-e-er yani sadece *dai-* “koymak, yerleştirmek” ve *tija-* “girmek, geçmek” fiilleri ile yapılan Supinum form bulunmaktadır. Bu form “bir şey yapmaya başlamak” ya da “bir şey yapmaya hazır olmak” anlamlarını vermektedir¹⁹⁶. Form genellikle (-*šk-*) itaratif bir ifade taşımaktadır. Nadiren de olsa -*anna-* ya da -*šša-* ekleri de almaktadır¹⁹⁷. von Schuler ve Garstang-Gurney çevirilerinde, supinum formdaki fiil için bir tamamlama vermezken; KBo 22.1 4’te geçen *da-me-eš-ki-ua-an da-a-ir* “baskı yapmaya başladılar” cümlesinin tamamlamaya uygun olacağı belirtilmiştir¹⁹⁸. Farklı bir tamamlama ise *k[u-u-ru-r]i-iš-ki-u-ua-an* olarak yapılmıştır¹⁹⁹. Yatay ve dikey çivi işaretlerinin yer aldığı metin kopyasına göre, bu işaretin *da-* hecesinden çok *ku-*

¹⁹⁴ Ünal 2005: 725.

¹⁹⁵ Schachner 2011: 671.

¹⁹⁶ Bossert 1935: 96.

¹⁹⁷ Daha fazla bilgi için bkz. Hoffner-Melchert 2008: 186, 338.

¹⁹⁸ González 1994: 171; (CTH 262) KBo 22.1 için bkz. Groddek 2008a: 3-4; ilgili satırın çevirisi için bkz. García 2007: 286; ayrıca Marazzi 1988: 119-129.

¹⁹⁹ Klinger 2002: 438.

𐎧 hecesine benzediği görülmektedir. Bundan dolayı Klinger'in tamamlamasının daha uygun olduğunu düşünmekteyiz.

öy.II 3:

pāra “ileri”, *eš-* “otur(t)mak”²⁰⁰. Kral 𐎧antili'nin ileri/sınır yerleşim yeri ile Kaška saldırılarına karşı önlem aldığından bahseder²⁰¹. Böylelikle ülke topraklarında, düşman saldırılarına karşı en azından tampon bir bölge yaratmış olduğu ancak bunda başarılı olmadığı anlaşılmaktadır. Hititler sınırlarının güvenliğini sağlamak, kontrolünü elinde bulundurmak için Kaşkalar'a karşı bu ve benzer politikalarını sürdürmüşlerdir. Ünal'a göre, bu tarz savunma mevkileri Hititler'in toprak işgalinde, verimli arazileri ele geçirme ve doğal kaynakları sömürme konusunda büyük öneme sahiptir²⁰².

öy.II 4:

ḫantezzi(i)a- Sum. IGI-zi(*ia*)-; Ak. MAHRU “ilk, en başta, eskiden” kelimenin gramatik analizi *ḫa-an-te-ez-zi-ia-aš/-ma/-aš/-kán*²⁰³ olarak ya da *ḫa-an-te-ez-zi-ia-aš/-ma-aš/-kán*²⁰⁴ olarak yapılmaktadır.

öy.II 5:

pariian, *parean*; Hititçe postpos., preverb ya da adverb olarak kullanılan kelime “içinden, ortasından, ötesinden, üstüne, üzerine, içine, öte yanına doğru, karşısın(d)a, üstelik^(?)” anlamlarına gelmektedir²⁰⁵.

²⁰⁰ Bkz. HED (A): 296; CHD (P): 119.

²⁰¹ Soysal 1998: 32.

²⁰² Ünal 2005: 721-722.

²⁰³ Pl.Nom. HW: 53; HW² (H): 184b-185a; CHD (L/N): 42.

²⁰⁴ Sg.Nom.-Akk.n. HED (H): 109.

²⁰⁵ Geçtiği metin yerleri ve anlamları için bkz. CHD (P): 151;

III.Ḫattušili metinde, olayları eskiye götürerek, eski krallık dönemlerinde Labarna'nın ve Ḫattušili'nin *Kummešmaḫa* ırmağını²⁰⁶, Tiliura kenti için sınır olarak belirlediklerini belirtmiştir. Kaşkalar'ın bu sınırı geçmelerine izin verilmemiştir²⁰⁷. *tarna-*“bırakmak, terk etmek, izin vermek” *tarnešk-* iterative formu ile geçmiş zaman 3. çoğul ekinin kullanılması²⁰⁸, Labarna adında bir kralın bulunduğu konusunda linguistik açıdan kanıt teşkil eder. Ancak bu duruma sıklıkla rastlanıldığı, bu nedenle çoğul kullanımının bir yazım hatası olarak görülmesi gerektiği de belirtilmektedir²⁰⁹.

Hititler ve Kaşkalar arasındaki savaşların, Orta Hitit Dönemi'nden itibaren başladığı kabul edilmesine rağmen, daha önceleri başladığı ve Kaşkalar'ın Eski Hitit metinlerinde geçmemesine karşın, metne göre (I.)Labarna ve (I.)Ḫattušili'nin, Kaşkalar ile temasa geçtiği anlaşılmaktadır²¹⁰.

²⁰⁶ Kummešmaḫa'nın lokalizasyonu hakkında görüşler için bkz. Garstang-Gurney 1959: Harita 1, 24 “Devrez Çayı”; Cornelius 1958: 258 “Karasu”; Güterbock 1961: 96 “Yeşilirmak ya da Çekerek”; von Schuler 1965: 19 “Kelkit ya da Çekerek; Houwink ten Cate 1967: 55 “Yeşilirmak”; González 1994: 175 “Kelkit”; Yakar 2008: 820 “Keltit ve Yeşilirmak”; Matthews-Glatz 2009: 69 “Yeşilirmak ya da Çekerek”.

²⁰⁷ Bin-Nun 1975: 90 dn.138.

²⁰⁸ Carruba 1992: 85 dn.33.

²⁰⁹ (Imp.Pl.3) *tarneškir* fiili *Ḫattušili*'nin yanı sıra ikinci bir kişiden bahsedildiğini açık bir şekilde göstermektedir ancak Neu, çoğul formu, önceki dönemlerden bahsedildiği için katibin yanlışlığından kaynaklandığını ve buna Sg.Nom. halde bulunan *ḫantezziāš*'ın kanıt olabileceğini belirtir Tischler 1988 ve dn.27; González, 1994: 171.

²¹⁰ Klinger 2002: 438; Hazenbos 2003: 192.

öy.II 6-7:

III.Ĥattušili, Kaškali ^{LÚ}UKU.UŠ ve ^{LÚ}KAR-TAP-PU görevlilerinin kente girişlerini yasaklamıştır. “ağır silahlı asker veya savaşçı” olarak çevirisi yapılan ^{LÚ}UKU.UŠ²¹¹ Hitit metinlerinde UGULA, GAL ve EN rütbeleri ile birlikte tespit edilmiştir²¹². ^{LÚ}KAR-TAP-PU’nun²¹³ ise “seyis, araba sürücüsü” olarak çevirisi yapılır. ^{LÚ}KAR-TAP-PU metne göre, EN KUR^{TI},nin arabasından kente girmeden önce inmek zorunda olan, Hititler’e hizmet eden bir Kaškali’dır²¹⁴ ve kente girmesi kesinlikle yasaklanmıştır²¹⁵. Metinde geçen bu hükümlerin uygulanmasının, Kaška-sınırındaki diğer Hitit yerleşimleri için de geçerli olması muhtemeldir. Kaškali savaşçıların, araba sürücülerinin kente girişine izin verilmemesi, onların kentin girişinden geri gönderilerek²¹⁶, yukarı çık(a)maması²¹⁷, kentin güvenliği açısından bir önlemdir. Ayrıca Hititler’in, hep potansiyel suçlu ve sabotajcı kuşkusuyla bakılan bu kabile topluluğuna karşı ne kadar güvensiz davrandıklarının tipik bir örneğini vermektedir²¹⁸.

²¹¹ HW: 299; Werner 1967: 49; Neu 1968: 66; Neu 1996: 117-118 A.43; CHD (Š): 214b; MHH: 755.

²¹² Daddi 1982: 464-466.

²¹³ CAD (K): 225-226; ^{LÚ}KUŠ₇, ^{LÚ}uriyanni-?, ^{LÚ}išmeiya-? bkz. MHH: 323.

²¹⁴ Daddi 1977: 184; Neu 1996: 117-118 ve dn.43.

²¹⁵ Goetze 1957a: 126 dn.7.

²¹⁶ *āppa pai*- “geri gitmek” bkz. CHD (P): 28; HED (PA): 27.

²¹⁷ *ħappira uya*- Tiliura-Text KUB 21.29 II 12vd.// C. KUB 31.15: (3vd.) bkz. HW² (H): 236b.

²¹⁸ Ünal 2003: 48, 123.

öy.II 8:

URU-ri *ša-ra-a le-e*²¹⁹ *i-ja-an-ta-ri* cümlesinde *šarā-* bir preverb olarak hareket bildiren fiiller ile birlikte “yukarı, yukarıya” anlamlarında kullanılır. Kentlerin tepelere inşa edilmesi ile ilgilidir²²⁰.

öy.II 10:

Kapılar KÁ ideogramı ve Hit. *aška-* sözcüğü ile belirtilirler. KÁ.GAL (Ana Kapı) ideogramı ile, “Anıtsal kapılar, propileler ve portaller” ifade edilmiştir²²¹.

öy.II 11:

ar-nu-uz-zi, aynı zamanda *ar-nu-zi* formu ile de yazılmaktadır²²². *-nu-* suffiksi fiilleri ettirgen yapıya dönüştürür²²³. Bu fiil *ar-* “ulaşmak”²²⁴ ve *-nu-* suffiksi ile ettirgen

²¹⁹ *lē* yasaklama, kuvvetli bir olumsuzluk, temenni ya da emir ifade eder. Hit. *le* Ak. *la*; Hit. *natta* değil=Ak. *ul*. bkz. CHD (L/N): 55-57; Kassian 2009: 163; İmparatorluk dönemine kadar Hititçe’de beş olumsuzluk ifade eden sözcük bulunur (1) *natta* (Ak. *UL* ya da *Ú-UL* Sum. NU), (2) *le-e*, (3) *nāwi*, (4) *nu-u-ma-(a-)an* (ya da *nu-u-wa-(a-)an*) (5) *nekku* bkz. Hoffner-Melchert 2008: 251.

²²⁰ CHD (Š): 221b.; ayrıca bkz. *ḫappira ija-* HW² (H): 236b; 245a.

²²¹ Darga 1973: 131.

²²² *-nu-uz-zi* ya da *-nu-zi* yazımında hece artışı olan diğer fiillere örnekler için bkz. Hoffner, 1997: 252; Eski Hitit orijinal metinlerinde (OH) çift *-zz-* ile geçen bu kelime sonraki duplikatlarında (OH+) tek *-z-*’ye dönüşmüştür Yoshida 2000: 7.

²²³ Hoffner-Melchert 2008: 178.

²²⁴ *kattan ar-* için bkz. Starke 1977: 185-186.

“ulaştırmak” aynı zamanda “taşımak, teslim etmek” anlamlarına sahiptir²²⁵. *kattan arnu-* “aşağıya getirmek, araştırmak, soruşturmak”²²⁶ anlamına gelmektedir.

Metnin bu bölümü, KUB 31.15 (CTH 89.C) ile paraleldir. Küçük bir fragman olan KUB 31.15, KUB 21.29 öy. II 10-18 satırları arasının duplikatıdır.

öy.II 14:

hanna- “hüküm vermek, yargılamak” -*eššar* suffiksi ile türetilmiş “hak, hukuk, dava, mahkeme” anlamlarında kullanılan *hannaššar* ya da Sum. DI-*aššar* tekil Nom.-Akk.n. halde, DI-*ešni* ise tekil Dat.-Lok. haldedir²²⁷. Cümlede kastedilen kişi EN KUR^{II}’dir²²⁸. Kaşkalarla ilgili davalara kent içinde veya Eski Doğu’da adet olduğu üzere, kent kapısından bile bakamayacak; bunun için kentten aşağı inecek, yani davalara bile kent dışında bakacaktır²²⁹.

öy.II 15:

punušš- “sormak, soruşturmak”²³⁰, *punušk-* iter. formun Imp.3. tekil şahıs çekimi ile de, bu davasını kentin dışında araştırması/soruşturmasını talimat olarak vermektedir. Tam anlamı ile DI-*aššar punušš-* “hukuki bir konuda soruşturma yapmak”tır²³¹.

²²⁵ *or-* “hareket etmek” fiilinin Hint-Avrupa kökü olduğu ve “*o*”nun Hititçede “*a*”ya dönüştüğü bilinmektedir bkz. Imparati 1964: 186.

²²⁶ HED (A): 162-166; MHH: 58.

²²⁷ Bkz. HED (H): 77-84; Rieken 1999: 384.

²²⁸ CHD (P): 380a; Hoffner 1997: 4 dn.22.

²²⁹ Ünal 2003: 49.

²³⁰ Neu 1991: 205.

²³¹ Aynı şekilde hukuki bir konuda araştırma/soruşturma yapmak anlamında KBo 3.3 III 36’ *nu-šmaš* DI^{HI.A} *punuškiddu* ile paralel yapıdadır bkz. Otten 1992: 413.

öy.II 17:

von Schuler'in çevirisine göre "GA]L^{MEŠ URU} Ga-a[š-ga]" olarak tamamlanmalıdır²³², ancak 𐎠𐎡𐎣 MEŠ "çoğul işareti"nin açıkça görünmesine rağmen önündeki işaretin 𐎠 GAL olduğu şüphelidir.

öy.II 44:

Akadça *KALŪ*²³³ "tutmak" fiilinden türetilmiş É *KILI* "hapishane". CHD'ye göre *peššija-* "atmak, fırlatmak" anlamındaki Hititçe fiil, Imp.2. tekil şahıs olarak kabul edilmektedir²³⁴. Ancak farklı bir görüş olarak, *-uuar* suffiksinin tekil Gen. hali *pé-eš-ši-ia-ua-<-aš>*^(?) tamamlaması yapılmaktadır²³⁵. Çiviyazılı metin kopyası incelendiğinde *-ua-* işareti açıkça görülebilmektedir.

öy.II 48, 51:

le-e ku-iš-ki i-ia-zi ile açık bir şekilde yasaklanmış ifadeler bulunmaktadır²³⁶. KBo 6.2 §48'de geçen, ... *nu*^{LŪ} *hi-ip-pa-ri ha-a-ap-pár le-e [ku-]iš-ki i-iz-zi* "... ve bir tutsak ile hiç kimse ticaret yapmasın!" ifadesini anımsatmaktadır²³⁷. Satır 44'de geçen É *KI-LI*

²³² von Schuler 1965: 147.

²³³ CAD (K): 95; Black-George-Postgate 1999: 143.

²³⁴ CHD (P): 317.

²³⁵ González 1994: 163.

²³⁶ González 1994: 171.

²³⁷ Ünal 2003: 49; Hitit yasaları ile ilgili olarak bkz. Alp 1947a: 465-482; Neufeld 1950: 116-130; Neufeld 1951; Friedrich 1959; Imparati 1964; Hoffner 1997.

“hapishane” teriminden sonra gelen bu satırlar belki de yasalarda da geçen ^{LÚ}*hippara*²³⁸ ile ilgili yasaklanmış faaliyetleri anlatmaktadır.

öy.II 55:

:*kupīatalli*- “önceden tasarlama, planlanmış, suikastçı, entrikacı, komplo kuran, komplo, ihanet, fesat” anlamlarına gelen *ku-pī-ia-ta-al-li-uš* kelimesi bazı araştırmacılara göre çoğul Nom.g.c.²³⁹ bazılarına göre ise çoğul Akk.g.c. haldedir²⁴⁰.

ay.III 1-7:

Bu kısımda geçen fiilin öncesinde *lē* olumsuzluk edatının kullanılmasından dolayı, III.Ḫattušili buyruğunda yapılmaması gereken talimatlara devam ettiği anlaşılmaktadır.

ay.III 18:

parkuwa- “temizlemek, ödemek, açıklamak, düzeltmek, bir şikayeti geri çekmek, iptal etmek” Prs.3. çoğul şahıs “temizlerler, öderler” anlamındadır. Fiil bir yükümlülüğü, yemini ya da borcu ödemek ya da açıklığa kavuşturmak; (önceden karara bağlanmış bir konuyu) düzeltmek anlamında kullanılmaktadır²⁴¹.

²³⁸ Tımar hizmeti ile yükümlü ve hakları sınırlanmış, ekip biçtiği tarlaları satamayan bir insan sınıfı; yarıcı, esir, tutsak, köle, seyyar satıcı, çerçi? bkz. MHH: 215; Küçük ve alt tabakadaki toplumlara, Hitit yasalarında (48-49) ^{LÚ}*hippara* olarak değinilir bkz. Imperati 1982: 235, Yakar 2000: 39; Yakar 2006: 51.

²³⁹ HW: 117; HED (K): 256; MHH: 366.

²⁴⁰ DLL: 57; Kronasser1966: 176; Kühne-Otten 1971: 38; CLL: 111.

²⁴¹ Bkz. Onlice Cultural Heritage Research Environment (OCHRE) *parkuwa*- başlığı; MHH:

uija- “göndermek, yollamak” fiilinin emir kipinde 3. tekil şahısa yönelik kullanılmasıyla III.Ĥattušili, EN KUR^{TI}’ye askerlerin sevkiyatı ile ilgili emirlerini vermiş olmalıdır.

ay.III 27-28:

Satırın sonu Prs.3.tekil şahıs çekimli bir fiille bitmelidir. Devamında enklitik şahıs zamiri *-šmaš* “sizi, size, onlara” kullanılmıştır. 28. satırın başında bulunan işaret, olasılıkla “*an-²*” olmalıdır²⁴².

KBo 54.66 1’-5’, KUB 21.29 III 28-33’ün; KUB 23.123 1’-10’ ise KUB 21.29 III 29-38 arasının duplikatıdır.

ay.III 29:

Yaklaşık sekiz işaretin sığabileceği kırık bir alandan sonra “ya da Kaşkallı bir adam, bir kadın” olarak çevirisi yapılan ve 29. satırda *da-* “almak” Prs.3. tekil şahıs çekimi “alır” fiili ile tamamlanan cümle bulunmaktadır.

Bu yapı kanunlardan da tanıdığımız gibi “eş olarak almak” anlamında kullanılmıştır²⁴³. Hititler ile Kaşkalar arasında “karışık evlilik” konusunda Kaşkallı bir kadından bahsedildiği belirsizdir. Hoffner’e göre, metnin bu bölümü Hititli bir kadın ile Kaşkallı bir adam hakkındadır²⁴⁴. Metinde belirtildiğine göre Hititler ile Kaşkalar arasında

²⁴² González 1994: 173.

²⁴³ “eş/karı olarak almak” cümlesi için bkz. yasalar §27 (75); §30 (14); §31 (17); §32 (21); §33 (22); §34 (24); §175 (17) Imperati 1964; Hoffner 1997; ayrıca González 1994: 173 ve dn.98.

²⁴⁴ Hoffner 1967: 182.

evlilik mümkündür bu durum Tiliura kenti dışında kalınması ile kısıtlanmıştır²⁴⁵. Sonraki boşluğun “URU-ri ša-ra-a” olarak tamamlanması önerilmektedir²⁴⁶.

pai- “vermek, sunmak, teslim etmek” fiili *kattan* preverbi ile kullanıldığında “ihnet etmek (ya da ele vermek), terk etmek, vermek, teslim etmek, iade etmek, ifşa etmek” anlamlarında kullanılmaktadır²⁴⁷.

ay.III 30:

Herhangi bir Kaşkalı'nın kentte geceyi geçirmemesi²⁴⁸ gerektiğinden bahsedilmektedir. Hititçe *ištamaš(š)-*; *išdammaš(š)-* (Sum. GEŠTUG; Ak. ŠEMŪ) “işitmek, duymak” fiili burada, med.pas. Prs.3. tekil şahıs çekimi ile kullanılmıştır²⁴⁹. Bu durum gerçekleşir ve duyulursa kentte kalan kişinin hapisaneyeye²⁵⁰ atılması gerektiği belirtilmektedir.

ay.III 32:

Cümle *pé-eš-ši-ja-an-zi* fiili ile sonlanmaktadır. Duplikatı KBo 54.66 4' *pe-eš-š[i-* fiilinden önce baş tarafı kırık üç yatay ve bir dikey çivi işareti yer almaktadır. bu işaret (É KI-LI) “li” işaretinin son kısmı olmalıdır. Aynı satırın devamında tekrarlanan *nu-*

²⁴⁵ von Schuler 1965: 72; González 2001: 64.

²⁴⁶ Bkz. von Schuler 1965: 147; González 1994: 173; CHD (P): 53; ayrıca krş. Çeviride tamamlama yapılmamış ve bu kırık alan boş bırakılmıştır Garstang-Gurney 1959: 120; del Monte 2003: 67.

²⁴⁷ Goetze 1933: 265; CHD (P): 53; MHH: 500; HED (PA): 39.

²⁴⁸ ŠÀ URU^{LIM} šeš- için bkz. HW² (H): 245a.

²⁴⁹ *išta(m)maš(š)-* fiili için bkz. HW: 90-91; HW Erg. 2: 14; Neu 1968: 77; HED (A): 452-461; MHH: 280.

²⁵⁰ É KI-LI bkz. CAD (K): 360b; CHD (P): 285b.

kán ŠÀ É KI-LI x[sonrasında kırık olan yer için bir önceki satırda geçen *š[e-eš-zi]* tamamlaması önerilmiştir²⁵¹. Ancak ~~ş~~ işaretin “*še*” hecesinden daha çok “*mu*” ya da “*ARAD*” işaretine benzediği *š[e-eš-zi]* tamamlaması yerine *M[U x^{KAM} e-eš-zi]* veya *[ARAD-iš]* olarak tamamlanmasının daha uygun olacağı belirtilmiştir²⁵².

ay.III 33:

zankila-²⁵³ “cezalandırmak, kefaret ödetmek” fiiline göre sığır ve koyun[?] cezası ile cezalandırılırlar²⁵⁴.

ay.III 34-35:

KAR-an-zi Hit. *uemiia-* (Ak. *KAŠADU*) “bulmak, buluşmak” fiilinin *appan* preverbi ile anlamı “arkada buluşmak, arkadan vurmak, sürpriz yapmak” olarak verilmektedir²⁵⁵. González ise, *appan* preverbi ile kullanıldığında, kelimenin suç işleyen bir kimsenin yakalanması anlamının bulunduğunu belirtir²⁵⁶.

ḪUL-lu Hit. *idalu-* tekil Nom.-Akk.n. halde “kötü, fena” anlamına gelir ve diğer metinlerde olduğu gibi bu metinde de sadece sıfat olarak geçmektedir²⁵⁷. Bir

²⁵¹ Garstang-Gurney 1959: 120; González 1994: 173; González 2001: 64.

²⁵² von Schuler 1965: 149; ayrıca *A[RAD[?]-iš]* tamamlaması için bkz. del Monte 2003: 67.

²⁵³ Fiilin etimolojik olarak tartışması için bkz. EDHIL: 1192-1193.

²⁵⁴ Goetze 1957a: 190 ve dn.2; von Schuler 1965: 147; del Monte-Tischler 1978: 422; González 1994: 173; González 2001: 64; 33. satırın sonu çeviride boş bırakılmıştır bkz. Garstang-Gurney 1959: 120.

²⁵⁵ MHH: 800.

²⁵⁶ González 1994: 173.

²⁵⁷ Ünal 2003(b): 36.

komploya/ihanete karışan ya da herhangi kötü bir şey söyleyen kişiye “o yok olacaktır!”²⁵⁸ hükmü verilmiştir. Eğer Kaşkalar kente girer-kalır ve ihanette buldukları ispatlanırsa hapse atılıp öldürüleceklerdir²⁵⁹.

ay.III 36-37:

Eğer bir kimse, Kaška memleketinden köle ya da cariyeye edinmişse, onu kente sokamayacaktır²⁶⁰. Kaška memleketinden kölelerinin satın alınması durumunda onları kente getirmeleri²⁶¹ yasaklanmıştır.

ay.III 41, 42, 43:

“kimin kölesi ana kapıyı (bkz. II 10) geçerse”²⁶², *ep(p)-*, *ap(p)-* “ele geçirmek, tutmak, yakalamak, kavramak” Prs.3. çoğul şahıs “suçta(n dolayı) tutuklanırlar²⁶³”.

ay.III 44-47:

Kentte ve çevresindeki ekonomik faaliyetlere baktığımızda “sığır çobanı, koyun çobanı²⁶⁴ ve çiftçi” meslek gruplarının öne çıktığı görülmektedir²⁶⁵. Hitit metinlerinde yer

²⁵⁸ Aynı ifade KUB XXXVI Ay. 7’de *na-aš har-ak-tu* olarak geçmekte bkz. Otten 1957: 218; HED (H): 159.

²⁵⁹ Goetze 1957a: 126 ve dn.7.; ayrıca Hititler’de hapisane ve ceza için bkz. Riemschneider 1977: 114-126; Haase 1987: 93-107.

²⁶⁰ Goetze 1957a: 126 ve dn 7; Ünal 2003: 49.

²⁶¹ *ú-ya-da-az-zi* Dupl. KUB 23.123 ay. 10’ *ú-ya-te-[-; uuate-* KUB 21.29 III 37vd. (URU-*an*) bkz. HW² (H): 236.

²⁶² *zāi-* “aşmak, geçmek” fiilinde hem *-mi* hem de *-hi* çekimi saptanmıştır, kelime hakkında bilgi için bkz. Kühne 1972: 240 vd.

²⁶³ *ya-aš-tul-li ap-pa-an-zi* için bkz. HED (A): 275.

alan anlaşmalardan öğrenildiği kadarıyla; dost Kaška gruplarının sürülerinin Hitit topraklarında Hititler'in sürüleriyle birlikte otlamalarına izin verilmiş, ancak Hitit sürülerindeki herhangi bir kayıptan onları sorumlu tutmuşlar ve sürülerinin düşman Kaška grubu sürüleri ile karıştırmalarını yasaklamışlardır²⁶⁶.

Metinde Sumerce SIPA yazımında bir yazım hatası bulunmaktadır. (“pa” ve “lu”) işaretinin olması gerekirken, metinde sadece (“lu”) işareti yazılmıştır.

Satırın son kısmında LÚ^{MEŠ} GIŠ^{APIN}²⁶⁷ “saban adamı” yazımı bulunmaktadır. González makalesinde, bunun GIŠ işareti olmadan LÚ.MEŠ^{ENGAR} “çiftçi” olarak okunması gerektiğini belirtir²⁶⁸. Sadece KUB 21.29 III 44’de geçen “LÚ^{MEŠ} GIŠ^{APIN}” yazımını katip hatası olarak kabul etmek (LÚ^{SIPA} yazımında olduğu gibi) yerinde olacaktır. III. Hattuşili, Kaška kabile topluluğu ile bu meslek gruplarının birlikte hareket etmelerini engellemek

²⁶⁴ LÚ.MEŠ^{SIPA.GU}₄ LÚ.MEŠ^{SIPA.UDU} için bkz. Daddi 1982: 23-26; ayrıca bkz. Beckman 1988: 33-44; Bryce 2003: 99-102; ayrıca Hitit yasalarında çoban için bkz. §35, §87, §175 Imparati 1964; Hoffner 1997.

²⁶⁵ González 1994: 174.

²⁶⁶ Bkz. CTH 138 §39, §40, §41 von Schuler 1965: 123; Kaşkalar’da hayvancılığın büyük önemi vardı. Onlar tarımı bilmezlerdi. Düşman ülkelerden hayvan sürüleri Kaška ülkesine sokulamaz, oralarda otlatılamazdı. Böyle bir durum, dağınık Kaška boylarının Hititler’e karşı birlik kurmada atacakları bir adım olarak değerlendirilirdi. ... Kaška ve Hitit hayvan sürüleri birbirleriyle karıştıklarında neler yapılması gerektiği bile ince kurallara bağlanmıştı bkz. Ünal 2003: 50; Bryce 2003: 101 ve dn.137.

²⁶⁷ Daddi 1982: 13-15.

²⁶⁸ González 1994: 174.

istemmiş²⁶⁹ ve Kaşkalar’la her türlü ilişkiyi yasaklamıştır²⁷⁰. Aksi yönde hareket edenler ise cezalandırılacaktır.

ay.IV 3:

papri(e)-, paprai- fiilinin (zıt. *parkui(e)-, parkuūai-; parkuešš-*) partizipi *paprant-* “kirli, pis, suçlu (bulunmuş), lekeli” *pa-ap-ra-an-za* tekil Nom.g.c. halde; devamında *-atar* suffiksi ile soyut isim yapılmış “kirlilik, pislik, uygunsuzluk, suç unsuru hareket, din ve kült açısından kirlilik” anlamına gelen *pa-ap-ra-tar* ise tekil Nom.-Akk.n. halde geçmektedir²⁷¹. Bu cümlenin yüklemi olabilecek kısım ise kırılmıştır.

ay.IV 4:

*nu-za*²⁷² URU-*an* [GAM-*a*]*n pa-a-i* “ve kenti terk eder” cümlesi önceki satırda “kirlilik, uygunsuzluk” ile ilgili suçun cezasıdır²⁷³.

ay.IV 5:

𐎧𐎠𐎢𐎡 (...*a*]*k-ku-ua-na*) Glossenkeil veya GAM işareti ve yatay bir çivi işaretinin baş kısmından sonra, iki ya da üç işaretin sığabileceği kırık bölüm, sonra ise Infinitif²⁷⁴ form bulunmaktadır. “ve onu karısı ve çocukları ile birlikte x-için götürsünler²⁷⁵”.

²⁶⁹ Ünal 2003: 50.

²⁷⁰ Goetze 1957a: 126 ve dn 7.

²⁷¹ Bkz. CHD (P): 103-107; MHH: 510-511; HED (PA): 100-106.

²⁷² *-za* refleksive partikel Luvice *-ti*, Palaca *-ti*, Likçe *-s, -si* bkz. Luraghi <http://attach.matita.net/silvialuraghi/file/Anatolian%20Syntax.pdf>: 5.

²⁷³ Ayrıca bkz. Goetze 1933: 265; von Schuler 1965: 149; Sommer 1975: 165; *katta pai-* fiilinin “kaybolmak, yokolmak” anlamları için bkz. CHD (P): 39.

²⁷⁴ Infinitive (I) *-uanzi* ve (II) *-anna* cümle içindeki fonksiyonları aynı olmakla birlikte *-anna* ile türetilenlerin *mi-* çekimli verblerin sessiz harflerle bitenlerinden, *-uanzi* ile

ay.IV 6:

Cümle *-ya*²⁷⁶ hitap partikeli ile başlar. Devamında ise başlangıç kısmının da kırık olmasından dolayı, anlamının anlaşılması zor olan “köpek²⁷⁷ yavrusu kirli(dir); ama o 1 mina (değerindeki) maden arabasını yer²⁷⁸” deyimini kullanılmaktadır. Deyimin ne anlama geldiğini bilemiyoruz²⁷⁹. Ancak bu durumu Ünal, Kaşkalar’ın kirli insanlar olduklarının bildirilmesinin çok yıpratıcı, neredeyse modern anlamda ırkçılık sınırına dayanan bir suçlama olduğunu, burada söz konusu olanın alelade kirlilik veya pislik değil, ondan da öte ve berbat olan ritüel kirlilik, adi insanlar ve ırklara özgü bir nitelik olduğu şeklinde değerlendirir; Hititler’in, Kaşkalar’ın yemek yeme alışkanlıkları bakımından her şeyi, hatta 1 mina değerindeki bir arabayı bile hemen yiyip bitiriveren köpeklerle kıyaslanacak kadar

türetilenlerin *-mi* ve *-hi* çekimli verblerin diğerlerinden yapılmış oldukları öne sürülmektedir bkz. Dinçol 1970: 92; krş. *-wanzi*, *-manzi*, *-anna* Hoffner-Melchert 2008: 330-337.

²⁷⁵ Imp.Pl.3 *pé-e-ḫu-da-an-du* bkz. CHD (P): 258.

²⁷⁶ Hititçe ve Palaca *-wa(r)-*, Luvice *-wa-*, Likçe *-(u)we-* bkz. Luraghi <http://attach.matita.net/silvialuraghi/file/Anatolian%20Syntax.pdf>: 4.

²⁷⁷ Hitit metinlerinde; köpek ve domuzların mutfak alet-edavatına yaklaşmaması da istenmektedir. Hititler’in günümüz Türkiye’inde olduğu gibi bu her iki hayvanı da pis addettiklerini biliyoruz bkz. Ünal 1992: 189-190; Ünal 2003: 186 Res.107; ayrıca Hitit kanunlarında köpek §87-§90 bkz. Imparati 1964; Hoffner 1997.

²⁷⁸ CHD (P): 103a-b; Mouton 2004a: 98 ve dn.55; HED (PA): 100; ayrıca Hitit atasözleri ile ilgili olarak bkz. Beckman 1986: 19-30.

²⁷⁹ Sommer 1975: 165; Ünal 2003: 48, 187.

ön yargı ve suçlamalarda bulunduğu belirtilir²⁸⁰. von Schuler tarafından yapılan yorumda ise, anlamın açık olmaması ile birlikte, küçük-neden, büyük-etki ya da değersiz bir varlığın büyük zararlar vermesi gibi bir anlamda kullanıldığı belirtilir²⁸¹.

Köpeklerin yiyeceklerinin çöp/artık maddeler olduğunun belirtildiği farklı bir metin aşağıdaki gibidir:

KBo 10.37 II 15-17²⁸²

15 A-NA ANŞE.KUR.RA <i>hal-ki-iş im-mi-i-ú-ul A-NA</i> GU ₄ ^{MES} -ia	15 at(lar)a tahıl (ve) karıştırılmış yem ve sığırlara
16 ŠĀ.GAL A-NA UR.GI ₇ ^{HLA} ŠAĪ ^{HLA} -ma mu-e-da-na	16 (yeşil) yem ancak köpeklere (ve) domuzlara
17 e-et-ri-eš-mi-it	çöp/artık
	17 onların yiyecek maddesi(dir).

Metinde de bahsedildiği gibi, köpekler ile domuzlar kalan artıkları yiyen ve pis adledilen varlıklardır.

ay.IV 9:

damenk-/tamenk-/tamek-/tammenk- “katılmak, bağlamak, kapatmak, örtmek” medio-passiv Prs.3. tekil şahıs çekimindeki fiil, *anda* preverbi ile kullanıldığında “birleşmek, katılmak” anlamına gelmektedir²⁸³. Eğer bir Kaşkalı ile bir bağ kurulursa (iş birliği içinde olunursa) bunu yapan Tiliuralı'nın evi, tarlası, zevceleri ve çocukları kentin malı olarak kalacaktır²⁸⁴.

²⁸⁰ Ünal 2003: 49.

²⁸¹ von Schuler 1965: 149-150; Rogers 1971: 143 dn.13.

²⁸² CHD (L/N): 337; Mouton 2004a: 98 ve dn.55.

²⁸³ HW: 207; Neu 1968: 164; Kühne-Otten 1971: 42.

²⁸⁴ Ünal 2003: 49.

ay.IV 13:

Luvice bir sözcük olan :*mazalla-* fiili “tolerans göstermek, göz yummak[?], affetmek, başışlamak” anlamında, *ma-az-za-al-la-ša-du-ya-ri* medio-passiv Prs. 2. çoğul çekimdedir²⁸⁵. von Schuler, kelimenin kökünün *mat-* “dayanmak, katlanmak” olduğunu²⁸⁶, CHD ise kökün *maz(z)-* olduğunu belirtmektedir²⁸⁷.

ay.IV 14:

nai-, *ne-*, *neja-* “döndürmek, çevirmek; dönmek, kendi etrafında dönmek, devretmek; döndürmek, çevirmek (mecazi anlamda); göndermek, yollamak, sevk etmek (sıkça *parā* ile); etrafına koymak ya da çevirmek^(?), sarma(lama)k^(?); (*arḥa* ile) çözmek, açmak^(?); (birini birine) havale etmek, teslim etmek; (*parā* ile) devam etmek, sürdürülmek; ertelemek; genişlemek^(?), büyüme^(?); yüzdürülmek(?) (gemi için)”²⁸⁸.

ay.IV 17-19:

Hititçe’de Akkadogram olarak kullanılan *QATI* “bitmiştir, tamamlanmıştır” anlamına gelmektedir²⁸⁹.

Tabletin kolofonu²⁹⁰ *išḫiul-* “anlaşma, yemin, buyruk, ferman, yükümlülük” olarak sınıflandırılmaktadır²⁹¹.

²⁸⁵ HW: 332; DLL: 71; Neu 1968: 115; CHD (L/N): 215; CLL: 146; HED (M): 106-107; MHH: 441.

²⁸⁶ von Schuler 1965: 151.

²⁸⁷ CHD (L/N): 215.

²⁸⁸ HW: 147-148; CHD (P): 347-364; HED (N): 17-42; MHH: 468-469.

²⁸⁹ Bkz. CAD (Q): 179b.

5. “Tiliura Kenti Kült-Envanteri” CTH 502²⁹²

Hitit dini ile ilgili bildiklerimizin çoğu, başkent Hattuša’da kazılarda ortaya çıkarılmış binlerce çiviyazılı tabletlerden kaynaklanmaktadır. Bu metinler arasında tanrıları, rahipleri, törenlerin detaylı anlatımlarını ve bazı tapınaklarda tanrı heykelciklerini içeren kült envanterleri bulunmaktadır²⁹³. Yine bu tür belgelerin verdiği tanrı heykellerinin listelerinde, yapıldıkları materyal, kaplamaları için kullanılmış altın, gümüş varaklar,

²⁹⁰ Kolofonlarda; tabletin konusuna göre sayısı, bitip bitmediği, konu ise, genellikle zaman veya şart cümlesi ile belirtilmektedir. KUB 21.29’un kolofonu ve diğer kolofon örnekleri için bkz. Karasu 1986: 30; Karasu 1997a: 215-238

²⁹¹ Ünal 2005: 725 dn.17.

²⁹² **KUB 38.3 (Bo 2318)+Bo 8042** (Fundort ---) (Zeit jh.); Ünal 1989a: 507; Starke 1990: 412;; Haas 1994: 493 ve dn.32, 495 dn.41; 497 dn.56: 515 dn.196; Bo 2318 KUB 38.3 CTH 502 : --- [jh.]; Bo 8042 s. Bo 2318 Koşak HPMM-1 2005: 77 ve dn.1416, 209; **KUB 38.3** Bo 2318; CTH 502 Bo 2318, Koşak-Müller HPMM-5 2005: 108, 187. {B; II 19 HW² (H): 270b; III 9 V.Haas, HbOr I/15, 327 A. 101; III 9 B.H.L.van Gessel, OHP, II, 785; III 9-10 B.H.L.van Gessel, OHP, II, 834 A. 162; III 10 B.H.L.van Gessel, OHP, I, 315; III 10 B.H.L.van Gessel, OHP, II, 831; III 11 HW² (H): 467b-468a; III 11 RGTC 6/2, 52; III 13 Th.P.J.van den Hout, KZ 97 (1984), 67 A. 32; III 13.14 Th.P.J.van den Hout, KZ 97 (1984), 66 A. 29; III 13.14 H.G.Güterbock, FS Bittel, 206 A. 18; III 13.14 H.G.Güterbock, AS 26, 117; III 14 Th.P.J.van den Hout, KZ 97 (1984), 66 A. 30; III 15 HW² (H): 60b}.

²⁹³ Johnston 2004: 610.

boyları, kutsal hayvanları, kült standartları, kült kapları (*BIBRU*=hayvan biçimli libasyon kapları) anlatılmaktadır²⁹⁴.

Hitit toplumu da tanrılarını kült objeleri ile betimlemiş, tasvir etmiş ve bunları kayıt altına almıştır. Kült envanter metinleri, belirtilen kentlerdeki çeşitli tanrılarının kültlerinin koşullarını göstermekte²⁹⁵ ve tanrı heykellerini birçok detayı ile tasvir etmektedir²⁹⁶. Bu envanterler ise, görevliler tarafından krala bildirilmektedir.

KUB 13.2 II 42-44²⁹⁷ (CTH 261)²⁹⁸

42 <i>nam-ma ŠA DINGIR^{LIM} Ú-NU-TUM a-ú-ya-ri-ja-aš EN-aš gul-aš-du</i>
43 <i>na-at MA-ĦAR^DUTU^{<ŠI>} up-pa-ú</i>

42 ayrıca tanrının gereçlerini <i>BEL MADGALTI</i> kayıt etsin, 43 ve onları (kayıtları) majestenin huzuruna göndersin!

Kült envanter metinlerinde anımsanan betimlerin konularını, tanrı ve tanrıça heykelleri temsil eder. Çoğu, çeşitli değerli madenden olan heykellerin ölçüleri, betimlerin

²⁹⁴ Darga 1992: 112.

²⁹⁵ Carter 1962: 17; Kült envanter metinlerinde bu kutsal yerlerde bulunan tanrı heykelleri çok defa bütün teferruatı ile tasvir edilmiş, aynı metinlerden muhtelif tanrı tipleri ve bunların alametleri hakkında kıymetli bilgiler edindiğimiz gibi heykellerin hangi maddelerden imal edildiği ve nadiren de olsa boyları hakkında da bilgi sahibi oluyoruz bkz. Alp 1961/1962: 196.

²⁹⁶ Collins 2005: 16.

²⁹⁷ Transkripsiyon ve çeviri için bkz. Brandenstein 1943: 49; von Schuler 1957: 46; Carter 1962: 17.

²⁹⁸ CTH 261 (I.Arnuvanda'nın sınır görevlisine (*BEL MADGALTI*) yönergeleri).

ayrıntıları, kompozisyon özellikleriyle birlikte bildirilmektedir. Bu metinlerde tanrısal heykellerin nasıl olduğu, nasıl yapılması gerektiği ifade edilmektedir²⁹⁹.

Metinlerde belirtilen bu tasvirlerin bazıları KUB 38.3'de olduğu gibi (altın, gümüş, bronz, ahşap veya hasır'dan yapılmış) kaide üzerinde altın, gümüş, kalay³⁰⁰ ya da değerli taşlar ile süslenmiştir³⁰¹.

Tapınaklarda en önemli demirbaş olarak yer alan bu tasvirler, ganimet olarak görülmüşlerdir. Örneğin Kral Anitta Zalpuğa kralı Uḫna tarafından Neša kentinden Zalpuğa'ya kaçırılmış bulunan tanrı heykelini yine Neša'ya götürmüş olmakla öğünmüş; I.Ḫattuşili güney-doğu'ya yaptığı seferlerden ganimet olarak getirdiği birçok tanrı heykelini mabetlere koyduğunu belirtmiş; III.Ḫattuşili ise Muḫattalli'nin merkezi Ḫattuša'dan Tarḫuntašša'ya naklettiği zaman tanrıları da beraberinde götürdüğünü bildirmiştir³⁰².

Bir rüya ve adak metni fragmanında kentin alınmasının bir hediyesi olarak tanrıların hizmetine eşyalar ve görevliler sunulmaktadır.

KUB 15.21³⁰³

4 [ki-e-da-]ni-pát INIM-ni še-er ma-a-an-za ^{LU} KÚR [tar-aḫ-mi nu-ut-ta]
5 [ALAM ^{HL}]A-TIM DÜ-mi EZEN ^{MES} an-na-al-l[i-uš-ša EGIR-pa] t[e-eh-ḫi]
6 [nu NA]M.RA-ja-at-ta pi-iḫ-ḫi
4 Adı geçen [şu] mesele dolayısıyla: Eğer düşmanı [yenersen, sana]
5 [heykel]ler yap(tır)acağı ve eski bayramları [tekrar] v[akfedeceğim]
6 [ve] sana [NA]M.RA da vereceğim.

²⁹⁹ Darga 1985: 95.

³⁰⁰ Madenler için bkz. Savaş 2006.

³⁰¹ Haas 1994: 493; Johnston 2004: 610.

³⁰² Bkz. Alp 1961/1962: 194-195.

³⁰³ Transkripsiyon ve çeviri için bkz. Alp 1949: 251-252; ayrıca Bryce 2005: 450 ve dn.21.

KUB 38.3 I 4-5, 7-8, 18'de belirtildiği üzere, Tiliura kenti için tanrının hizmetine yeni tapınak, eşya ve rahipler verilmiştir. Kral Murşili tarafından verilen GAL-kabı belki de kenti yeniden yerleşime açarak elde tutmaya başlamasıyla ilgilidir.

KUB 38.3'e ait bilgilerin de bulunduğu, Hitit kült-envanteri ile ilgili belgelerin³⁰⁴, transkripsiyon-çevirisi ile ilk değerlendirmeleri, Brandenstein tarafından 1943 yılında yapılmıştır. Yine Güterbock'un 1943 yılına ait bir makalesi Tanrı Tasvirleri ve Tanrı Adları ile ilgilidir. Rost 1961 ve 1963 yıllarında konu üzerine çalışmış ve 1965 yılında ise KUB 38'de kopyalarını vermiştir.

Houwink ten Cate ve Hazenbos kuzey bölgesinde yer alan kült ile ilgili kentleri ve dağları; *Ḫakm/piš*, *Ḫartana*, *Ḫal/tenzuḫa*, *Ḫaḫalkina*, *Kammama*, *Karaḫna*, *Malimaliḫa*, *Nerik*, *Takkıḫš/ta*, *Tiliura*, *Urešta*, *Ḫanḫana*, *Ḫalıḫanna*, *Ḫaḫarḫa* ve *Zaliḫanu* olarak vermektedirler³⁰⁵.

(CTH 502) KUB 38.3 I 1-II 5 arası Tiliura kenti ile ilgilidir. Bu nedenle metnin devamına çalışmamızda yer verilmemiştir. Ancak, KUB 38.3 II 6'da *Zanzišna* kenti, *Iškiša* dağı isimleri geçmektedir³⁰⁶. KUB 38.3 II 5'de iki paragraf çizgisi ve sonrasında ise iki

³⁰⁴ Bu belgeler 501-530 katalog numaraları altında toplanmıştır CTH: 87-90. Ayrıca bkz. CTH²: 74-77; <http://www.hethport.uni-wuerzburg.de/CTH/>.

³⁰⁵ Houwink ten Cate 1992: 139; Hazenbos 2003: 193-194

³⁰⁶ Bu yer isimleri için bkz. Ertem 1973: 162; del Monte-Tischler 1978: 148, 492; KUB 38.3 II 6-21, III 1-18 transkripsiyon ve çeviri için bkz. Brandenstein 1943: 18-21; Rost 1963: 183-185; KUB 38.3 II 6-16 çeviri için bkz. Haas 1994: 496-497.

insan başı tasviri yer almaktadır³⁰⁷. Burada yer alan tasvir ile metnin içeriği arasında bir ilgi olmadığı açıkça anlaşılmaktadır. Moortgat bu tasvirleri Hitit İmparatorluğu'nun Alacahöyük, Yazılıkaya, Malatya ve Kargamış kabartmalarında tasvir edilen rahip-kral ile karşılaştırarak bu motifin Fırat ırmağının doğusunda görülmediğini belirtir³⁰⁸. Ünal, KUB 38.3 üzerinde yer alan bu tasvirler için, tableti yazan katibin ve figürlerin çizildiği stylus'un aynı olduğunu belirtir³⁰⁹.

Metnin duktusu “Yeni/İmp. Hitit”e tarihlendirilir³¹⁰. Bu metnin kesin olmamakla birlikte IV.Tuthaliya zamanına ait olabileceği düşünülmektedir³¹¹.

³⁰⁷ Bkz. Goetze 1957a: 11; Fotoğraf için bkz. <http://www.hethport.adwmainz.de/fotarch/Bildbetrachterphp?bildnr=BoFN00993&fundnr=Bo+2318&pl=0&po=900&si=75&xy=115e0eb3b28b59802b4ceb379f1db2bd&x=24&y=18>.

³⁰⁸ Ünal 1989a: 507; ayrıca bkz. Goetze 1957a: 11 ve dn.4.

³⁰⁹ Ünal 1989a: 507.

³¹⁰ http://www.hethport.uni-wuerzburg.de/hetkonk/hetkonk_abfrage.php

³¹¹ Hazenbos 2003: 195; bkz. Gonnet 1979: 49; Cohen-Taggar 2006: 234; 14. ya da 13.yy. Ünal 1989a: 507.

II.Murşili, Tiliura'nın yeniden düzenlenmesi/tahkimi sırasında Fırtına Tanrısı'nın tapınma yerinin geçici olarak kurulmasını sağlamıştır³¹². Ayrıca KUB 38.3 göre, (II.)Murşili'nin Tiliura'da Lihzina'nın Fırtına Tanrısı için tanrı heykelciği olarak bir boğa ritonu³¹³ bağışlamıştır. Kral bu tanrıya 8 šekel'lik gümüşten bir GAL kabı vermiştir³¹⁴.

“Tanrıların Evi” olarak inşa edilen anıtsal tapınakların; sadece dini nitelikte olmayıp tanrılara hizmet için örgütlenmiş tapınak personeli ile rahipleri barındıran, sosyal ve ekonomik faaliyetlerin geliştirildiği merkezler olduğu belirtilmektedir³¹⁵.

³¹² Ünal 2005: 724.

³¹³ Boğa, Fırtına Tanrısı'nın hayvanı olarak tanınmıştır. Metinlerde boğa tasviri, boğa biçiminde kurban kapları, Fırtına Tanrısı ile ilgilidir. Fırtına Tanrısı'nın Anadolu'da Hatti dilindeki adı *Taru*, Luvi dilindeki adı ise *Tarhunt*'tur.

³¹⁴ Coşkun 1969: 29 ve dn.4.

³¹⁵ Darga 1975: 5.

5.1. KUB 38.3

Satır		Transkripsiyon	Çeviri
	Brandenstein 1943: 16-19	x	x
	Rost 1963: 182		x
öy. I 1	Coşkun 1969: 29	x	
öy. I 1	van Gessel 1998: 804	x	
öy. I 1	van Gessel 1998: 813	x	
öy. I 1	CHD (Ş): 194b	x	
öy. I 1	Cohen-Taggar 2006: 172		x
öy. I 1-4	CHD (P): 86		x
öy. I 1-3	Frantz-Szabó 1990: 18		x
öy. I 1-6	Johnston 2004: 610		x
öy. I 1-8	del Monte-Tischler 1978: 422		x
öy. I 1-8	Haas 1994: 495		x
öy. I 2	Carruba 1967: 89	x	
öy. I 2	CHD (P): 233	x	
öy. I 7-8	Cohen-Taggar 2006: 234		x
öy. I 2-3	Carruba 1967: 93	x	x
öy. I 2-4	HED (PA): 83	x	x
öy. I 3	Carruba 1967: 92	x	x
öy. I 4	Coşkun 1969: 34	x	
öy. I 5	van Gessel 1998: 804	x	
öy. I 6	Sommer 1940: 18, 20	x	
öy. I 6	Sommer 1940: 22, 27		x
öy. I 6	van Gessel 1998: 804, 821	x	
öy. I 6-7	von Starke 1990: 412	x	x
öy. I 6-7	Haas 1994: 515		x
öy. I 6-7	Sommer 1940: 14	x	
öy. I 7	CHD (L/N): 455	x	x
öy. I 7	CHD (Ş): 185	x	x
öy. I 9	Hoffner 1969: 179		x
öy. I 9	HEG (A-K): 301	x	
öy. I 9	del Monte-Tischler 1978: 531	x	
öy. I 9	HED (H): 9	x	
öy. I 9-18	del Monte-Tischler 1978: 422		x
öy. I 9-11	CHD (P): 267		x
öy. I 10	CHD (P): 86b, 159	x	x
öy. I 10	Savaş 2006: 190	x	
öy. I 10	HED (PA): 131	x	x
öy. I 10	Ünal 1994: 284 dn.8	x	
öy. I 10	Ünal 1996: 45	x	x
öy. I 12	CHD (P): 267	x	
öy. I 12	Košak 1982: 151	x	
öy. I 12	Tischler 2001: 561-562	x	x
öy. I 13	Sommer 1940: 14	x	
öy. I 13	Savaş 2006: 182	x	
öy. I 13	Savaş 2006: 122	x	
öy. I 14	Hoffner 2007: 329 ve dn.7	x	
öy. I 16-17	CHD (L/N): 302	x	
öy. I 16-17	Alp 1948: 312	x	x
öy. I 17-18	HED (PA): 52	x	x
öy. I 19	Savaş 2006: 189	x	
öy. I 22-23	Savaş 2006: 99 dn.353		x

KUB 38.3

öy.I

- 1 ^{r-D³U} ^{URU}Li-ih-zi-na ^{URU}Ti-li-ú-ra
- 2 [DI]NGIR^{LIM}-tar BI-IB-RU GU₄ GIŠ 4 KI.GUB KÙ.BABBAR GAR.RA x x x x
- 3 SAG.DU-SÚ GABA^{HIA} GUŠKIN GAR.RA *pár-qa-aš-ti* 1 SIG.KÙŠ
- 4 GAM-SÚ^{GIŠ} *pal-za-aš-ḥa-aš* 1 GAL KÙ.BABBAR ŠA 8 GÍN.GÍN
- 5 ^mMur-ši-DINGIR^{LIM}-iš LUGAL-uš *pé-eš-ta A-NA* ^{D^U UR^U U^U}Li-ih-zi-na
- 6 10 *ši-it-tar* ZABAR TUR A-NA ^{GIŠ}ZAG.GAR.RA ^{D^U} [^{URU}Li-ih-zi-na]
- 7 *an-da-an* RA-an É.DINGIR^{LIM} GIBIL-ši DÙ-u[-en]³¹⁶
- 8 ^{LÚ}SANGA-ši *an-na-al-liš* ^{LÚ}GUDU₁₂-ši ^{LÚ} ^{r-GIŠ}ŠUKUR-ši⁷ x x x
-
- 9 ^DIš-ḥa-aš-ḥu-ri-ja-aš ^{URU}Ti-li-ú-ra DINGIR^{LIM}-tar
- 10 1 ALAM AD.KID MUNUS^{TI} TUŠ-an KÙ.BABBAR GAR.RA *pár-qa-aš-ti* 1
SIG.KÙŠ ½ SIG.KÙŠ
- 11 1 KI-LI-LU KÙ.BABBAR 5 GURUN GUŠKIN-kán *an-da*
- 12 8 *pí-in-na-ti-iš* GUŠKIN ŠÀ [3][?] [KÙ.B]ABBAR A-NA GÚ-ŠÚ-kán *an-da*
- 13 6 *ši-it-tar* GUŠKIN ŠÀ 2 K[Ù.BABBAR DI]NGIR^{LIM}³¹⁷ GABA-ŠÚ-kán *an-da*
- 14 3 TA-PAL ^{HÚP}[-PI ŠÀ 1-NU-TUM³¹⁸] GUŠKIN 2-NU-TUM^{NA4}ZÁLAG
- 15 *an-da* DIB-an A-NA GEŠTU^{HIA}-ŠÚ-kán [] *an-da*
- 16 3 TA-PAL ^{TÚG}NÍG.LÁM ŠÀ 1-NU-TUM [S]IG₇[?] 1-NU-TUM-ma SA₅
- 17 1-NU-TUM-ma^{NA4}ZALÁG TA É.LUGAL *pí-iš-kar*⁽¹⁾

³¹⁶ Tamamlama için bkz. CHD (L/N): 455

³¹⁷ K[Ù.BABBAR A-NA] DINGIR^{LIM} bkz. Sommer 1940: 14 ve dn.5.

³¹⁸ Sıklıkla 1-NU şeklinde kısaltılır bkz. Hoffner 2007: 329 ve dn.5; Giusfredi 2011: 31.

18 *ki-nu-na ka-ru-ú* SUM-ir x x

19 [ALAM ...]-an KÙ.BABBAR GAR.RA MUNUS^{TI} TUŠ-an *pár-qa-aš-ti* 1
SIG.KÙŠ ½ SIG.KÙŠ

20 [] 1 *KI-LI-LU* KÙ.BABBAR 5 GURUN GUŠKIN-*kán an-da*

21 [K]Ù.BABBAR A-NA GÚ-ŠÚ-*kán an-da*

22 [*a)n-da*

23 [^N]A⁴ZÁLAG

24 [] ,3² GÍN.GÍN

öy.Π

1 ÍD []x-ar[-

2 MUNUS.LUGAL [] ŠA^{GIŠ} x[

3 ^Dx₂[] ŠU.NÍGIN 5²[

4 [] *aš*[

5 ^{URU}*Ti-li-ú-ra-aš* *ta-ru-up*[-ta

öy.I

- 1 Tiliura kenti(nde) Lihzina kenti³¹⁹ Fırtına Tanrısı(nın)
2 tasviri/[ta]nrı heykelciği: Gümüş kaplı dört ayaklı kaide ağaçtan boğa ritonu x x x x
3 onun başı (ve) göğüsleri altın kaplı, yüksekliği bir karış(tır).
4 Onun altı ağaçtan düz kaide(dir). Sekiz şekel (ağırlığında) gümüş bir GAL-kabı
5 Lihzina'nın Fırtına Tanrısı (için), Kral Murşili verdi.
6 On bronzdan, küçük güneş kursu [Lihzina kenti] Fırtına Tanrısı'nın sunağı
7 içine dövülmüş(tür)/çakılmış(tır)/tutturulmuş(tur). Ona yeni tapınak inşa et[tik].
8 o önceden bir rahibe (sahipti) ona melhemli rahip (ve) 'ona mızrak' adamı x

-
- 9 Tiliura kenti Tanrıça İşhaşhurija'nın tanrı tasviri/heykelciği:
10 Hasıra oturmuş (vaziyette), gümüş kaplı bir kadın heykeli; yüksekliği bir buçuk karış
11 bir gümüş(den) alınlık/taç/çelenk, beş altın(dan) meyve içinde
12 sekiz altından süs eşyası/kolye, içlerinden üçü [gü]mü; Onun boynunun içinde
13 altı altından güneş kursu, içlerinden ikisi gümüş; tanrının göğsünün içinde
14 üç çift küpe içlerinden biri altın(dan) ikisi taştan
15 onun kulağına tutturulmuş(tur).

³¹⁹ Lihzina kentinin geçtiği metin yerleri için bkz. Ertem 1973: 87; del Monte-Tischler 1978: 247; del Monte 1992: 95; Carruba 1970: 62; *Lihz/şina* kenti bugünkü Erzincan civarına yerleştirilmektedir bkz. Cornelius 1962: 11-15; Cornelius 1967: 62-77; Cornelius 1973: 28; Frantz-Szabó 1990: 18-19; Alahzina Hitit metinlerinde geçen Lihzina ile aynı olduğu ya da en azından aynı bölgede, Kaniş'in kuzeyinde, Maşat höyük çevresinde olması gerektiği bilgisi için bkz. Kuzuoğlu 2007: 25-26; Forlanini ve Kryszat, Alahzina'yı Hititçe Lihzina (Hattice Lahzan) ile ilişkilendirmektedir bkz. Günbattı 2012: 25.

- 16 Üç çift bayram giysisi içlerinden bir takım yeşil/sarı; bir takım ise kırmızı;
17 bir takım ise parlak taş(tan). (Onlar) saraydan verilmiştir.
18 şimdi ise önceden verdiklerine (ek) x x
-

- 19 Gümüş kaplı [tanrı tasviri ..]. oturmuş vaziyette kadın, yüksekliği bir buçuk
karış(tır).
20 [] bir gümüş(den) alınlık/taç/çelenk, beş altından meyve içinde
21 [] gümüş(ten), onun boynunun içinde
22 [] içinde
23 [] parlak t]aş
24 [] üç' şekel

öy.II

- 1 Irmak [] x []
2 Kraliçe [] ağaçtan x
3 x-tanrısı[] topyekün [beş'] []
4 []
5 Tiliura kenti (dökümü) biraraya getirildi (birleştirilmiştir).
-
-

Değerlendirme:

öy. I 1:

Çalışmamızı oluşturan Tiliura kenti, metinlerde Hititçe ^{URU}*Li-iḫ-z/ṣi-na*³²⁰, Hattice ^{URU}*La-(a-)aḫ-za-an* (Dat.-Lok.), Palaca ^{URU}*Li-iḫ-zi(-i-)na* şeklinde geçen³²¹ kentin Fırtına Tanrısı'nın³²² kültürünü bulundurmaktadır. Eski Hitit dini metinleri ve tanrı listelerinde, *Nerik* ve *Zippalanda* Fırtına Tanrılarının panteon içinde üstün pozisyonda yer aldıklarını, *Lihzina* ile *Ta/emelka* Fırtına Tanrılarının da belli bir uzaklıkta ve önemde anıldığı anlaşılmaktadır³²³. Fırtına Tanrısı'nın *Lihzina* ile olan, kentin zarara uğraması ile sonuçlanan ilişkileri anlatan, CTH 331 altında listelenmiş bir efsanesi³²⁴ ile Hitit çiviyazılı metinlerde, KUB 36.90 34³²⁵ geçen *Lihšina* adında bir dağ adı bulunmaktadır³²⁶. Eski

³²⁰ ^{URU}*Lihšina* ve ^{URU}*Lihzina* kentlerinin aynı olduğu bilgisi için bkz. Ehelolf 1936: 186 dn.1; Brandenstein 1943: 56.

³²¹ Bkz. Carruba 1970: 62; Frantz-Szabó 1990: 18.

³²² Hititler'in baş tanrısı Fırtına Tanrısı'dır. Hititçesi bilinmeyen bu tanrı adı metinlerde sadece ^DU ya da ^DIM ideogramları ile bazen de *-una-* Hititçe ses tamamlayıcısı ile geçmektedir. *Lihzina* kenti gibi yüzlerce yerleşim yerine ait fırtına tanrısı metinlerde oldukça sık geçmektedir bkz. Karasu 1997: 179 vd.; Karasu 2003: 225; Mezopotamya'nın sıcaktan kavrulan kızgın ovalarının aksine, Anadolu bulutların ülkesidir ve bu nedenle de Anadolu'daki karakteristik tanrısı olarak Fırtına Tanrısı ön plana çıkmıştır bkz. Savaş 2002: 98; Fırtına tanrısı'nın (^DU) geçtiği metinler için bkz. van Gessel 1998: 749-835.

³²³ Bkz. Savaş 2002: 100.

³²⁴ Soysal 2002: 171; Groddek 1999: 36-49.

³²⁵ Metnin çevirisi için Singer 2002: 106-107.

Asurca metinlerde geçen *Alahzina* ile olan ses benzerliği ise dikkat çekicidir³²⁷. Cornelius kentin Erzincan yakınlarında olması gerektiğini belirtir³²⁸.

öy.I 2:

Hit. *šiunijatar-*, DINGIR^{LIM}-*tar* “uluhiyet, tanrısallık, tanrı tasviri/heykeli” anlamlarına gelmektedir³²⁹. Hititçede soyut isim yapmaya yarayan *-atar* suffiksi ile oluşturulmuştur³³⁰.

Akadça *BIBRU*³³¹ “riton” kelimesinin Hititçe karşılığı olarak “*haluani*-³³²” verilmektedir³³³. Kelimenin anlamı Ehelolf tarafından “hayvan biçimli kurban kabı” olarak

³²⁶ Gonnet 1968: 130; Ertem 1973: 184; del Monte-Tischler 1978: 246-247.

³²⁷ Bu iki yerin aynı olabileceği ya da en azından aynı bölgede aranmaları gerektiği ve her iki isminde Maşat höyük yakınlarına lokalize edilen *Tahadizina* yer adında olduğu gibi *-zina* son eki taşımaları sebebiyle, Kaniş’in kuzeyinde, Maşat höyük çevresinde olması gerektiği belirtilmektedir bkz. Kuzuoğlu 2007: 26; ayrıca bkz. Forlanini 1995: 129 ve dn.28.

³²⁸ del Monte-Tischler 1978: 247; Frantz-Szabó 1990: 18.

³²⁹ Bkz. HW: 268; HW Erg. 1: 25; HHw: 217; Collins 2005: 21; Popko 2005: 80; MHH: 92; Goedegebuure 2012: 416, 420; ayrıca bkz. Güneş kursları, ay tasvirleri, ritonlar gibi kült aletleri ile altından, gümüşten ve bakırdan kadehler ile elbiseler yanında heykeller mabetlerin en önemli demirbaşlarını teşkil ediyorlardı. Heykellere tapınılıyor ve kurban sunuluyordu Alp 1961/1962: 195.

³³⁰ Ehelolf 1936: 179; ayrıca bkz. DINGIR^{LIM}-*tar* “tanrı tasviri, UR.MAḤ-*tar* “aslan heykeli” gibi konkret (somut) isimler de *-atar* ile az da olsa yapılmıştır bkz. Dinçol 1970: 59; Haas 1994: 491; Böylece bir kült sembolü ya da tasviri için bir terim ortaya çıkarılmıştır bkz. *-atar* suffiksi Kronasser 1966: 296; Hoffner-Melchert 2010: 127.

verilmiştir³³⁴. Metnimizde olduğu gibi Fırtına Tanrısı bazen kutsal hayvanı olan boğa biçiminde temsil edilir; insan biçimsel özelliklerle temsil edildiğinde ise çoğu kez iki boğanın çektiği bir araba üstünde gösterilir³³⁵.

³³¹ *BIBRU* kelimesi için bkz. HW: 306; CAD (B): 222-223; Coşkun 1969: 34-46.

³³² ZA.LUM ideogramının Hititçe karşılığı olduğu açıklanan bu kelimenin gövdesini bulabilmek konusunda en yakın bilinenler, *hallu-* “derin” ve *halluḫanu-* “derinleştirmek” kelimeleridir ... Kelime teşkilinin, “-a-” formulu (a- ile biten) substantivlerden gövde anlamına yakın yeni kelimeler türetmeye yarayan “-ni-” ile yapıldığı kabul edilebilir. Bu takdirde, anlamı bilinmeyen yeni bir *halūa-* gövdesi aramak gerekecektir. ... Sturtevant tarafından, içerisinde içki bulundurmaya yarayan bu kap adı metinlerde çok az yerde rastlanmakta olup, sayı bakımından en fazla iki tanesinden bahsedilmektedir bkz. Coşkun 1979: 80-82; MHH: 154.

³³³ Carruba 1967: 89; HED (H): 51-52; MHH: 87; Kelimenin Hititçe okunuşu konusunda RHA XXII Fasc. 74 s.110 vd.nda KUB XXVII 13 I ve KBo XIV 142 I paralel metinlerine değinilmektedir. Buradan da ZA.ḪUM=*BIBRU* sonucuna erişilmektedir. ZA.ḪUM (veya ZA.LUM) Hititçe okunuşunun *aššuzeri-* olduğu kabul edildiğinde *aššuzeri-=BIBRU* eşitliği ortaya çıkacaktır. Güterbock’un tekliflerinin devam ettiği yerde (age. s.111), an.6’da Laroche’un Ras Şamra’da yeni bulunan yayınlanmamış bir tablete dayanarak verdiği haber nedeniyle *BIBRU=halūani-* eşitliği yeni güçlükler getirmektedir. Bütün bu eşitlikler için izlenen yol “*BIBRU=ZA.LUM=aššu+zeri-=halūani-*” identifiyeleriyle sonuçlanmaktadır bkz. Coşkun 1969: 39.

³³⁴ Ehelolf 1939: 70-73; Coşkun 1969: 36; Darga 1985: 43.

³³⁵ Martino 2006: 91.

NÍG.KI.GUB “ayaklık, kaide” olarak okunan işaretler³³⁶ sonradan yeni okunuşu ile birlikte IV KI.GUB “dört ayaklı kaide” anlamına gelmektedir³³⁷. Metinde tasvir verilirken onun dört ayağının KÛ.BABBAR (*KAPSU*) “gümüş”³³⁸ ile kaplı olduğunu; -*SÚ* Akadça mülkiyet zamiri “onun” ile birlikte geçen SAG.DU “baş” ve GABA^{HI.A} kelimeleri “onun başının ve göğüslerinin GUŠKIN (=HURĀSU) “altın”³³⁹ ile kaplı olduğunu belirtmektedir.

öy. I 3:

párgašti- “yükseklik” çiviyazılı metinlerde sadece tekil Dat.-Lok.³⁴⁰.

öy. I 4:

^(GIŠ)*palza(h)ḫa-*/^(GIŠ)*palzašḫa-*, “heykeller için düz bir taban, kaide, ayaklık, altlık” anlamına gelir³⁴¹.

Kral Muršili tarafından, *Lihzina*’nın Fırtına Tanrısı’na verilen 8 šekel (ağırlığında) gümüş bir GAL-kabı³⁴² bulunmaktadır.

öy. I 5-8:

Lihzina kenti Fırtına Tanrısı’nın ^{GIŠ}ZAG.GAR.RA³⁴³,sında bronzdan yapılmış on (adet) küçük güneş kursu³⁴⁴ ile süslenmiştir³⁴⁵. Tiliura kentinde bu tanrıya yeni bir tapınak

³³⁶ Brandenstein 1943: 16 vd.

³³⁷ HW: 288; Rost 1961: 182.

³³⁸ Geçtiği Hititçe çiviyazılı metin yerleri için bkz. Savaş 2006: 161vd.

³³⁹ Geçtiği Hititçe çiviyazılı metin yerleri için bkz. Savaş 2006: 96vd.

³⁴⁰ *párgašti-* kelimesinin geçtiği yerler ve anlamı için bkz. Friedrich 1929: 77; HW: 160; CHD (P): 159; MHH: 519; HEG (P): 123; HED (PA): 130.

³⁴¹ HW: 156; HW Erg. 1: 507; CHD (P): 86-87; MHH: 92; HED (PA): 83.

³⁴² Coşkun 1969: 21vd.

inşa edilmiştir. von Brandenstein tarafından metin DÛ-[an olarak tamamlanmıştır³⁴⁶. Ancak DÛ-u-en Prt.3.çoğul şahıs çekimine göre tamamlanması metne göre daha uygun olacaktır³⁴⁷. Önceden Tiliura kentinde görevli olan LÛSANGA'nın³⁴⁸ yanı sıra, kente yapılan yeni tapınak için “melhemli rahip” (LÛGUDU₁₂) ve “mızrak adamı” LÛGIŠŠUKUR) görevlileri tahsis edilmiştir.

öy. I 9:

Tiliura kenti kültü ile ilgili Tanrıça *Išḫašḫurijaš* (Sg.Nom.g.c.) ayrıca KUB 38.1 I 10³⁴⁹ da da geçmektedir³⁵⁰. Tanrıça bu metinde bir pınara (*aldanni*) sahiptir³⁵¹.

³⁴³ “kurban masası, sunak, altar” kelimenin Hititçesi *ištanana-*, Akadçası ise *AŠIRTU* bkz.

CAD (A): 436 vd.; HW: 91; HED (A): 461-463; Ünal 1994: 284; MHH: 92; “heykel kaidesi/altar” Popko 2005: 84 ve dn.23.

³⁴⁴ Bkz. Sommer 1940: 7 vd.; *šittar*-=AŠ.ME=ŠAMŠATU(M) HW: 194; Starke 1990: 410; Savaş 2006: 122; ayrıca bkz. Haas 1994: 515 ve dn.196; Sg.Nom.-Akk.n. *ši-it-tar* CLL: 195.

³⁴⁵ HEG (P): 561.

³⁴⁶ Brandenstein 1943: 16 str.7.

³⁴⁷ Bu tamamlamaya uygun olarak diğer kült-envanter metinlerinde geçen örnekler: KUB 38.1 (CTH 501) (öy.I 3) É.DINGIR^{LIM} GIBIL-ša-ma-aš DÛ-u-en LÛSANGA *ti-ī*[a-u-en “size yeni tapınak inşa ettik (ve) bir rahip tayin ettik”; (öy.I 9) É.DINGIR^{LIM} GIBIL-ši LÛSANGA DÛ-u-en “ona yeni tapınak inşa ettik (ve) bir rahip (tayin ettik)”; CHD (L/N): 455.

³⁴⁸ Cohen-Taggar 2006: 172.

³⁴⁹ İlgili yerin transkripsiyon ve çevirisi şöyledir: KUB 38.1 I (10) ^D*Iš-ḫa-aš-ḫu-ri-īa-aš al-da-an-ni-iš* (11) DINGIR^{LIM}-tar 1 ALAM MUNUS GIŠ KÛ.BABBAR GAR.RA :*ḫu-u-*

öy. I 10:

AD.KID'in anlamını Friedrich, Rost ve Brandenstein "hasır", Ünal ise "örgü işi, hasır, sepet" anlamlarını vermişlerdir³⁵². AD.KID, KUB 56.55 I 12'de KÙ.BABBAR "gümüş" madeni ile birlikte geçmektedir³⁵³. AD.KID örneğinde olduğu gibi Hititler değerli madenler yapılmış ritüel amaçlı objelerin yanı sıra maliyeti düşük ve dayanıksız materyallerde kullanmışlardır³⁵⁴.

öy. I 11:

KILILU/KILULU Sum. GILIM, Hit. *ḫaršanalli-* kelime anlamı ise "alınlık, çelenk, diadem"³⁵⁵. Akadça olan bu kelimenin Hititçe karşılığı olarak *ḫaršanalli-* ve

pí-ta-a-u-ya-an-za TUŠ-*an* (12) *pár-ga-aš-ti* 1 SIG.KÜŠ ZAG-*na-za* ŠU-*za* GAL KÙ.BARBAR *ḫar-zi* (13) 1 ḪAR.ŠU KÙ.BABBAR 20 GURUN GUŠKIN ŠÀ 6 KÙ.BABBAR A-NA SAG.KI-ŠÚ *an-da* (14) 3 UD.SAR KÙ.BABBAR A-NA GABA-ŠÚ-*kán* (10) Tanrıça *Išhašhuriya* pınarı (11) tanrı tasviri/heykelciği: Oturmuş (vaziyette) gümüş masklı, ağaçtan bir kadın heykelciği (12) yüksekliği 1 karış, sağ elinde gümüşten kadeh tutar. (13) Gümüşten bir bilezik, alnında 20 altından meyve içlerinden 6'sı gümüş, (14) onun göğüsünde gümüşten 3 ay kursu (vardır) bkz. Brandenstein 1946: 10vd.

³⁵⁰ Geçtiği metin yerleri için bkz. Gessel, 1998: 203.

³⁵¹ HED (A): 386; Bu tanrıça hakkında yorumlar için bkz. Laroche 1946: 74; Otten 1980: 178; HEG (A-K): 301; HED (H): 397-398.

³⁵² HW: 264; HW Erg. 1: 25; Brandenstein 1946: 56; Rost 1961: 182; MHH: 7.

³⁵³ Savaş 2006: 188.

³⁵⁴ Ünal 1996: 45.

³⁵⁵ CAD (K): 358; HEG (A-K): 184; HW² (H): 342.

lupanni- anlamı ise “taç, çelenk, halka” olarak verilmektedir³⁵⁶. *haršanalli-*, *haršan(a³)-*³⁵⁷, *haršar* “baş, kafa” kelimesinden türetilmiştir³⁵⁸. *KILILU*=GILIM çiviyazılı belgelerde hem GUŠKIN “altın”dan hem de KÙ.BABBAR “gümüş”ten yapılmış olarak geçmektedir³⁵⁹. Ayrıca yünden yapılmış olarak da metinlerde saptanan bu takı sadece tanrılara özgü değil aynı zamanda rahiplerin de süs olarak kullandıklarını göstermektedir³⁶⁰.

öy. I 12:

pénnati-/pínnati-’nin anlamını Brandenstein ve Rost, metnin çevirisinde bilinmeyen bir kelime olarak vermişlerdir³⁶¹. *pénnati-/pínnati-* CHD (P)’de kelime, “gerdanlık, kolye” *pínnatiš* tekil Nom. çekimli olarak verilmektedir³⁶². Ünal tarafından “bir süs taşı, kolye” anlamı verilen kelimenin çoğul Nom. olduğu belirtilmektedir³⁶³. Burada metinde alt tarafı kırık olan ve 3 KÙ.BABBAR tamamlamasının³⁶⁴ kesinliği şüpheli olmakla beraber III dikey çivi işaretinin üst kısımlarının görülebilmesi bu rakamın en az 3 olabileceğini göstermektedir.

³⁵⁶ Hoffner 1969: 179 ve dn. 4; MHH: 341.

³⁵⁷ Alp 1957: 2.

³⁵⁸ HED (H): 186-187.

³⁵⁹ Madenler ile geçtiği metin yerleri için bkz. Savaş 2006: 136, 197.

³⁶⁰ Ünal 1983: 82-83.

³⁶¹ Brandenstein 1943: 17, 56; Rost 1961: 183.

³⁶² CHD (P): 267b.

³⁶³ MHH: 537; Altın ve gümüşten yapılmış “bir süs eşyası” bkz. HEG (P): 561-562; ayrıca Savaş 2006: 118, 180.

³⁶⁴ Metinde bu kırık yerin tamamlaması için bkz. Brandenstein 1943: 16; Rost 1961: 183; CHD (P): 267b; Tischler, 2001: 561.

öy. I 14:

“çift” anlamına gelen Ak. *TĀP/BALU*³⁶⁵ ile birlikte geçen *ḪŪPPI*³⁶⁶ Hititçe *ištamaḫura-* “küpe” anlamına gelmektedir³⁶⁷. Alp, *ištamaš-* “iştirmek” ve *ištamana-* “kulak” ile aynı kökten gelmesinin çok muhtemel olduğunu ve *ištamaḫura-=ḪUPPI=* “küpe” eşitliğinde Brandenstein’a katıldığını belirtmektedir³⁶⁸.

^{NA4}*ZĀLAG*, Ak. *ZALĀQU*³⁶⁹, ^{NA4} determinatifinden de anlaşılacağı üzere taş ya da taştan yapılmış bir nesnedir. Ancak ne tür bir taş olduğu bilinmemekle birlikte “parlak taş”tır³⁷⁰. Üç çift küpenin biri altın diğer ikisi ^{NA4}*ZĀLAG*-taşı olduğu için o dönemde kullanılan değerli bir taş olması gerektiğini düşündürmektedir.

öy. I 15:

DIB, *ep(p)-/ap(p)-* Ak. *ṢABĀTU*³⁷¹ *anda* preverbi ile fiil “içine almak, toplamak” anlamında kullanılmaktadır³⁷². DIB-*an* fiilin partizipi *appant-* tekil Nom.-Akk.n. haldedir. *anda appant-* “her şeyiyle birlikte, hep birlikte” anlamına gelmektedir³⁷³. Alp makalesinde

³⁶⁵ CAD (T): 178; ayrıca bkz. Goetze 1931: 79-80; *TAPAL* envanter metinlerinde *TA* olarak kısaltılır Hoffner 2007: 329 ve dn.6.

³⁶⁶ Brandenstein 1946: 56; CAD (H): 238 vd.

³⁶⁷ HW: 90; HED (A): 452; HEG (A-K): 423-424; Savaş 2006: 152-154, 215; MHH: 280.

³⁶⁸ Alp 1948: 301-324; ayrıca bkz. Alp 1957: 3.

³⁶⁹ CAD (Z): 33.

³⁷⁰ Brandenstein 1943: 19; Rost 1961: 183.

³⁷¹ CAD (Ş): 5vd.

³⁷² HW: 264.

³⁷³ HW: 41; HHw: 32; MHH: 34.

anda appān'nin çevirisini “tutturulmuş” olarak yapmaktadır³⁷⁴. Karasu tarafından ise “aynı (oranda/boyutta) tutulmuş” olarak çevirisi yapılmaktadır.

öy. I 17:

Alp, ^{TÚG}NÍG.LÁM “bayram elbisesi” ile Hititçe ^{TÚG}*kušiši*- eşitliğinin muhtemel olduğundan, bu giysinin yalnızca büyük krala mahsus bir elbise olmadığını³⁷⁵, aynı elbisenin kadınlar tarafından da giyildiğini, zaten Tiliura kentinin Tanrıçası *Išhašhuriya* için saray tarafından bu üç takım elbiseden verildiğini belirtir³⁷⁶. Friedrich ve Ünal kelimenin Hititçe karşılığını soru işaretli ^{TÚG}*kušiši*-; anlamını ise “şatafatlı, gösterişli bir giysi” olarak verir³⁷⁷; kelime Karasu tarafından “tören giysisi” olarak değerlendirilir.

Hitit metinlerinde geçen *karū* zarfının genellikle “eskiden, önceden” ve “zaten” olarak iki anlamı olduğu kabul edilmektedir³⁷⁸. Kelime Hitit yasalarında sıklıkla geçtiği gibi; *kinuna* sözcüğünün zıttıdır. Cambi, *karū* “eskiden, önceden” fiilin geçmiş zaman çekimine; *karū* “zaten” Present ve Participle bağlı olduğunu belirtmektedir³⁷⁹.

³⁷⁴ Alp 1948: 319.

³⁷⁵ Šuppiluliuma'nın Mitanni kralı Šattiya'ya hediyeleri arasında bu elbise (^{TÚG}NÍG.LÁM=^{TÚG}LAMHUŠŠŪ) geçmektedir. CTH 48 için bkz. Weidner 1970: 44; Beckman 1999a: 50.

³⁷⁶ Alp 1948: 312.

³⁷⁷ HW: 288; MHH: 481-482.

³⁷⁸ Neu 1974: 104; HW: 104; HHw: 75; MHH: 324-325; ayrıca HED (K): 112-113; Kassian-Yakubovich 2002: 18.

³⁷⁹ Cambi 2005: 219-233.

öy. I 19:

Satırın başında iki ya da üç işaretlik kırık bir alandan sonra *-an* işareti açıkça görülmektedir. Rost, metnin kırık olan bu kısmının bir tanrı adı ve ALAM³⁸⁰ işareti için yeterli olmadığını belirterek, çeviriyi sadece ALAM “heykelcik” olarak yapmış sonrasında ilk işareti korunmuş olan *an* işaretinin belki AN.<BAR> “demir³⁸¹” olarak tamamlanabileceğini belirtmiştir³⁸². Boşluktan sonra gelen KÙ.BABBAR GAR.RA³⁸³ “gümüş kaplı” ifadesi ile kırık yerde gümüş ile kaplı bir nesne adının olduğu öğrenilmektedir.

³⁸⁰ ALAM (= *eš(ša)ri*-=*ŞALMU*) HW: 43, 269; HED (A): 313-315; Weeks 1985: 127; Haas 1994: 491; EDHIL: 308; ayrıca bkz. Sumerogram ALAM hem *ešri*- hem de *šena*- için kullanılmakta, bu durum ise her ikisi arasındaki nüans farkını kavramamızı zorlaştırmaktadır Collins 2005: 20 ve dn.25; Krş. *šena*- = *PUĦU* HW: 190; “figür, bebek, model, büyücülükte birisi veya bir şeyin yerine kullanılan figür” MHH: 629.

³⁸¹ Envarter metinleri, demir’in 13.yy.’da silahlardan ziyade eşyalar için kullanıldığını göstermektedir bkz. Archi 1990: 353; Hitit metinlerinde demir Sumerogram olarak AN.BAR çok sık geçer. ayrıca demircilerden LÚ.MEŠ AN.BAR söz edilir. Demirin “siyah demir” (AN.BAR GE₆), beyaz demir (AN.BAR BABBAR) ve iyi demir (AN.BAR SIG₅) gibi niteliklerinden bahsedilmesi, bu devirde demir üretim tekniğindeki gelişmeyi gösterir. Günbattı 2012: 74.

³⁸² Rost 1961: 183 dn.93; Krş. Savaş 2006: 189 ve dn.1000.

³⁸³ Kempinski-Koşak’a göre, şimdiye kadar “kakılmış” olarak çevirisi yapılan GAR.RA sumerogramının “(kalıba) dökülmüş” (Tel Aviv 4, 1977, 87 v.d.) anlamı için bkz. Ünal 1983: 80.

öy. II 4-5:

tarup(p)- aktif çekimli “toplamak, biriktirmek, bir araya getirmek, örmek” medio passiv çekimde ise “bitmek, sona ermek” anlamlarına gelir³⁸⁴.

Metne göre Tiliura kentinde bulunan tanrılar-tanrıçalar ve malzemeleri aşağıdaki gibidir³⁸⁵:

Tanrı/Tanrıça	Kült Gereçleri ve Nesneleri	Malzemesi	Ölçüleri	Cinsleri	Metin Yeri
U ^{URU} Lihzina	boğa ritonu kap/kadeh	ağaç, gümüş, altın gümüş	1 SIG.KUŠ 8 šekel	boğa	38.3 I 2-4 38.3 I 4
Išhašurija	heykel	dokuma, gümüş, altın	1½ SIG.KUŠ	kadın	38.3 I 10-16
?	heykel	ağaç, gümüş, altın	1½ SIG.KUŠ	kadın	38.3 I 19-24

³⁸⁴ HW: 217; MHH: 702-703.

³⁸⁵ Hazenbos 2003: 188.

6. “III.Ḫattušili’ nin Nerik’ i Yeniden İnşası Hakkındaki Fragmanlar” CTH 90³⁸⁶

³⁸⁶ CTH 90 KBo 22.73 (Bo 69/385) {(Fundort T.I: Tempel I, vor Mag. 10, in altem Grabungsschutt.-grauer gebr. Ton) (Zeit jh.) Join mit Bo 69/727 Corti (16.2.2007)}; Cornil-Lebrun 1977: 24-28; Ünal 1974: 14-17; Haas 1994: 596 dn.394; 602 dn.428; 827 dn.2; Klengel 1999: 250; Groddek 2008: 73-75; - Bo 69/385: Laroche CTH 211.8; Koşak HPMM-1, 2005: 126; **Bo 69/385** KBo 22.73 {CTH 90.3 [jh.]: T.I Joinvorschlag Corti (10.11.2004)}; Cornil-Lebrun 1977: 24-28; Ünal 1974: 14-17; Haas 1994: 596 dn.394, 602 dn.428, 827 dn.2; Klengel 1999: 250; - Bo69/385: CTH **211.8**. Koşak HPMM-4, 2005: 88 ve dn.2651; KBo 22.73 Bo 69/385 Koşak-Müller HPMM 2005: 46;

(+) KUB 21.11 (Bo 3650) {(Fundort bestimmt durch Join - [In Istanbul]) (Zeit jh.)}; Bo 3650 s. Bo 69/385 Koşak HPMM-1 2005: 126; **Bo 69/385** KBo 22.73 CTH 90.3 : T.I [jh] Koşak HPMM-4 2005: 88 ve dn.2651; Koşak-Müller HPMM-5 2005: 351; {**KUB 21.11**: (+)Corti 2006: 316vd.; (+) Groddek 2008a: Nr. 73, (= Bo 2057); Ünal, 1974: 14vd.; Heinhold-Krahmer 1979: 195; (+) Corti, StudAs 5, 13, (+) KBo 60, IV (sub Nr. 3); Klengel, HbOr I/34, 250; Cornil-Lebrun 1972 15vd.; (= Bo 2057) Forrer, RIA I, 150 s.v. Arinna; Haas, RIA IX, 231 s.v. Nerik(ka); Vs. 1 Imparati, FS Houwink ten Cate, 145 A. 15; Vs. 1 Gonnet 1979: 59; Vs. 1 Cornil Lebrun 1972: 15; Vs. 1-13.Rs. 1-11 Cornil-Lebrun 1972: 24-26; Archi 1971: 196 ve dn.38; Vs. 1 Imparati 1974: 41; Vs. 1.Rs. 5.10 van Gessel 1998: 756, 805; Vs. 1 van Gessel 1998: 775; Vs. 3 RGTC 6, 76, 405; Vs. 7 Gonnet 1979: 56; Vs. 7 RGTC 6, 65; Vs. 7 Alparslan 2010: 29; Vs. 8 RGTC 6, 191; Vs. 9vd. Ünal 2005: 724 A. 14; Vs. 9 van den Hout 1995: 93 dn.118; Vs. 9 Ertem 1973: 36; Vs. 9 RGTC 6, 101; Vs. 11 Otten, RIA V 323 s.v. Kalimuna; Vs. 11 RGTC 6, 165; I 11.II 3 Laroche 1946: 20; Vs. 11 Laroche 1946: 73; Rs. 3 CHD L/N, 473a; Rs. 3 Tischler, HEG II, 347, 350; Rs. 3 HW² I, 380b; Rs. 4 Götze/Pedersen, Sprachlähmung, 19; Rs. 5f.

III.Ḫattušili'ye ait olan, Nerik ile ilgili bu metnin tamamlanması konusunda fikir ayrılıkları vardır. Ünal 1974: 14-17'de ele alarak yaptığı tamamlamalara göre (öy.9) KUR^{URU}*Ti-li-]ú-ra* memleket adı geçmektedir. Ancak Cornil-Lebrun 1972: 15-30'da yapılan söz konusu satırın tamamlaması ise KUR^{URU}*Iš-ta-ḫ]a-ra* olarak yapılmıştır³⁸⁷. Metin Groddek (2008a) tarafından, yeniden ele alınmıştır.

III.Ḫattušili metinde Kaşkalar'dan bahsetmekte, hepsinin kendisine düşmanlık yaptığını ve onlarla savaştığını belirtmektedir.

Otten, AAWL 1975,1, 17 A. 38; Rs. 5f. Schuol, AoF 31 (2004), 327; Rs. 5-6 Haas, KN, 15 m.A. 2; Rs. 5-9 Haas, KN, 61 m.A. 7; Rs. 5f. AOAT 318, 262; Rs. 5f. Taracha 2008: 747; Rs. 5f. FS de Roos, 21; Rs. 5f. Nakamura, Diss., 101 A. 132; Rs. 5f. Haas, HbOr I/15, 596 A. 394; Rs. 5-8 Haas, HbOr I/15, 602 A. 428; Rs. 5-6 Haas, Magie, 213 A. 52; Rs. 5-6 Cornil/Lebrun, Hethitica 1 (1972), 15; Rs. 5f. HW² III/1, 458a, 467a; Rs. 5.10 Ertem, AÜDTCFY 230, 100; Rs. 6 Otten, AAWL 1975,1, 34; 11; Rs. 6 van den Hout, StMed 7, 299 A. 5; Rs. 6 Gonnet, Hethitica 3 (1979), 72; III 9-26 Freu, RANT 3 (2006), 231 A. 56; Rs. 8 RGTC 6, 65; Rs. 8 Alparslan, 7. IKH, Bd. I, 29; Rs. 10 van Gessel, OHP, II, 821; Rs. 10-11 Gessel, OHP, II, 823; Rs. 11 HW² III/1, 126b; (+) Rs. 11 Marquardt, DBH 34, 101 A. 532; III 14 Beckman, JCS 43-45 (1991-1993), 123.}

(+)KBo 60.3 (Bo 69/727) {(Fundort T.I: Tempel I, vor Mag. 10/11, in altem Grabungsschutt. - grauer gebr. Ton) (Zeit jh.); Bo 69/727 CTH 670 : T.I [jh.], Košak HPMM-4 2005: 100 ve dn.3031; Literatur zu KBo 60.3: Corti, StudAs 5, 13-14.}

³⁸⁷ Ayrıca bkz. van den Hout 1995: 93 dn.118.

6.1. KBo 22.73 (+)KUB 21.11 (+)KBo 60.3

öy.

- 1 [UM]-^rMA^r ^mHa[-at-tu-ši-li LUGAL ^{URU}Ha-ak-mi-i]š NA-RA-AM ^DU ^{URU}Ne-ri-ik
2 ^rÚ^r ^DIŠ^rTAR ^U[^{RU}Ša-mu-ḫa ^{URU}Ga-aš-ga^{HIA(?)} ḫu-u-ma-a]n-te-eš³⁸⁸ ku-ru-ri-ja-aḫ-ḫi-ir
3 ^rnu^r KUR ^{URU}Ha-a[k-mi-iš KUR ^{URU}Ha-at-te-n]a³⁸⁹ KUR ^{URU}Ta^r-ra-aḫ-na
4 ^Ú^{URU}Ha-an[-ḫa-na KUR ^{URU}Iš-ta-ḫa-ra^(?) ya-a]l-aḫ-ḫi-ir³⁹⁰
5 nu-uš-ma-aš URU^D[^{IDLI?} ḫu-u-ma-an-te-eš EGIR-]pa ya-al-ḫi-iš-ki-ir
6 nu-kán ^{URU}Ha-ak-m[i-iš ^{URU}Ne-ri-ik-ka₄ ḫar-ga-an-te-]eš³⁹¹ e-šir
7 ma-aḫ-ḫa-an-ma ^mM[u¹-ya-tal-li-iš ^mHa-at-t]u-ši-li-in³⁹² ^{URU}Ha-ak-ki-me-iš-ši
8 LUGAL-un ^ri-ja-at^r [nu-mu ^DU ^{URU}Ne-ri-ik ka-ni-eš-]ta³⁹³ nu-za ^{URU}Ga-aš-ga^{HIA} ḫu-
u-ma-an-te-eš
9 ^{GIŠ}-TUKUL-it^r tar-a[ḫ-ḫu-un KUR ^{URU}Iš-ta-ḫ]a-ra³⁹⁴ KUR ^{URU}Ha-at-te-na
10 [KUR ^{UR}]U Ta-ra-a[ḫ-na ^Ú KUR ^{URU}Ha-an-ḫa-na^(?) EGIR^(?)-pa^(?)]³⁹⁵ ^ra^r-ša-a[š-ḫ]u-un

³⁸⁸ Cornil-Lebrun 1972: 15 ḫu-u-ma-an]-te-eš ku-ru-ri-ja-aḫ-ḫi-ir; Ünal 1974: 14 [GIM-an-ma-mu-za ^{URU}Ga-aš-ga^{HIA} ḫu-u-m]a-aḫ-te-eš; Groddek 2008a: ^{LÚ}KÚR^{MEŠ} ḫu-u-ma-a]n-te-eš

³⁸⁹ Cornil-Lebrun 1972: 15 -n]a KUR ^{URU}Ga-ra-aḫ-na; Ünal 1974: 14 I-N]A.

³⁹⁰ Cornil-Lebrun 1972: 15 ya-tar]-na-aḫ-ḫi-ir.

³⁹¹ Ünal 1974: 14]^{MEŠ} e-šir; Cornil-Lebrun 1972: 15 ku-i-e-]eš e-šir.

³⁹² Ünal 1974: 14 nu-mu-za ŠEŠ-IA ^mHa-at-t]u-ši-li-in.

³⁹³ Ünal 1974: 14 [LUGAL-un i-ja-at -]ta.

³⁹⁴ Ünal 1974: 14 [ku-ru-ri-ja-aḫ-ḫi-ir KUR ^{URU}Ti-l]i-u-ra; Cornil-Lebrun KUR ^{URU}Iš-ta-ḫ]a-ra; ayrıca bkz. Hout 1995: 93 A. 118.

³⁹⁵ Ünal 1974: 14] a-ša-aš-ḫu-un; Cornil-Lebrun 1972: 15 EG]IR ša-an-ḫu-un.

-
- 11 *nu har-ga-an-t[a-*]x^U[^R]U*Ka-li-mu-na-an-na*
12 ^{EGIR}-*pa x a-x[* ^{URU}*Ne-ri-i]k-ka₄-na ú-e-tu₄-un*
13 ^{URU}*Ga-aš-ga*^{HIA} x[*n]u-^rza ke-e-ez^r-za*
öy.

1 Nerik kenti³⁹⁶ Fırtına Tanrısı'nın³⁹⁷

³⁹⁶ Nerik kenti için bkz. Ertem 1973: 100; del Monte-Tischler 1978: 286-289; del Monte 1992: 113-115; Hattuša'nın kuzeybatısı Amasya'nın kuzeyi, Goetze 1957: 102; Kanak-Su vadisinde, Garstang-Gurney 1959: 19 vd.; Kargı yakınlarında, Güterbock 1961: 93; Merzifon Amasya hattı üzeri, von Schuler 1965: 19; Devrez Çayı vadisinde, Tosya ile Kızılırmak arasında, Kızılırmak yakını, Alp 1977: 652; Boyabat-Durağan-Vezirköprü hattının kuzeyi, Dinçol-Yakar 1974: 571-572; Yakar 1980: 88; Kargı yakınları, Hazenbos 2003: 193; Vezirköprü-Oymaağaç olabilir Singer 2007: 167; Son yıllarda Czichon tarafından yürütülen Vezirköprü-Oymaağaç kazılarında elde edilen bilgiler ile burasının Nerik kenti olabileceği üzerinde durulmaktadır. Oymaağaç Höyüğü tepesinde 2000 metrekare büyüklüğünde bir mabet bulunmuştur. Hem mabetin yakın çevresinde hem mabetin odaların içinde bulunan çiviyazılı tabletler ve hiyeroglifli yazılı mühür baskılı bullalar, höyükte bulunan Hitit şehrinin katiplerine ait dairelerinin olduğunu göstermektedir. Bugüne kadar bulunan tabletlerde Nerik'in hava tanrısından, hava tanrısının karısından, Haharwa dağlarından ve Nerik şehrinden bahsetmesi Oymaağaç Höyük=Nerik fikrini desteklemektedir bkz. Czichon 2010: 158; ayrıca Forlanini 2010: 119-135.

³⁹⁷ Nerik Fırtına Tanrısı'nın geçtiği metin yerleri için bkz. Gessel 1998: 805-807; ayrıca bkz. Macqueen 1980: 179-187.

2 ve [Šamuḫa] Tanrıça *IŠTAR*³⁹⁸‘ının gözdesi [Ḥakmi]š kralı Ḥa[ttušil]i şöyle (der):
[Kaškalar’ın tü]mü düşmanlık yaptılar.
3 Ḥa[kmiš]³⁹⁹ memleketi, Ḥatten]a⁴⁰⁰ memleketi, Taraḫna⁴⁰¹ memleketi
4 ve Ḥanḫana⁴⁰² kenti, Ištaḫara⁴⁰³ memleketi(ne) sal]dırdılar.
5 ve onlar kentl[erin tümüne tek]rar saldırmaya başladılar.
6 ve Ḥakm[iš kenti, Nerik kenti mahvolm]uşlardı.
7 Fakat M[uḫattalli, Ḥatt]ušili’yi Ḥakmiš kenti

³⁹⁸ Hur. Šaušga bkz. Laroche 1946: 95; Gessel 1998: 942; ayrıca bkz. Klinger 2010: 153-167.

³⁹⁹ *Ḥakm(p)iš* için bkz. Garstang-Gurney 1959: 18; Sivas-Zara arasında, Cornelius 1973: 226; Ertem 1973: 35-36; del Monte-Tischler 1978: 65-67; Laroche 1985: 95-96; del Monte 1992: 22-23; Alparslan 2010: 39.

⁴⁰⁰ *Ḥatte(i)na* için bkz. Sebastopolis/Sulu Saray Garstang-Gurney 1959: 14; Malatya yakını, Cornelius 1973: 143; Ertem 1973: 46-47; del Monte-Tischler 1978: 101-102; del Monte 1992: 36.

⁴⁰¹ Scylax nehrinin geçtiği, *Ḥanḫana* ile *Ḥattena* arasında bkz. Garstang-Gurney 1959: 14; ayrıca Ertem 1973: 136; del Monte-Tischler 1978: 405;

⁴⁰² Nerik yakınlarında antik Phazimonitis’te, von Schuler 1965: 28 ve dn.124; Ḥanḫana=Gangna=Gangra=Çankırı bkz. Laroche 1985: 92-95; Ertem 1973: 33, 39; del Monte-Tischler 1978: 76-77; İnandık, Alp 1977a: 649-652. Krş. Singer 1984: 121 ve dn.116; Sevin 1999: 134.

⁴⁰³ Kerkenez dağı doğusu, Garstang-Gurney 1959: 18; *Ḥakmiš* yakınlarında, von Schuler 1965: 40 ve dn.235; Arapkir, Cornelius 1973: 226; *Ištaḫara* için bkz. Ertem 1973: 58-59; del Monte-Tischler 1978: 150-151; del Monte 1992: 55.

- 8 kralı ʾyaptıʾğında [ve Nerik kenti Fırtına Tanrısı bana lütuf göster]di. Ve bizzat
Kaška kentlerinin tümünü
- 9 silahla yen[dim İştah]ara memleketi, Һattena memleketi
- 10 Taraḫ[na memleketi ve Һanḫana memleketini[?]] yerleştirdim.

-
- 11 ve mahvolm[uş[?]] Kalimuna⁴⁰⁴ kentini
- 12 tekrar [.] ve [Ner]ik kenti[ni] inşa ettim.
- 13 Kaškalar [. v]e^(?) bizzat^(?) buradan

Değerlendirmeler:

öy. 1:

İncelediğimiz metnin ilk satırının tamamlamaları araştırmacılar tarafından farklı olarak yapılmaktadır. Buna göre Ünal 1974: 14 [UM-MA Ta-ba-ar-na ^mHa-at-tu-ši-l]i; Cornil-Lebrun 1972: 15 [^mHa-at-tu-ši-l]i; Gonnet 1979: 59 [Ta-ba-ar-na ^mHa-at-tu-ši-l]i olarak tamamlama yapmışlardır.

öy. 2:

Groddek'in yapmış olduğu tamamlama, yine III.Һattuşili'ye ait KBo 6.28 2'de biraz farklı bir şekilde geçmektedir⁴⁰⁵. Kırık alanda yeralan ve Groddek tarafından, LÚKÚR^{MEŠ(?)}

⁴⁰⁴ Kalimuna için bkz. Ertem 1973: 64; del Monte-Tischler 1978: 165; del Monte 1992: 60.

⁴⁰⁵ NĀRAM DUTU URU Arin[na] DU URU Nerik Û DİSTAR URU Şamuḫa çiviyazılı metnin kopyası için bkz. http://www.hethport.adwmainz.de/hetautgrf/Autogrfbetrachter.php?ori=&p=KBo6.28&bildnr=KBo06.28-Vs_z01-19.png&x=KBo6; ayrıca transkripsiyon için bkz. Otten 1971: 233; Archi 1971: 196 ve dn.39; Cornil-Lebrun 1972: 15; Imparati 1974: 41; Gonnet 1979: 59, 92-93; Gessel 1998: 775.

ḫu-u-ma-a]n-te-eš olarak tamamlanan yeri, Ünal ^{URU}*Ga-aš-ga*^{HLA(?)}*ḫu-u-ma-a]n-te-eš* olarak tamamlamıştır.

İsim ve sıfat *kurur*-⁴⁰⁶ Ak. *NAKĀRU* “düşman”, Hititçe fiil yapımında kullanılan eklerden *-aḫḫ*-⁴⁰⁷ suffiksi ile *kururijaḫḫ*-⁴⁰⁸ “düşmanlık yapmak, savaşmak”.

öy. 3-4:

Cornil-Lebrun tarafından *ḫatarnaḫḫ*- “emretmek, buyurmak, görevlendirmek, bildirmek” anlamına gelen fiille tamamlanmıştır. Ancak bu tamamlamama KBo 22.73’e göre mümkün görünmemektedir. Ünal tarafından *ḫalḫ*- “vurmak, mağlup etmek, saldırmak” fiili ile yapılan tamamlama Groddek tarafından da uygun bulunmuştur.

^{URU}*Ta-ra-aḫ-na* kent adını, Cornil-Lebrun *Ga-ra-aḫ-na* olarak okumak istemiş ve sıklıkla *ga* ile değil, *ka* hecesi ile yazıldığını belirtmiştir⁴⁰⁹. Ancak metinde de açık bir şekilde yazılmış olan *T/Daraḫna* kenti diğer başka metinlerde de geçmektedir⁴¹⁰.

öy. 7-8:

kaneš-/kaniš-⁴¹¹ “bulmak, ortaya çıkarmak, bilmek, tanımak, ayırt etmek, itiraf etmek, iddia etmek, iyi muamele etmek” fiili için Archi, özellikle Hattušili’nin

⁴⁰⁶ Neu 1979: 407-427.

⁴⁰⁷ Bu suffiks, dilimizdeki “yapmak, -leştirmek” sonekleriyle eşdeğerdir Dinçol 1970: 88; ayrıca bkz. Hoffner-Melchert 2008: 102.

⁴⁰⁸ Hit. *kururijaḫḫ*-, bkz. HW: 119; CAD (N/1): 159; MHH: 374; HED (K): 284.

⁴⁰⁹ Cornil-Lebrun 1972: 26.

⁴¹⁰ Ertem 1973: 136; del Monte-Tischler 1978: 405.

⁴¹¹ Bu anlamlara ek olarak HED (K): 42’de “ödüllendirmek, karşılığını vermek” anlamında vermiştir. Ancak Hoffner asla bu anlamda kullanılmadığını belirtmiştir Hoffner 2000: 71; EDHIL: 504.

buyruklarında aşığı derecedeki insanlara karşı üstünlüğünü göstermesi için kullandığını belirtmektedir⁴¹².

öy. 9:

III.Ĥattuşili'nin belgelerini incelediğimizde *Hakpiş, İştahara, Tarahna, Ĥattena, Ĥanhana* kentlerinin birlikte anıldığını görmekteyiz⁴¹³. Garstang-Gurney, bu kent isimlerinin aynı sırayla metinlerde geçtiğini belirtmişlerdir⁴¹⁴.

Alt tarafı kırık bir dikey işaretten hemen sonra köşe çengeli'nin yer aldığı işaret , aynı metnin 7. satırında yer alan *ha-* hecesiyle oldukça benzerlik göstermektedir. Ayrıca Tiliura kentinin geçtiği diğer metinlerde, yukarıdaki kentlerden herhangi birinin adı anılmamıştır. Bundan dolayı metnin burada ki tamamlamasının KUR^{URU} *İş-ta-ĥ]a-ra* olması gerektiğini, Tiliura kenti tamamlamasının uygun olmadığını düşünmekteyiz.

öy. 10:

a-ša-aš-ĥu-un, kökü *ašaš-/ašeš-* “otur(t)mak, yerleştirmek, kurmak” anlamlarına gelen fiilin Prt.1. tekil şahıs göre çekimidir. Çalışmamızda KUB 21.29 I 19'un tamamlamasında da geçen *ašaš-/ašeš-* fiilinden önce EGIR-*pa/appa* preverbi ile tamamlanması uygun görünmektedir.

⁴¹² Archi 1971: 190.

⁴¹³ Bkz. III.Ĥattuşili otobiyografisi; del Monte-Tischler 1978: 77; Otten 1981: 14; Alparslan 2010: 32 ve dn.11; Ayrıca (CTH 85) KBo 50.56+ KUB 23.127+KUB 21.12+KUB 21.12 metinlerin join olduğu KBo 6.29 numaralı metnin öy.I 26-27. satırlarında sırasıyla; KUR^{URU} *Ĥa-ak-piš-ša*, KUR^{URU} *İş-ta-ĥa-ra*, KUR^{URU} *Ta-ra-aĥ-na*, KUR^{URU} *Ĥa-a[t-te-na]* [KUR^{UR}] *Ĥa-an-ĥa-na-ja* memleketleri yer almaktadır. del Monte-Tischler 1978: 77; Alparslan 2010: 35 ve dn.24.

⁴¹⁴ Garstang-Gurney 1959: 6.

öy. 11:

Kalimuna kent adı metnimizin dışında, Muḫattalli'nin dualarında (CTH 381); Šuppiluliuma'nın kahramanlıklarının anlatıldığı (CTH 40) metinlerde geçmektedir.

7. “II.Muršili’nin Ayrıntılı Yıllıkları” KBo 16.6⁴¹⁵ CTH 61 II.5.E.

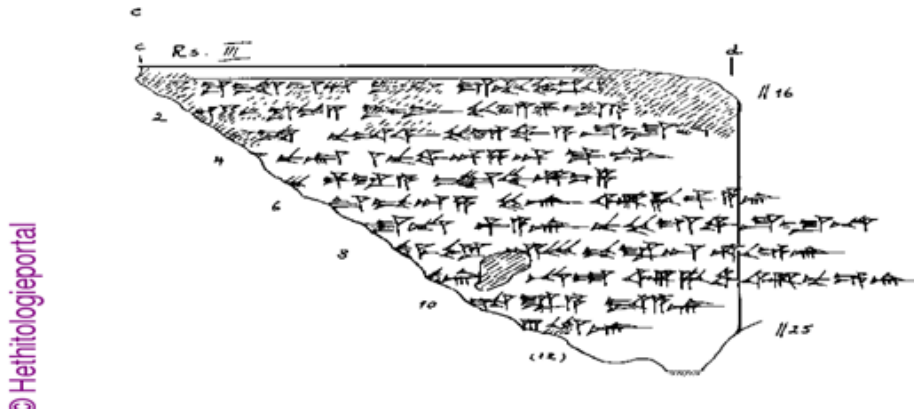
KBo 16.6 (metnin), duplikatları KBo 16.7, KBo 4.4+KBo 19.46, KUB 14.29+KUB 19.3, KBo 10.17 numaralı metinlerdir⁴¹⁶.

Ertem’in belirttiği üzere, II.Muršili (9.yılında) Tiliura kentinde iken Uaşulana-ülkesi, prens Hutupîianza’ya karşı Pala ülkesiyle savaşır (st. 1vd.). Prens Hutupîianza Pala

⁴¹⁵ **CTH 61.II.5.E KBo 16.6 (411/w)** {(Fundort Bk.D: Büyük Kale p-q/10-11 Nord.-Brauner gebr. Ton. (Zeit jh.) Groddek, Gs Imperati, 2002, 335; Kammenhuber, Fs Meriggi, 1969, 170; del Monte, Fs Pintore, 1983, 37.)} -Dupl. KBo 16.7 (= 2/i), KBo 4.4 (= VAT 13623) + KBo 19.46 (= 397/v), KUB 14.29 (= Bo 4908) + KUB 19.3 (= Bo 5170), KBo 10.17 (= 204/p); 2/i KBo 16.7 CTH 61.II.5.d : *Bk. A* [jh.] Dupl. KBo 4.4 (= VAT 13623) + KBo 19.46 (=397/v), KUB 14.29 (= Bo 4908) + KUB 19.3 (=Bo 5170), KBo 10.17 (= 204/p), KBo 16.6 (=411/w) Koşak HPMM-2 2005: 254 ve dn.8051; 204/p KBo 10.17 CTH 61.II.5.C : *Bk. K* [k.A.] Dupl. KBo 16.7 (= 2/i), KBo 4.4 (= VAT 13623) + KBo 19.46 (= 397/v), KUB 14.29 (= Bo 4908) + KUB 19.3 (= Bo 5170), KBo 16.6 (= 411/w) Koşak HPMM-3 2005: 46 ve n.1436.; 397/v KBo 19.46 CTH 61.II.5.B : *T.I* [jh.] +VAT 13623 KBo 4.4 : *T.I* [jh.] Dupl. KBo 16.7 (= 2/i), KUB 14.29 (= Bo 4908) + KUB 19.3 (= Bo 5170), KBo 10.17 (= 204/p), KBo 16.6 (= 411/w), Koşak HPMM-3 2005: 245 ve dn.7816; 411/w KBo 16.6 CTH 61.II.5.E : *Bk. D5*[jh.] Dupl. KBo 16.7 (= 2/i), KBo 4.4 (= VAT 13623) + KBo 19.46 (= 397/v), KUB 14.29 (= Bo 4908) + KUB 19.3 (= Bo 5170), KBo 10.17 (= 204/p), Koşak HPMM-4 2005: 18 ve dn.538.; KUB 19.3 411/w, CTH 61.II.5.E 411/w, Koşak-Müller HPMM-5 2005: 8, 94, 131; Cornelius 1973: 329-330 ve dn.36.

⁴¹⁶ Cornil 1987: 12; CHD (P): 30a, 39b; Groddek 2002: 335.

ülkesini⁴¹⁷ idare etmektedir. Uaşulana-ülkesi düşmanı ona karşı savaş açar. II.Murşili, generali Nuşanza'yı yaya ve arabalı birliklerle yardıma yollar. Uaşulana⁴¹⁸ ülkesine saldırırlar ve düşmanı yendikten sonra ülkeyi tamamen yakarlar (st. 1-11)⁴¹⁹.

⁴¹⁷ Pala ülkesinin lokalizasyonu üzerine bkz. Ertem 1980: 6vd.; Ünal 2003: 54.

⁴¹⁸ Uaşulana ülkesi, Ertem'e göre Pala'nın biraz kuzeyinde ya da kuzey batısında, bir başka deyişle Vezirköprü batısında Kocaçay vadisinde aranmalıdır; Ayrıca Ertem, Pala-ülkesi'nin lokalizasyonunu, bugünkü Osmaniç ile Saraycık kasabaları arası ya da daha iyi bir tanımla Çaldağı-Tavşandağı ve İnegöl dağı arasında kuytu bir bölge, olarak vermektedir bkz. Ertem 1980: 13-14.

⁴¹⁹ Ertem 1980: 9, 14; Ayrıca yakılan kentlerin listesi için bkz. Ünal 1983a: 170-176.

KBö 16.6 III = KUB 14.28+KUB 19.3 (= 2 BoTU 58 A)

- 1 [am-mu-uk-m]a ku-it-ma-an I-N[A] ^{URU}Ti-li-u-[ra e-šu-un]
- 2 [nu ^mḪu-u-du-pi-a]n-za-aš ku-iš DUMU.LUGAL KUR ^{URU}Pa-la-a
- 3 [ma-ni-ia-aḫ-ḫi-eš-k]i-it nu-uš-ši KUR ^{URU}Ḫa-a-šu-la-n[a
- 4 [ku-u-ru-ri-ia-aḫ-t]a nu-kán ^mNu-ḡa-an-za-an GAL.GEŠTIN
- 5 [IŠ-TU ÉRIN^{MEŠ} ANŠE.KUR.RA^{MEŠ}] pa-ra-a ne-eḫ-ḫu-un
- 6 na-at-(kán A-NA) ^mḪu-u-d]u-pi-an-za še-er ar-ḫa pa-a-ir
- 7 na-aš-kán A-NA ^{URU}Ḫa-a-šu-l]a-na pa-a-ir nu KUR ^{URU}Ḫa-šu-la-na
- 8 a]m-me-el DINGIR^{MEŠ} pi-ra-an ḫu-u-e-er
- 9 tar-aḫ-ḫ]i-ir na-at ar-ḫa ḡa-ar-nu-e-er
- 10 IŠ-TU NAM.RA-ma-at GU₄ UDU] ša-ra-a da-a-ir
- 11 na-an ^{URU}Ḫa-at-tu-ši ar-ḫa ú]-te-er

-
- 1 Ay[rıca ben] Tiliu[ra] kentind[e iken]
 - 2 prens [Ḫutupia]nza Pala Ülkesini
 - 3 [yönetiyo]rdu ve o Ḫaşulana memleketine
 - 4 [savaş aç]tı. General Nuḡanza'yı
 - 5 [yaya ve arabalı asker]er ile sevkettim.
 - 6 Onlar Ḫutupia]nza (için/yararına) gittiler
 - 7 ve onlar Ḫaşulana'ya gittiler ve Ḫaşulana memleketi (için)
 - 8 tanrılar benim önümde koştular.
 - 9 yend]iler ve onlar tamamen yaktılar.
 - 10 Ayrıca onlar NAM.RA'ları sığır (ve) koyun(ları)] ele geçirdiler.
 - 11 ve onu Ḫattuša'ya alıp götürdüler.

II.Murşili'nin Tiliura kentinde kalışı, olasılıkla III.Ėattuřili KUB 21.29 öy.I 12-15'de belirtilen konu ile ilgilidir⁴²⁰. II.Murşili bir yandan Tiliura kentini yenmiş olduğu NAM.RA'lar ile birlikte yerleşime açmış ve kentin yeniden inşaşı ile uğraşmış bir yandan da Anadolu'nun kuzeyinde Kaşka kentlerinde seferlerine devam etmiştir.

⁴²⁰ Gonzalez 1996: 170 ve dn.71.

8. “SU, KIN ve MUŞEN” KUB 5.11 CTH 577

Hatti’de, Mezopotamya’da olduğu gibi tanrılarla iletişim kurabilmek için çeşitli yollar vardı⁴²¹. İnsanlar ve tanrılar yüz yüze konuşamamalarına rağmen, iletişim kurmayı fal metinleri sayesinde başarabiliyorlardı. Fal metinleri, çeşitli meselelerde tanrıların isteklerinin belirlenmesine yarıyordu⁴²².

Kehanet (omen), Hit. *őangai*=GIŐKIM, Ünal’ın belirttiği gibi, tanrıların kendiliklerinden, gönüllü olarak verdikleri işaretlerle hayvan anatomisinin araştırılıp değerlendirilmesidir ve bu tür metinler, Boğazköy arşivinde sadece Babilce veya Babilce asıllarından Hititçe’ye çevrilmiş örneklerden bilinmektedir⁴²³.

Gurney’e göre, kehanetin üç biçimi vardır:

- * Kurban edilen hayvanların iç organlarının incelenmesi,
- * fal (kuşların hareketlerinden anlam çıkarılması) ve
- * falcı kadınların uzmanlık alanlarına giren bir tür piyango/talih⁴²⁴.

Fal (orakel) ise tanrıların açıklamasını bir takım yöntemlerle elde etmektir. Fal soruları⁴²⁵, tanrıların isteklerini tespit etmeye, insanların ise özellikle askeri ve politik konularda tanrılardan tavsiyeler almasına olanak vermiştir. Fallarda bu bilgiler; kuşların uçuşları, hayvanların ciğer, bağırsak şekilleri değerlendirilmiş, uykuya yatarak rüyalar vasıtası ile tanrıların neye kızmış olduğu bulunmaya çalışılmıştır.

⁴²¹ Beal 2002: 57.

⁴²² Collins 2007: 104.

⁴²³ Ünal 1983: 1.

⁴²⁴ Gurney 2001: 135.

⁴²⁵ Hititçede soru cümleleri hakkında bilgi için bkz. Hoffner 1995: 87-104.

Hititler, karaciğer falı (SU); kuş (uçuşu) falı (MUŞEN); talih falı⁴²⁶ (KIN), yılan falı (MUŞ) gibi fal teknikleri kullanmışlardır⁴²⁷.

Aynı zamanda tanrılar rüyalarla da isteklerini bildirmekteydi. Ünal'ın belirttiği gibi, rüyalarla ilgili metin yerlerinin incelenmesi; rüya görme, ve rüyaların yazılı kaynaklara intikali, ancak III.Ḫattuşili-Puduhepa devrinde başlamaktadır; Kantuzzili, II.Murşili ve Muḫatalli'nin rüyaları kefareti vermeyi gerektiren günahların araştırılmasında bir araç olarak kullanmalarına karşın; III.Ḫattuşili ve eşi Puduhepa devrinden itibaren bunlar, gelecekle ilgili bir mesaj niteliğinde haber ve adanmış nesnelere yerine getirilmesi için tanrılar tarafından yapılan bir çeşit ikaz görevi görmektedir⁴²⁸.

Fal metinlerinde genellikle Hurrice'ye ait terimler (ilk heceleri yazılarak) kısaltılarak kullanılmıştır. Sakuma, Orta Hitit Dönemine tarihlendirilen fal metinlerinde kullanılan teknik terimlerin sıklıkla kısaltma yapılmadan yazıldıklarını, ancak Yeni Hitit/İmp. Dönemi metinlerinde kısaltılmış formlarının bulunduğunu belirtir⁴²⁹.

KUB 5.11 (CTH 577)'e göre majeste Tiliura'da bir rüya⁴³⁰ görmüş ve o an için isimsiz bir düşmana karşı, Ünal'a göre kesinlikle Kaşkalar, savaş yapması için baskı yapmıştı⁴³¹. Bu metnin 1-9 arası transkripsiyon ve çevirisi aşağıdaki gibidir.

⁴²⁶ KIN falı “kura, performans ya da sembol” nitelendirmelerin tartışması için bkz. Soysal 1997: 301-302 ve dn.2.

⁴²⁷ Bunlardan talih ve kuş falı'nın ise Anadolu kökenli olduğu üzerine bkz. Ünal 2011: 278.

⁴²⁸ Ünal 1983: 1.

⁴²⁹ Sakuma 2013: 224.

⁴³⁰ Mouton, Hitit metinlerinde açık mesaj niteliğindeki rüyaları üç bölüme ayırır: Destek-yardımcı mesajlar veren rüyalar, uyarı niteliğindeki rüyalar, bir tanrının talebini belirttiği rüyalar bkz. Mouton 2004: 3.

8.1 KUB 5.11⁴³²

Satır		Transkripsiyon	Çeviri
öy.I. 1-9	Mouton 2007: 193, 195	x	x
öy.I. 1-3	HW ² I, 611a	x	
öy.I 1	Goetze 1931a: 261	x	
öy.I 1	Ertem 1973: 142	x	
öy.I 1	del Monte- Tischler 1978: 421	x	
öy.I 1	Beal 2002b: 27		x
öy.I. 8-14	Archi 1975: 147	x	
öy.I 5	HED (M): 133	x	x
öy.I 5	CHD (L/N): 255	x	
öy.I. 6	Friedrich 1929: 42 ve dn.1	x	
öy.I. 9	CHD (P): 16	x	

KUB 5.11

1 [Û^{TUM D}] UTU^{ŠI} I-NA^{URU} Ti-li-ú-ra I-MUR za-aḫ-ḫi-ḫi-[a-ḡ]a

2 []^D UTU^{ŠI} še-eš-zi nu-ḡa me-mi-eš-ki-iz-zi

3 [] x u-uh-ḫu-un INIM^{URU} HA-AT-TI-kán

4 [] x^D UTU^{ŠI} I-DI

5 [.] Û-it GIM-an me-ma-an-za Ú-UL-aš

6 [.] ʿÚ-UL-ma-aš ŠA DINGIR^{LIM} TUKU.TUKU-za Û^{TUM}-ḡa-aš

7 ʿx x x x xʿ-za/un[?] ki-ša-ri-ḫa-aš QA-TAM-MA-pát a-ši URU-aš

8 ḫar-ak-zi-pát nu KIN NU.SIG₅-du pa-an-ku-uš-za-kán

9 ŠÀ-za IZI ḫUL ʿŠU^{TUM?} ME-aš nu-kán DINGIR^{MEŠ}-aš NU.SIG₅

⁴³¹ Ünal 2005: 724.

⁴³² **KUB 5.11** (Bo 2036) (Fundort ---: [In Istanbul]) (Zeit jh.); Mouton 2007: 193-197; Archi 1975: 147; Beal 2002a: 27 dn.69.; Bo 2036 KUB 5.11 CTH 577: --- [jh.] Košak HPMM-1 2005: 66 ve dn.1227; KUB 5.11 Bo 2036 Košak-Müller HPMM-5 2005: 89, 187.

öy.I

1 [M]ajeste Tiliúra kentinde [rüya] gördü: “Savaş

2 [] majeste uyur ve sürekli söyler:

3 []x gördüm. Hatti kenti meselesi

4 []x majeste bildi.

5 [] rüya nasıl ile söylenmiş, değil

6 [] ya da o tanrının kızgınlığı değil(dir).

7 x x x x x ve o olacak. Aynı şekilde bahsi geçen kent

8 yok olacak mı?. Fal olumsuz. Topluluk

9 (ve) içi ateş, kötülük (ve) el[?] aldı ve tanrılar olumsuz.

9. "Fal Metni" KUB 16.76⁴³³ CTH 582

⁴³³ **CTH 582** KUB 16.76 (Bo 1825) {(Fundort ---: [In Istanbul]) (Zeit jh.)}; Mouton 2007: 235vd; Košak HPMM-1 2005: 58 ve dn.1121; Košak-Müller HPMM-5 2005: 93; **KUB 16.76**: {Schuol, AoF 21 (1994), 100; 1-6 Sakuma, Diss., Bd. II, 160; 1ff. Ünal, RHA 31 (1973), 27 A. 1; 3 de Martino, ChS I/7, 151; 4 HW² I, 157b; 5 HW² I, 264a; 6 Hazenbos, Orakelfrage, 97; 6 Sakuma, Diss., Bd. II, 708; 6 Archi, SMEA 16 (1975), 132; 6 Tischler, HEG II, 271; 6 Laroche, Rec., 18; 7 González Salazar, Aula Orientalis 12 (1994), 176; 7.16 Ertem, AÜDTCFY 230, 145; 7.16 van Gessel, OHP, II, 848, 885; 7 van Gessel, OHP, II, 895; 7 RGTC 6, 421, 422; 8ff.12ff.20ff. HW² I, 190b; 9 HW² I, 581b; 10 Neu, StBoT 5, 123; 10 Boley, IBS 97, u.q. 823; 10 de Martino, ChS I/7, 148; 11 Kronasser, EHS, 555; 11 Gurney, AAA 27 (1940), 114; 11 Beal, FS Popko, 31 A. 87; 11 Dardano, StBoT 47, 54; 11 CHD L/N, 115a; 1 HW² III/1, 61a; 11 Steiner, RIA III, 312a s.v. Getreide. B; 11 Ünal, Belleten 41, 460 A. 79; 13 de Martino, ChS I/7, 151, 153; 13 Schuol, AoF 21 (1994), 272; 14 Schuol, AoF 21 (1994), 266; 15 Beal, Magic, 60 A. 23; 16f. Beal, FS Popko, 28 A. 73; 16-24 Mouton, CHANE 28, 236-236 (Text 86); 17 HW² I, 297a; 22 HW² I, 281b}.

Metinde muhtemelen “Tiliura kentinde Arinna’nın Güneş Tanrıçası”ndan bahsedilmektedir⁴³⁴. KUB 16.76 7’de geçen açık bir şekilde görülebilen URU determinatifinden sonra “Ti-” işareti; sonra da üst tarafı kırık iki tane iç içe geçmiş köşe çengeli bulunmaktadır. Bu -li- işaretinin alt kısmında bulunan iki köşe çengeli olmalıdır. Kraliçenin rüyası, Arinna’nın Güneş Tanrıçası ile ilgilidir ancak metnin içeriği açık değildir⁴³⁵.

Metnin ilk satırları (1’-6’) oldukça kırıktır. *ḫarrani-* “fal kuşu” (*ḫarraniš* Sg.Nom.)⁴³⁶ ile ilgili uçuş şekillerinden sonra kahinin adı (^m*Aš-pí-ŠEŠ*) geçmektedir. Bu ad ^m*Aš-pí-ŠEŠ.ŠEŠ*¹ yazımı ile KUB 5.20+KUB 18.56 III 27, 37’de geçmektedir⁴³⁷. Metnin devamı ise aşağıdaki gibidir:

KUB 16.76

- 7’ ^M_J EŠ? ŠA ^DUTU ^{URU}PÚ-na⁴³⁸ I-NA ^{URU}Ti-l[i-ú-ra
- 8’ IGI-z]i ^{MEŠ}TE [S]IG₅-ru EGIR-ma NU.SIG₅-du x[
- 9’]x iš-ki-ša GAM IGI-zi GAR-aš-za an-d[a-an da-a-aš⁴³⁹

⁴³⁴ del Monte-Tischler 1978: 422; González 1994: 176.

⁴³⁵ Mouton 2007: 235.

⁴³⁶ Geçtiği metinlerin hepsi fal metnidir. Kelime MUŠEN determinatifi olmadan geçmektedir bkz. Ertem 1965: 213; HED (H): 139; HHw: 41; MHH: 175.

⁴³⁷ Laroche 1951: 18; Kehanet metinlerinde bulunan diğer isimlerin listesi için ayrıca bkz. Archi 1975: 132-134.

⁴³⁸ Transkripsiyon için bkz. del Monte-Tischler 1978: 422; van Gessel 1998: 848, 885, 895.

⁴³⁹ Tamamlama satır 14’e göre yapılmıştır.

- 10']x-a SIG₅ EGIR TE^{MEŠ} ki-kán ne-ja-at⁴⁴⁰[
- 11' [ma-a-]an ke-e-da-ni MU-ti ḫal-ki-uš mi-eš-ša[-an-zi]⁴⁴¹
- 12' IG]I-zi TE^{MEŠ} SIG₅-ru EGIR-ma NU.SIG₅-du [
- 13' IG]I-zi TE^{MEŠ} ni ši^{GIŠ}TUKUL ZAG-n[a[?]
- 14' GAR-aš]-za an-da-an da-a-aš zi⁴⁴² GAR-ri 12 ŠÀ[DIR⁴⁴³
- 15' EGI]R TE^{MEŠ} ZAG-za RA^{IŠ}⁴⁴⁴ NU.SIG₅ x[
-
- 16' ^DUTU^{URU}PÚ-na GIM-an A-NA Û! (GUL)^{TI} MUNUS.LU[GAL še-er[?]
- 17' a-ri-ḫa-še[?]-eš-na-za SIxSÁ-at na-an-kán [
- 18' KASKAL-ši ti-ja-an-zi ka-ru-ú-i-[li- ...
- 19' ḫna[?]-a-ūi⁵! Ú-UL ku-it-ki x[
- 20' [EGI]R-an-ma-za DINGIR^{LUM} KI.MIN nu I[GI-zi TE/SU^{MEŠ} SIG₅-ru]
- 21' [EGIR-ma] NU.SIG₅-du IGI-zi [
- 22'] pé-eš-ši-ja-x [
- 23'] x^{GIŠ}TUKUL x [
- 24'] x x [

7' ...]er Til[iúra] kentinde Arinna kenti'nin Güneş Tanrıçası

8' il]k işaretler olumlu olsun! Sonuncu ise olumsuz olsun! x[

⁴⁴⁰ KI-kán Neu 1968: 123; krş. ki-kán Martino 1992: 148; HED (N): 28.

⁴⁴¹ Transkripsiyon ve çeviri için bkz. Gurney 1940: 114; CHD (L/M): 115; Beal 2002a: 31; Dardano 2006: 54; Krş. mi-eš-ša[-an-du] Kronasser 1966: 555.

⁴⁴² Schuol 1994a: 281-282.

⁴⁴³ Ünal 1983: 90; MHH: 576 ŠÀ DIR/TIR=TĒRANU.

⁴⁴⁴ ualḫant-, MAHIŠ, RA “dövülmüş” Beal 2002: 60 ve dn.23.

- 9' sırt/geri aşığı ilk işaret GAR-aş içine ilave etti/ekledi.
10'] iyi sonraki işaretler *ki* d6nd6⁴⁴⁵.
11' [Eğe]r bu yıl 6r6nler art[acaksa]
12' ilk işaretler olumlu olsun! Sonuncu ise olumsuz olsun! [
13' ilk işaretler *ni, ři,* ^{GIş}TUKUL⁴⁴⁶ sağ[da?
14' GAR-aş içine ilave etti/ekledi. *zi* durur. 12 bağ[ırsak d6ę6m6
15' sonr]a işaretler sağdan d6v6lm6ř-vurulmuş olumsuz [

-
- 16' Arinna'nın G6neş Tanrıçası Kraliçe'nin r6yasında
17' fal ile tesbit edildiğinde onu [
18' yola geçerler. Eskiden/bir zamanlar
19' rde`gil¹⁷ hiçbir şey x[
20' ancak sonra tanrı aynı řekilde⁴⁴⁷ ve i[lk işaretler iyi]
21' [sonraki ise] k6t6 olsun. İlk [
22'] atmak[?
23'] ^{GIş}TUKUL [
24'] ... [

⁴⁴⁵ ev. için bkz. Neu 1968: 123.

⁴⁴⁶ Fal metninde ^{GIş}TUKUL için bkz. Schuol 1994a: 272-277.

⁴⁴⁷ KI.MIN kelimesinin fal metnindeki anlamı “ey tanrı, eğer (bunu) uygun buldunsa; istedinse” bkz. 6nal 1983: 61, 65.

Değerlendirme:

I 7:

del Monte-Tischler 1978: 421-422'de, satır 7'de geçen kent isminin *Tiliura* olabileceği belirtilmiştir⁴⁴⁸. Bu kent isminin tamamlamasını doğru olarak kabul ettiğimizde, *Tiliura*'da kültleri bulunan Liḫzina Fırtına Tanrısı, Tanrıça Iḫšaḫuriia ve adını belirleyemediğimiz tanrı/tanrıça ile birlikte birde Arinna'nın Güneş Tanrıçası⁴⁴⁹'ndan da söz edilmektedir.

I 8:

Akadça kehanet terimi olarak kullanılan *TÊRÊTE* ve *TERTUM*'un kısaltılarak yazım şekli *TE*^{MEŠ} “bildirim, iç organ falı, ciğer falı, kehanet işareti” anlamlarına gelmektedir⁴⁵⁰ (satır 8', 10', 12', 13', 15', 20').

I 9:

^(UZU)*iškiš(a)*:- Sum. ^{UZU}SA.SAL Ak. *KUTALLU* Latince dorsum, tergom= “sırt; arka; bir organın veya herhangi bir oluşumun arka tarafı veya arka yüzü, sırt veya sırtın alt tarafındaki bölge, bel, geri”⁴⁵¹.

I 11:

meš-, (*mai-* formunun genişlemesi ile oluşturulmuştur. *pai-*'den *peš-* “vermek” gibi) “gelişmek, büyümek, olgunlaşmak” Gurney 1940: 114; MHH: 417.

I 16:

a-ri-ia-še-eš-na-za; *arija-* “fal/kehanet ile sormak/araştırmak” anlamına gelen fiili, Ünal, “fal aracılığı ile bir tanrının isteklerini sorup öğrenmek için kullanılan teknik bir terimdir” olarak açıklar⁴⁵². Hititçe isim yapan *-eššar* suffiksinin kullanımı ile oluşturulmuştur ve “fal, kehanet” anlamına gelmektedir⁴⁵³.

I 17:

SIxSÁ-at Hit. *ḫand/tai-* “düzenlemek, sıraya koymak” anlamındaki fiil, fal metinlerinde, “fal vasıtasıyla tespit etmek/edilmek anlamında teknik bir terim olarak kullanılır”⁴⁵⁴.

⁴⁴⁸ del Monte-Tischler 1978: 421-422; González 1994: 176.

⁴⁴⁹ Gessel 1998: 883-904

⁴⁵⁰ CAD (T): 357-368; Çoğul *tēretu*'nun kısaltılmış hali *TE*^{MEŠ} HW: 314; MHH: 714.

⁴⁵¹ Erginöz 1999: 51-52; MHH: 274

⁴⁵² Ünal 1983: 57 ve dn.a.

⁴⁵³ HED (A): 137-138.

⁴⁵⁴ HED (H): 96vd.; Ünal 2005a: 84; MHH: 160-161.

I 18:

KASKAL-*ši ti-ja-an-zi*; KASKAL Hit. *palša-/palši-* “yol, yolculuk; kervan, askeri sefer; kere, defa” anlamında KASKAL-*ši* ise tekil Dat.Lok.⁴⁵⁵. Ayrıca Ünal kelimenin niteliğinin “kesinlikle bilinmeyen bir fal terimi olduğu”nu belirtir⁴⁵⁶. Schuol ise, KASKAL’ın SU-Kehanetlerinde geçen karaciğer’in bir bölümü olduğunu belirtir⁴⁵⁷.

I 19:

Satır 19’da açık bir şekilde “a” işareti ve devamında “al” işareti görünmektedir. Mouton, ilgili satırın “na”-a-*üi*¹⁹ olarak okunmasını önermiştir⁴⁵⁸. Eski Hitit döneminde *na-a-ü-i* ya da *na-ü-i* olarak yazılan kelimenin daha sonra *na-a-wi*, *na-wi*, ve sadece bir kez geçen *na-ü-wi* yazılışları mevcuttur. Bu zarf “henüz değil” anlamında kullanılmaktadır⁴⁵⁹.

I 20:

KI.MIN “keza, aynı şekilde (tekrarlama işareti)”. Ünal kelimenin anlamını, incelediği fal metninde geçen satırlara göre “ey tanrı, eğer (bunu) uygun buldunsa; istedinse” olarak çevirmiştir⁴⁶⁰. Mouton, satır sonundaki kırık kısmı I[GI-*zi TE/SU*^{MES} SIG₅-*ru*] olarak tamamlamıştır⁴⁶¹.

I 22:

pé-eš-ši-ja- “atmak, fırlatmak” anlamlarında kullanılan bu fiilin, kuş fallarında NU.SIG₅ ile eş anlamlı olarak kullanıldığı belirtilmektedir⁴⁶².

⁴⁵⁵ HED (PA): 69-75; CHD (L/N): 69; HHw: 237.

⁴⁵⁶ Ünal 1983: 96.

⁴⁵⁷ Schuol 1994a: 258; KASKAL/GİR (Ak. *PADĀNU*) bkz. Martino 1992: 6.

⁴⁵⁸ Mouton 2007: 235 ve dn.3.

⁴⁵⁹ HW: 149; CHD (L/N): 421; HED (N): 74; MHH: 477.

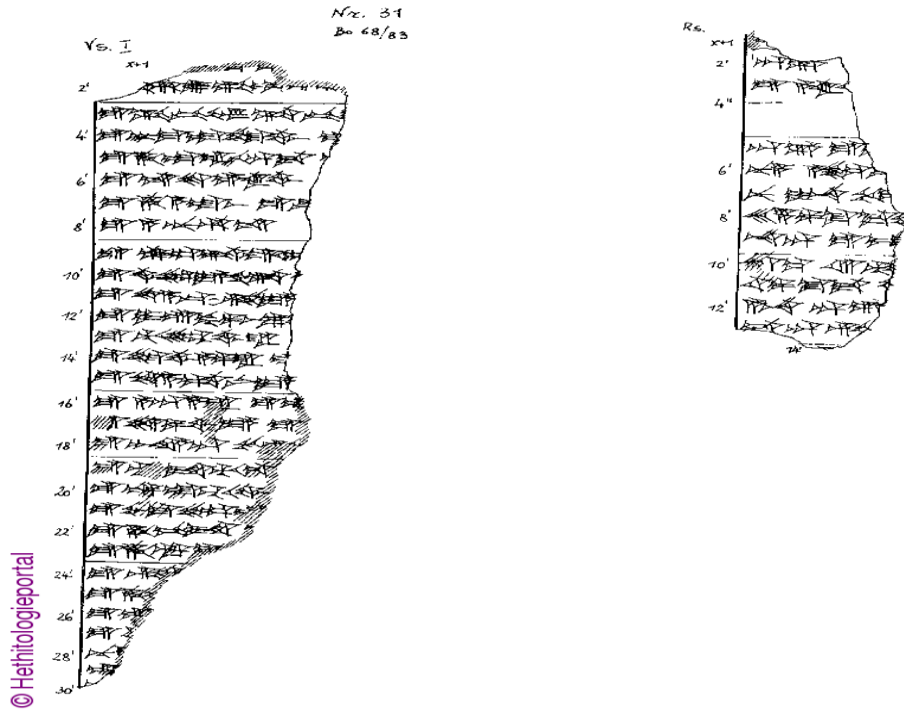
⁴⁶⁰ Ünal 1983: 61, 65.

⁴⁶¹ Mouton 2007: 235.

⁴⁶² HW: 168; MHH: 538.

10. “Coğrafya Adları Listesi” KBo 19.31⁴⁶³ CTH 238

⁴⁶³ **KBo 19.31 (Bo 68/83)** {(Fundort Grosser Tempel, Makridi-Schutthalde, vor Magazin 37/38. - hellgelber, weicher gebr. Ton) (Zeit jh.) Forlanini, RIL 131, 1999, 411ff.; id., Gs Imparati, 2002, 269.}; KBo 19.31 Bo 68/83; CTH 238 Bo 68/83 Košak-Müller HPMM-5: 2005: 43, 145; {**Literatur zu KBo 19.31**: Forlanini, Gs Imparati, Bd. I, 269; Cornil, Hethitica 7 (1987), 20; I 1-18 Forlanini, Hethitica 5 (1983), 17 A. 12; I 2 Ertem, AÜDTCFY 230, 16; I 2 RGTC 6, 38; I 3 Ertem, AÜDTCFY 230, 30 I 3 RGTC 6, 174; I 4 Ertem, AÜDTCFY 230, 136, 172; I 4 RGTC 6, 408; I 5 Ertem, AÜDTCFY 230, 46; I 5 RGTC 6, 104; I 6 Alp, HBM, 15; I 6 Soysal, AoF 25 (1998), 15 A. 7; I 6 Ertem, AÜDTCFY 230, 60; I 6 RGTC 6, 153; I 7 Ertem, AÜDTCFY 230, 36; I 7 RGTC 6, 68; I 8 Ertem, AÜDTCFY 230, 22; I 8 RGTC 6, 55; I 9 Ertem, AÜDTCFY 230, 67; I 9 RGTC 6, 176; I 10 Ertem, AÜDTCFY 230, 156; I 10 RGTC 6, 472; I 11 Ertem, AÜDTCFY 230, 69; I 11 RGTC 6, 182; I 12 Ertem, AÜDTCFY 230, 62; I 12 RGTC 6, 158; I 13 Ünal, 5. IKH, 725 A. 21; I 13 Freu, Apogée, 270; I 13 Ertem, AÜDTCFY 230, 142; I 13 RGTC 6, 421; I 14 Ertem, AÜDTCFY 230, 148 I 14 RGTC 6, 449; I 15 Ertem, AÜDTCFY 230, 69; I 15 RGTC 6, 183; I 16 Freu et al., Origines, 143 A. 298; I 16 Ertem, AÜDTCFY 230, 11; I 16 RGTC 6, 25; I 16-18 RGTC 6, 25; I 17 Ertem, AÜDTCFY 230, 87; I 17 RGTC 6, 248; I 19 Ertem, AÜDTCFY 230, 143; I 19 RGTC 6, 430; I 20 Ertem, AÜDTCFY 230, 74; I 20 RGTC 6, 203; I 21 Ertem, AÜDTCFY 230, 117; Vs. 21 RGTC 6, 335 I 22 Ertem, AÜDTCFY 230, 40; I 22 RGTC 6, 82; I 23 Ertem, AÜDTCFY 230, 35; I 23 RGTC 6, 67; I 24 Ertem, AÜDTCFY 230, 164; I 25 Ertem, AÜDTCFY 230, 32; Rs. 2.5.12 van Gessel, OHP, II, 682; Rs. 3 Ertem, AÜDTCFY 230, 17; Rs. 3 RGTC 6, 41; Rs. 5 van Gessel, OHP, II, 706; Rs. 8 HW² III/1, 57b; Rs. 9 Ertem, AÜDTCFY 230, 134}.

öy.I

x+1' [. . . .]-x x[

2' [URU[?]]Ar-lu-ga-at-ta[?] x[

3' URUGa-pé-el-ta-pi-i[n[?]

4' URU Tar-ma-at-tu-ya URU[

5' URU Ha-at-ra-u-an-da U^{RU}[

6' URU Iš-te-e-ru-ya⁴⁶⁴ [

⁴⁶⁴ Ayrıca bkz. (CTH 188) **HKM 46 Mışt. 75/113** {(Fundort Maşat: G/5: Pfeilerhalle) (Zeit mh.)} Alp 1991: 200-203 (Nr. 46); Hoffner 2009: 173-175; Mışt. 75/113 HKM 46 CTH 188: *Maşat* [mh.] Koşak HPMM-4 2005: 187 ve dn.5322-5323-5324; Koşak-Müller HPMM-5 2005: 25; İsteru^{ya} kentinin konumu 46 öy.5' nolu metinde verilmektedir. Satır 3'de anlaşıldığına göre kent, çok büyük olasılıkla Kaşka bölgesi civarındaki düşman kentlerden biriydi. Kuzeyden bir Kaşka saldırısı beklendiği için, bu kentin Maşat'ın

7' URU *Ha-a-la-aš* URU *Šu*[?][-

8' URU *A-tar-ḫu-iš* [

9' URU *Ka-ap-ta-zu-mi*[

10' URU *Ua-li-ia-ḫi-ta*[

11' URU *Kar-qa-zi-ia*[

12' URU *I-ú-up-pa-aš-lu*[-[?]

13' URU *Ti-li-ua-ra*⁴⁶⁵ UR_U[

14' URU *Tu-ua-a-pa-ra* UR_U[

15' URU *Kar-ša-ni-ia*[

16' URU *A-an-za-ra*⁴⁶⁶ UR_X[

17' URU *Li-pa-ua-ia*⁴⁶⁷ UR_U[

18' URU^{DIDLHIA} *-an* KUR_U *Ga*[?]]

19' URU *Ti-it-ti-i*[š-

kuzeyine yerleştirilmesi çok büyük bir olasılık olarak durmaktadır bkz. Alp 1991: 15;

(CTH 12.A) KUB 31.64 (Bo 479) + **KUB 31.64a** (+Bo 480) + **KBo 3.55** (Bo 3698)

öy.II. 14 URU *Iš-t]e-e-ru-ua* tamamlama için bkz. Soysal 1998: 9, 15 ve dn.7.

⁴⁶⁵ *Tiliwara* bk. *Tiliura* altında Ertem 1973: 142; del Monte-Tischler 1978: 421-422; Ünal 2005: 725 ve dn.15.

⁴⁶⁶ KBo III 68 10; KBo XIX 31 I 16 bkz. Ertem 1973: 11; Nom. URU *a-an-za-ra*-[aš] 2BoTU 23A III 20', Stf. URU *a-an-za-ra* KUB XIX 31 I 16' bkz. del Monte-Tischler 1978: 25; Stf.

URU *a-an-za-ra* KBo XXXII 184 Rs.9' del Monte 1992: 7.

⁴⁶⁷ del Monte-Tischler 1978: 25 (*Lipašija*); 248 (*Lipa_uaja*).

20' ^{URU}*Ka-at-ti-ya* [

21' ^{URU}*Šal-ma-li-x*[

22' ^{URU}*Ha-pi-it*-[

23' ^{URU}*Ha-ak-ku-r*[a⁴⁶⁸

Transkripsiyonu verilen metinde geçen kent adları Kaška sınır bölgesinde bulunmaktadır. Örneğin söz konusu kentler arasında 13. satırda bahsi geçen *Tiliuura* kentinin Kaška sınır bölgesindeki *Tiliura* isimli kent olduğu tespit edilmiştir⁴⁶⁹. Dinçol'e göre, Hititçe'de (u)ya- ve dolayısıyla -(u)ya seslerinin yerine u- ve -u- sesleri geçebilir⁴⁷⁰. Maalesef yukarıda bahsi geçen uzun listedeki yerlerin hiçbirinin yeri kesin olarak bilinmemektedir⁴⁷¹.

Metnin 6. satırında geçen *Išteruua* kenti ile ilgili bir başka metin Maşat-Höyük'te bulunmuştur. HKM 46 Mşt. 75/113⁴⁷² (metne göre); Adadbēlī adında bir görevli Majeste'ye gönderdiği mektupta, çok sayıda düşmanın *Išteruua* ve *Zišpa* kentindeki

⁴⁶⁸ Nom. ^{URU}*Ha-ku-ra-aš* KUB XXVI 43 Vs.40 = 50 Vs.34', Stf. ^{URU}*Ha-ak-ku-ra* KUB IX 16 I 10; KUB XXII 27 IV 10. Br. ^{URU}*Ha-ak-ku-r*[a KUB XXI 17 II 33; KBo XIX 31 I 23' del Monte-Tischler 1978: 67-68.

⁴⁶⁹ Alp 1991: 15; Ünal 2005: 725.

⁴⁷⁰ *antuahḫa*=*antuḫḫa*- (insan), *lahuui-* (boşalmak) Imp.Sg.2. *lahḫuaten*=*lahḫuten*, *ḫuūarta*=*ḫurta* (lanetlemek) bkz. Dinçol 1970: 48.

⁴⁷¹ Ünal 2005: 726.

⁴⁷² Alp 1991a: 15, 32, 47; 52, 324; del Monte 1992: 56-57; Francia 1996: §3.3.6; Goedegebuure 2002-2003: 20; Forlanini 2002: 259, 267-68; Bryce 2003b: 180 (on lines 1-7) bkz. Hoffner 2009: 173.

sınırları geçtiğini bildirir. Adadbēlī, “düşman eğer Šakaddunuwa dağını aşar ve geri dönerse, ülkenin içine girecektir. Majestenin bir komutanını göndermesi halinde düşmanın ülkeye zarar veremeyeceğini” belirtir⁴⁷³.

Düşman olarak metinde kastedilenler, o dönemde Hitit kentleri için büyük tehlike oluşturan Kaşkalar’dır. Maşat mektupları, Hitit sınırlarının güvenliğinde yerel Hitit yöneticilerinin çok büyük sorunlarla karşılaştıklarını belirtirler⁴⁷⁴. Metinde geçen kentler, *Tiliura* (=Tiliğara) kenti ve onun çevresindeki yerleşim alanları hakkında az da olsa bilgi sağlamaktadır.

⁴⁷³ Alp 1977: 638-639; Alp 1991: 200-203; Alp 1997: 4; Forlanini 2002: 267-268.

⁴⁷⁴ Singer 2007: 168.

11. Tiliura Kentine Ait Kaynak Verileri ve İçerikleri

		Yazılışları:	Geçtiği Metin Yerleri:	
Adı:	Tilimra (Eski Asurca)	<i>a-na tí-li-im-ra</i>	TC I, 10 17 (=TCL IV)	Şamuha, Kuşsar(a), Tilimra, Hurama kentlerinin adı birlikte geçmektedir.
	Tiliura (Hititçe)	^{URU} <i>Ti-li-u-ra</i> ; ^{URU} <i>Ti-li-ua-ra</i> ; ^{URU} <i>Ti-li-ú-ra</i> ; ^{URU} <i>Ti-li-i-ú-ra</i>	KUB 5.11 I 1; KUB 16.76 7 ^(?) ; KUB 21.29 I 7, 11, II 6, IV 17'; KBo 16.6 III 1; KBo 19.31 I 13'; KBo 49.303 1 ^(?) .	
Şahıs Adı (Eski Asurca):	Tiliura-uman (Tiliura kentinden)	<i>tí-li-ú-ru-ma-an</i>	KTS I 51b:	
	Tilimralı adam	<i>a-tí-li-im-ra-i-im</i>	TC III, 158:	(Dupl. BIN IV 163 4b-12) <i>Ku-lu-ma-a</i> şahıs adı ile geçmektedir.
Civiyazılı Metinlere göre Tiliura Kenti ile İlgili Halklar/ Adamlar- Kişiler- Görevliler:	Majeste	^D UTU ^{SI}	KUB 5.11:	
	Kraliçe	MUNUS.LU[GAL	KUB 16.76:	
	(II.)Murşili	^m Mur-ši-DINGIR ^{LM} -iš	KUB 16.6:	
	• Rahip; • Melhemli Rahip • Mızrak Adamı	• ^{LU} SANGA; • ^{LU} GUDU ₁₂ ; • ^{LU} GISŠUKUR	KUB 38.3:	• IV.Tuthaliya ^{??}
	• Hattiler • Kaşkalar • Tiliuralılar • Ülke Beyi • Sivil tutsak, göçmen • uzun silahlılar/çiftçiler? • yaya askeri birlik • Büyükler • Sığır çobanları; • Koyun çobanları; • Çiftçiler • erkek köle • kadın köle	• ^{LU} MES ^{URU} GIDRU ^{TI} ; • ^{LU} MES ^{URU} Gašga; • ^{LU} MES ^{URU} Tiliura; • EN KUR ^{TI} (EN KUR ^{TI} -GAL ₉ -TI); • NAM.RA; • ^{LU} MES ^{GIS} TUKUL GÍD.DA; • ÉRIN ^{MES} ; • ^{LU} MES GAL; • ^{LU} MES SİPA.GU ₄ ; • ^{LU} MES SİPA [!] .UDU; • ^{LU} MES<<GIS>>ENGAR; • ARAD; • GÉME	KUB 21.29:	
	• ağır silahlı asker veya savaşçı	• ^{LU} UKU.UŠ;		• Kente girişi yasak;
	• seyis, araba sürücüsü	• ^{LU} KAR-TAP-PU;		• Kente girişi yasak.
	“Falcı Ašpi-ŠEŠ” (Tiliura kentinde Arinna'nın Güneş Tanrıçasından bahsedilen bir fal metninde)	^m Aš-pi-ŠEŠ	KUB 16.76:	KUB 5.20+KUB 18.56 III 27, 37: ^m Aš-pi-ŠEŠ.ŠEŠ [!]
Tiliura ile Birlikte Geçen Coğrafya Adları:	• Kaška Memleketi • Kummešmaha Nehri	KUR ^{URU} [^U Ga-aš-ga] ^{ID} Ku-me-iš-ma-ħa-an	KUB 21.29: (KUB 21.29 II 5; KBo 5.8 I 40; KBo 16.13 IV 4'; KBo 2.5a II 42;	((I.)Labarna ve (I.)Hattušili döneminde sınır) İdentifikasyonu yapılan Nehirler:

			KBo 23.27 II 19; KUB 14.25 r.Kol. 1'; KBo 44.216)	Devrez Çayı; Karasu (Erzincan); Yeşilirmak; Çekerek; Kelkit
	<ul style="list-style-type: none"> • Arlukata • Gapeltapı • Tarmattuwa • Hatrauanda • İsteruwa • Halaş • Šu²[- • Atarhūiš • Kaptazumi • Walijahita • Karqaziya • Iuppaşlu-[- • Tuwapara • Karşaniya • Anzara <p>• Lipawaia</p> <ul style="list-style-type: none"> • Titiş[- • Katiwa • Şalmali-[- • Hapit-[- • Hakkur[ia 	^{URU} Ar-lu-ga-at-ta ² ; ^{URU} Ga-pé-el-ta-pi-i[n ²]; ^{URU} Tar-ma-at-tu-ya; ^{URU} Ha-at-ra-u-an-da; ^{URU} Iš-te-e-ru-ya; ^{URU} Ha-a-la-aš; ^{URU} Šu ² [-; ^{URU} A-tar-ḫu-iš; ^{URU} Ka-ap-ta-zu-mi[-; ^{URU} Ua-li-ia-ḫi-ta[-; ^{URU} Kar-qa-zi-ia[-; ^{URU} I-ú-up-pa-aš-lu[- ²]; ^{URU} Tu-ya-a-pa-ra; ^{URU} Kar-ša-ni-ia[-; ^{URU} A-an-za-ra; ^{URU} Li-pa-ya-ia; ^{URU} ^{DIDL.HIA} -an ^{KUR} Ga ² [-; ^{URU} Ti-it-ti-i[-š-; ^{URU} Ka-at-ti-ya; ^{URU} Šal-ma-li-x[-; ^{URU} Ha-pi-it-[-; ^{URU} Ha-ak-ku-r[ia	KBo 19.31:	KBo III 68 10, 2BoTU 23A III 20
Kültü:	<ul style="list-style-type: none"> • Liḫzina Kenti Fırtına Tanrısı • Tanrıça Išhaşhuriya • (adı belirlenemeyen bir Tanrı/Tanrıça) <p>• Til[iúra]² kentinde Arinna kenti Güneş Tanrısı</p>	<ul style="list-style-type: none"> • ^DURU²Li-ih-zi-na; • ^DIš-ḫa-aš-ḫu-ri-ia-aš • ? • ^DUTU²URU²PÚ-na I-NA ^{URU}Ti-ḫi-ú²-ra² 	<ul style="list-style-type: none"> • KUB 38.3: • KUB 16.76: 	<ul style="list-style-type: none"> • KUB 38.1 I 10 Tanrıça Išhaşhuriya Taremmeka Kenti Kült-Envanter Metni • (Kraliçenin rüyası) Metinde Ti-ışaretinden sonra üst tarafı kırık iki tane iç içe geçmiş köşe çengeli görünmektedir. Kent olasılıkla Tiliura kentidir.
Hattuša'nın kuzeyindeki Kültler	<p>Ḫakm/piš, Ḫartana, Ḫal/tenzuwa, Ḫaḫalkina, Kammama, Karahna, Malimaliia, Nerik, Takkıpš/ta, Tiliura, Urešta, Ḫanḫana, Ḫaluanna, Ḫaḫarwa, Zaliianu</p>		Ertem 1973 RGTC 6 RGTC 6.2	
Krallara Göre Tarihi	(I.)Labarna ve (I.)Hattuşili		KUB 21.29 II 4-5:	Kummeşmaḫa Nehri Sınır
	(II.)Ḫantili	<ul style="list-style-type: none"> • parā ašatar • dan-na-at-ti-iš e-eš-ta 	KUB 21.29 II 3: KUB 21.29 I 11-	<ul style="list-style-type: none"> • parā ašatar (ileri/sınır yerleşim yeri) • Kent Hitit

			12:	hakimiyetinden bu kral zamanında çıkmıştır.
	II.Murşili		KBo 16.6 III 1-3 KUB 21.29 I 12-15: KUB 38.3 I 4-5:	<ul style="list-style-type: none"> • Kentte geçici olarak kaldı ve Uaşulana ülkesine saldırması için bir komutanını gönderdi. • Kısıtlı olarak yerleşime açıldı. • Sekiz şekel (ağırlığında) gümüş bir GAL-kabı bağışladı.
	III.Ĥattuřili		KUB 21.29 I 17-19	Eski nüfusu ile birlikte tamamen yerleşime açıldı.
	IV.Tuthaliya ^{??}		KUB 38.3	Yeni tapınak inşa edilerek GUDU ₁₂ -rahibi ve LÚ ^{r-GIŠ} ŠUKUR görevlileri tahsis etti.

12. III.Hattuşili'ye Ait Tarihi Kaynaklar ve İçerikleri

III.Hattuşili'ye ait Tarihi Kaynaklar:		Ana-İçerik:	Dili	Katalog Numarası
Özgeçmiş Savunma	Otobiyografisi-Apologya	Muqattali, III.Murşili ve III.Hattuşili'nin krallığı hakkında	Hititçe	CTH 81
Yıllık	Annalleri	Batı ve Güneybatı Anadolu'ya seferler	Hititçe	CTH 82
İcraat	I.Şuppiluliuma'nın İcraatları	III.Hattuşili'nin büyük babası I.Şuppiluliuma ile ilgili bilgiler	Hititçe	CTH 83
İcraat	I.Şuppiluliuma ve II.Murşili'nin İcraatları		Hititçe	CTH 84
Çatışma	III.Murşili (Urhi-Teşup) ile Arasındaki Çatışma	Urhi-Teşup ile ilgili	Hititçe	CTH 85
Suçlama	Arma-Tarhunta'ya Karşı Suçlama	Yukarı Ülkenin idaresini elinde bulunduran Arma-Tarhunta'ya (^{MD} SIN. ^D U-aş) yöneltilen suçlama ve bu konudaki mahkeme	Hititçe	CTH 86
Buyruk	Mittannamuwa'nın oğulları hakkındaki Buyruk	III.Hattuşili'nin iyileşmesinin sağlayan Mittannuqa'nın, oğullarının katiplik görevine getirilmesi	Hititçe	CTH 87
Buyruk	Pirqa Hekur'un libasyonu ile ilgili Buyruk		Hititçe	CTH 88
Antlaşma	II.Ramses ile Antlaşma	III.Hattuşili ve II.Ramses arasında yapılan Kadeş Antlaşması	Akadça	CTH 91
Antlaşma	Amurru'lu Benteşina ile Antlaşma	III.Hattuşili'nin Hapkiş'de korumasına aldığı Benteşina'yı Amurru tahtına yerleştirilmesi ve Amurru'nun geçmişine yönelik bilgi; askeri müttefiklik	Akadça	CTH 92
Ferman	Ura'lı Tüccarlar ile İlgili Ferman	Hitit İmparatorluğu'na bağlı Ugarit Krallığında ticaret yapan Ura'lı Tüccarlar hakkında	Akadça	CTH 93
Ferman	Ugarit'ten Kaçanlarla İlgili Ferman	(<i>hapiru</i> -bölgesi) Gelen kaçakların kabul edilmemesi hakkında	Akadça	CTH 94
	Tarhuntaşşa Kralı Kurunta'ya Açıklaması		Hititçe	CTH 96
Antlaşma	Tarhuntaşşa Kralı Kurunta ile Antlaşma	Tarhuntaşşa Kralı Kurunta'nın askeri yükümlülükleri	Hititçe	CTH 97
	Tarihsel Bilgi	Tarihsel anlatım	Hititçe	CTH 99
Mektup	II.Ramses'den Mektup	Urhi-Teşup Hakkında Mektup	Hititçe	CTH 155
Mektup	II.Ramses'den Urhi-Teşup Hakkında Mektup	Urhi-Teşup Hakkında Mektup	Akadça	CTH 156
Mektup	II.Ramses'den Mektup	Evlilik ile ilgili	Akadça	CTH 157
Mektup	II.Ramses'den III.Hattuşili ve Puduhepa'ya Mektup	Evlilik ile ilgili	Akadça	CTH 159
Mektup	II.Ramses'den Mektup	Kinahhi memleketinde görüşme	Akadça	CTH 161
Mektup	II.Ramses'den Mektup	III.Hattuşili ve Puduhepa'ya Mektup	Akadça	CTH 162
Mektup	II.Ramses'den Mektup		Akadça	CTH 163
Mektup	II.Ramses'in Annesinden Mektup	Mısır kralı II.Ramses'in Annesi Tuya'dan Mektup	Akadça	CTH 168
Mektup	II.Ramses'in oğlu Prens Şutahapşap'un Mektubu	Mısır kralı II.Ramses'in oğlu Prens Şutahapşap'un iyi dilekleri ve hediye gönderimi	Akadça	CTH 169
Mektup	Kadaşman-Enlil'e Mektup	Ticari meseleler; vasal devletlerle ilişkiler; kendisine bir elçi gönderilmemesi	Akadça	CTH 172
Mektup	I.Adad-nīrāri'ye Mektup	Turira kenti; iyi demir gönderimi; hediye gönderimi	Akadça	CTH 173
Mektup	Kadaşman-Turgus'un Mektubu		Akadça	CTH 174

Mektup	Tağagalawa Mektubu ⁴⁷⁵	Hitit-Ahhiyawa arasındaki ilişkileri	Hititçe	CTH 181
Mektup	Zuwa'ya Mektup	III.Ḫattuşili zamanında bir görevli Zuwa gönderilen mektup	Hititçe	CTH 185
Mektup	Amurru'lu Bentešina'nın Mektubu		Akadça	CTH 193
Arazi Bağışı	Ura-Tarḫunta'ya Arazi Bağışı	III.Ḫattuşili'nin tarafını tutan Kantuzzili'nin oğlu Ura-Tarḫunta'ya imtiyaz	Hititçe	CTH 224
Talimat	Talimatlar	Askeri Talimatlar	Hititçe	CTH 254
Dualar	III.Ḫattuşili ve Puduhepa'nın Arinna'nın Güneş Tanrıçasına Duaları	III.Ḫattuşili ve Puduhepa'nın Arinna'nın Güneş Tanrıçasına dua - Tawananna ve Danuhepa davası	Hititçe	CTH 383

⁴⁷⁵ Mektubun tarihlendirmesi ile ilgili olarak II.Murşili-II.Muḫattalli ya da III.Ḫattuşili'ye ait olduğu yönünde farklı görüşler bulunmaktadır.

SONUÇ

Çiviyazılı Eski Asurca metinlerde *Tilimra* ve Hititçe metinlerde *Tiliura* kenti ile ilgili belgeler incelendiğinde aşağıda yer alan değerlendirmeler/sonuçlar elde edilebilmektedir:

- * Tiliura kentinin (Tilimra ile eşitliği kabul edildiğinde) TC I 10'na göre Şamuha ile identifikasyonu yapılan Kayalıpınar'ın daha doğusunda olduğu; Asur Ticaret Kolonileri Döneminde bu bölgede tüccarların ticari faaliyette bulunduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.
- * Yine Tiliura=Tilimra ve Şamuha=Kayalıpınar eşitliği göz önünde bulundurulduğunda Kummeşmaha Nehri'nin, Yeşilırmak'ın bir kolu olan Kelkit olabileceği düşünülmektedir.
- * Kaşkalar'ın Anadolu'da ne zamandan beri var oldukları sorusu tartışma konusudur. KUB 21.29'a göre, Kaşkalar'ın Hitit Devleti ile karşılaşmaları (I.)Labarna ve (I.)Hattuşili zamanına tarihlendirilmelidir. Hitit devletinin kurucuları sayılan bu kralların zamanında Kummeşmaha-ırmağı sınır olarak belirlenmiştir.
- * II.Murşili (Ayrıntılı Yıllıklarının 9.yılına (KBo 16.6) göre) Tiliura kentinde kaldığını ve birliklerini Pala Ülkesi ile savaşan, düşman Uaşulana Ülkesi'ne gönderdiğini belirtmektedir. II.Murşili KUB 38.3'te yer alan bilgilere göre Lihzina'nın Fırtına Tanrısı için tapınağa GAL-kabı bağışlamış; (KUB 21.29 öy.13-15'e göre) kente getirdiği NAM.RA'lar ile yeniden yerleşime açmıştır.

Bu durum, II.Murşili'nin geçici olarak kullandığı kentin Hitit İmparatorluk döneminde önem kazandığını göstermektedir.

- * Kentte Lihzina'nın Fırtına Tanrısı ve Tanrıça Išhaşhurija ile, geçtiği metin yerinin kırık olmasından dolayı adı belirlenemeyen bir Tanrının/Tanrıçanın kültü bulunmaktadır. Bunun yanısıra Tiliura kentinde Arinna'nın Güneş Tanrıçasından bahsedilmektedir (KUB 16.76). Bu durum Tiliura kentinin kült bakımından önemli kentler arasında olduğunu göstermektedir.
- * Kentin en parlak dönemini, III.Ḫattuşili zamanında yaşamış olduğu düşünülebilir. Bu dönemde “*Tiliura halkına yapıcı antlaşmalar içinde imtiyaz sağlayan bir ferman/buyruk*” oluşturulmuştur (CTH 89).
- * Bu “Buyruk”tan elde edilen bilgilere göre, Kaška sınırında bulunan Tiliuralılar'ın Kaška kabile toplumu ile olan ilişkileri kısıtlanmıştır. Metinde yer alan “... *küçük köpek kirlidir ancak I MA.NA değerindeki arabayı yer...*” deyimini Hititler'in Kaška kabile toplumuna karşı bakış açısını ortaya koymaktadır.
- * KUB 21.29 I 6-9'da EN KUR^{II} “ülke beyi” tarafından Tiliura ve çevresindeki kentlerin yönetildiği bilgisi, kentin bölgesel bir idare merkezi olduğunu göstermesi açısından önemlidir. KBo 19.31'de listelenen coğrafya adları Tiliura'nın çevresinde bulunan yerlerle ilgilidir.
- * “join” yapılan KBo 51.1 fragmanın tablet üzerinde yeri belirlenememektedir. Ancak öy.II. ya da ay.III. ile ilgili olmalıdır.

- * KBo 49.303 1’de yer alan ^{URU}Ti[- küçük bir fragman olduğunu için fazla bilgi elde edilemediğinden Tiliura ile ilgisi tespit edilememiştir.
- * Tiliura kentinin Tiura ve Tiwara kentleri ile aynı olabileceği yönündeki bilgiler yeterli olmadığından bu eşitlemeler kesin değildir.
- * Filolojik olarak KUB 21.29 II 2’de]i-iš-ki-u-ua-an ti-e-er formunun k[u-u-ru-r]i-iš-ki-u-ua-an ti-e-er olarak tamamlamasının uygun olacağı düşünülmektedir. Metnin III 32’de tamamlaması bulunan nu-kán ŠÀ É KI-LI š[e-eš-zi] cümlesinde, işaretin “še”den çok “mu” ya da ARAD işaretlerine benzemesinden dolayı tamamlamanın M[U x^{KAM} e-eš-zi] veya [ARAD-iš] olarak yapılmasının daha uygun olacağı düşünülmektedir.
- * İçerik olarak KUB 21.29’a benzerliği Groddek tarafından belirtilen KBo 50.168 oldukça küçük bir fragman olduğu için CTH 89 “Buyruk” ile ilgisinin belirlenmesi mümkün olmamaktadır.
- * Hitit topraklarının güvenliği açısından bir tehdit oluşturan, Hitit Devleti’nin istikrarını bozucu etkisi her zaman süren Kaška kabile toplumlarına karşı, sürekli düzenlenen seferler ile önlemler alınmaya çalışılmıştır. Bu seferlerin sonucunda askeri başarılarla kazanılan genellikle kısa süreli-geçici çözümlere ulaşılmıştır. Bu duruma II.Muršili’nin büyük ölçüde çözümü ise yaptığı seferlerin sonucunda, çoğu başka memleketlerden getirilen NAM.RA’ların (terk edilmiş ya da seyrek nüfusa sahip alanlara) yeniden yerleştirilmesidir. NAM.RA’ların getirilmesinde, hem getirildikleri memleketlerin kuvvetini azaltmak hem de bu boş topraklara iş gücü sağlama amacı bulunmaktadır. Böylelikle Kaška sınırı boyunca iskan sorunu ve en uç bölgelerdeki güvenlik

sorununun çözümü kısmen sağlanmıştır. Bu yeniden yerleşime açılan alanlar, Hitit topraklarında düşmanların yaklaşımlarına karşı koruyucu bir bölge oluşturmuşlardır. Bu bölgede yaptırılan tapınaklar ve yeni görevlilerin tahsisi ise bu topraklarda kralın dini otoritesini gösterme isteğinin bir sonucudur.

- * Hitit yönetimi, merkeze uzak bölgelerde yaşayan toplumların ilk fırsatta ayaklanacağını bilincinde olduğu için o dönem güçlü bir yaptırım sayılan “yemin” ile kentleri ve çevresindeki yerleşimleri kontrolü altında tutmaya çalışmıştır. Bu bölgelerin yönetimini ise doğrudan Hitit Kralına bağlı görevliler sağlamıştır. Tiliura kenti örneğinde olduğu gibi hem NAM.RA’lar ile hem de sonrasında -sürgün edilen- eski nüfusun yeniden getirilmesiyle birlikte, Hitit İmparatorluğu’nun yörüngesinde belli imtiyazlar çerçevesinde gönüllü olarak boyun eğen bir tebaa oluşturulmuştur. Bu imtiyaz sağlayıcı durumlar ve yükümlülükler III.Ĥattuşili’nin “Buyruk”unda teker teker şart cümleleri ile belirtilmiştir. Metinde dikkat çeken nokta ise “Buyruk” bir halk-toplum için düzenlenmiştir.
- * Tiliura, Kaška sınırında bölgesel bir idare merkezi konumundan dolayı, Hitit İmparatorluğu’nun bu bölgesinde yürütülen askeri ve politik faaliyetleri kolaylaştırmış, düşman saldırılarına karşı erken uyarı sağlamıştır. Olasılıkla kent, ulaşımda diğer yerleşimlere-memleketlere geçişte kolaylık sağlayan bir konumdadır.
- * Kuşkusuz stratejik bir öneme sahip bu uç noktanın, Hatti memleketi açısından uzlaşmacı ve iyi geçinmeyi gerektirecek bir konumu bulunmaktadır. Bu yüzden II.Murşili kenti yeniden yerleştirmiş, oğlu III.Ĥattuşili ise bu bölgeyi sağlama almak için eski nüfusunu geri getirmiştir. Bölgede yaşayan topluluk

için ise kısmen rahatlık ve güvenlik içinde yaşam alanı oluşturulmuştur. Buyruk'ta en önemli unsur, Hititler tarafından Kaşkalar'ın açıkça dışlanmış olmasıdır. Bu dışlamaya rağmen Hitit-Kaşka temaslarında “düşman” olarak değil de “müttefik” olarak nitelendirilen Kaşka toplulukları ile kısıtlı olsa bir ilişkiye yer verildiği CTH 89'un bazı bölümlerinde ortaya çıkmaktadır.

- * Buyrukta Yer Alan Başlıca Konular arasında; kentin geçmişine değinilen bilgiler, kentin güvenliğinin sağlanması, Kaşkalar'a getirilen yasaklar, dava ve cezalar ile ilgili bilgiler, Kaşka kabile toplumu ile temasa geçen kent halkına getirilen yasaklar bulunmaktadır.
- * III.Ĥattuşili bilindiği üzere tahtı gasp ile ele geçirmiş, eşi Puduhepa'yla birlikte iç ve dış siyasetteki etkinliği ile Hitit tarihinde yeni bir dönem başlatmıştır. Özellikle Kaşka bölgesi olarak nitelendirilen kuzey bölgesinde sorunları büyük ölçüde çözmüş, Ĥantili döneminden beri Hitit hakimiyetinin olmadığı yerleri yeniden kontrol altına almıştır. Böylelikle ağabeyi II.Muḫattalli'nin Mısır ile savaşmasına kadar giden bir sürecin en önemli adımını başarmıştır. Kardeşi Mısır'a sefer düzenlediğinde III.Ĥattuşili ise (otobiyografisinde de bahsettiği gibi) yeniden yerleşime açtığı bölgelerden askerler-savaşçılar götürmüştür. Yukarı Ülke'nin hakimi konumundaki III.Ĥattuşili, kardeşi II.Muḫattalli'nin ölümünden sonra tahta geçen III.Murşili'ye (Urḫi-Tešup) kardeşine duyduğu saygıdan bir şey yapmadığını ifade eder. Ancak Yukarı Ülke'yi ve III.Ĥattuşili'nin yönetimini engelleyecek adımlar atılması, özellikle Nerik ve Ĥakpiš kentlerinin elinden alınmak istenmesi, onun isyan etmesine neden olmuştur. Yine otobiyografisinde

belirttiği üzere Urhi-Tešup'u Šamuha kentinde hapsedmiştir. Düşman olan Kaşkalar ve Hattuša ise tekrar ona dost olmuştur.

- * III.Hattušili otobiyografisinde Tanrıça Istar'ın krallığı kendisine müjdelediğinden bahseder. Buradan hareketle din olgusunu kendi çıkarlarını korumak ve yaptıklarını savunmak adına bir araç olarak, diğer tüm Hitit krallarından daha fazla kullanmıştır. Tüm bunları tanrının isteği ve gücü olarak gösterme yoluna gitmiştir.
- * III.Hattušili'nin geride bıraktığı belgelere bakıldığında, siyasi alanda uzlaşmacı bir tavır sergilemiş, çevresiyle iyi ilişkiler ve dostluklar geliştirme yoluna gitmiştir. Dönemin diğer güçleri olan Mısır (II.Ramses), Babil (Kadaşman-Turgus, II.Kadaşman-Enlil) ve Asur (I.Adad-nīrāri) ile mektuplaşmaları bulunmaktadır.
- * III.Hattušili dış politikada izlediği uzlaşmacı tavrını iç politikasında da sürdürmeye gayret etmiştir. Bu noktada krallığın bünyesindeki yerel topluluk olan Tiliura halkına verilen "Buyruk" iç politikadaki bu tavrı göstermektedir.

ÖZET

Hitit çiviyazılı metinlerde geçen “Tiliura Kenti” ile ilgili çalışmamızda; bu kent hakkındaki kaynaklar ele alınmıştır. Bu kapsamda metinlerin, transkripsiyon-çevirileri, filolojik değerlendirmeleri ve bu kaynaklardan elde edilen bilgiler değerlendirilmiştir. Kent hakkında en geniş bilgiyi veren KUB 21.29 (CTH 89) “III.Ḫattušili’nin Tiliura Halkına Buyruğu” başta olmak üzere;

KUB 38.3;

KBo 22.73 (+)KUB 21.11 (+)KBo 60.3;

KUB 5.11;

KBo 16.6

ve KUB 16.76 numaralı metinler ele alınmıştır.

Yukarıdaki metinler dışında, gerekli görüldükçe diğer metin bilgilerine de değinilmiştir.

Metin bilgilerine göre, kentin Kaška bölgesinde yer alması, bizim de çalışmamız esnasında, Kaška kabile toplumu ve Hitit Devleti ilişkilerine değinmemizi gerektirmiştir. Kronolojik olarak Kaška-Hitit ilişkilerini veren bir tablo oluşturulmuştur.

Kentin Hitit Dönemi öncesi, Asur Ticaret Kolonileri zamanında Tilimra ile eşitlenmesinden dolayı, Eski Asurca kaynaklar da dikkate alınmıştır.

Bu çalışmada; Tiliura Kenti’nin adının geçtiği metinler ele alınarak, kent ile ilgili bilgiler değerlendirilmiştir.

SUMMARY

Sources about Tiliura are dealt with in this work which is about Tiliura City mentioned in Hittite cuneiform texts. In this connection, transliteration and philological evaluations of texts are argued. Information gotten from these sources is evaluated. Firstly “Decree Concerning the People of Tiliura” which gives the largest amount of information, then texts with number

KUB 38.3;

KBo 22.73 (+)KUB 21.11 (+)KBo 60.3;

KUB 5.11;

KBo 16.6

and KUB 16.76 are studied. Except those, some other texts are also mentioned when it is needed.

Since the city was in Kaška region according to the texts, it was a necessity to touch on the relation with Hittite State and Kaška tribe society. A table is created which shows the relation of Kaška and Hittite chronologically.

Also old Assyrian sources are considered because the city is connected to the Tilimra from time of Assyrian trade colonies just before Hittite era.

In this work, considering texts which mention Tiliura, information about the city is evaluated.

BİBLİYOGRAFYA

- Akurgal 2003 E.Akurgal, Anadolu Kültür Tarihi, Ankara 2003.
- Alp 1947 S.Alp, Hitit Kralı IV.Tuthaliya'nın Askeri Fermanı, *Belleten* 9, 1947: 383-402.
- Alp 1947a S.Alp, Hitit Kanunları Hakkında, *AÜDTCFD* 5, 1947: 465-482.
- Alp 1948 S.Alp, Hitit Metinlerinde ^{Giş}kalmuş "lituus" ve HUB.BI "küpe" ^{Giş}kalmuş "Lituus" and HUB.BI "earring" in Hittite texts, *Belleten* 12, 1948: 301-324.
- Alp 1949 S.Alp, "Hititlerde Sosyal Sınıf NAM.RA'lar ve İdeogramın Hititçe Karşılığı" *Belleten* 13, 1949: 245-270.
- Alp 1956 S.Alp, Die Lage von Şamuha, *Anatolia* 1, 1956: 80.
- Alp 1957 S.Alp, Zu den Körpenteilnamen im Hethitischen, *Anatolia* 2, 1957: 1-47.
- Alp 1961/1962 S.Alp, Amasya Civarında Zara Bucağında Bulunan Hitit Heykeli ile Diğer Hitit Eserleri, *Anatolia* 6, 1961/1962: 191-216.
- Alp 1977 S.Alp, Maşat-Höyük'te Keşfedilen Hitit Tabletlerinin Işığı Altında Yukarı Yeşilirmak Bölgesinin Coğrafyası Hakkında, *Belleten* 41, 1977: 637-647.
- Alp 1977a S.Alp, Hitit Kenti Hanhana'nın Yeri, *Belleten* 41, 1977: 649-652.
- Alp 1991 S.Alp, Hethitische Briefe aus Maşat-Höyük, Ankara 1991.
- Alp 1992 S.Alp, "Hitit Çağında Anadolu Coğrafyası; Bazı Atılımlar ve Yeni Umudlar", *5.Uluslararası Hititoloji Kongresi*, Ankara 1992: 21-24.
- Alp 1997 S.Alp, *Hitit'lerin Mektuplaşmaları*, Ege Yayınları, İstanbul 1997.
- Alp 2004 S.Alp, *Hitit Çağında Anadolu*, Ankara 2004.

- Alparslan 2002 M.Alparslan, Artukka: Aššuwa Ülkesi ve Lokalizasyonu/Artukka: Das Land Aššuwa und seine Lokalisation, *AnAr 16*, 2002: 23-27/28-34.
- Alparslan 2010 M.Alparslan, Das Land Hakmis; Geschichte, Lokalisation und Politische Bedeutung Einer Hethitischen Metropole, *7.Uluslararası Hititoloji Kongresi*, Ankara 2010: 29-44.
- Altman 2004 A.Altman, *The Historical Prologue of the Hittite Vassal Treaties*, Ramat-Gan, 2004.
- Altman 2009 A.Altman, Tracing the Earliest Recorded Concepts of International Law, *JHIL 11*, 2009: 125-186.
- Álvarez-Pedrosa 1998 J.A.Álvarez-Pedrosa, La Formula Ritual Indoeuropea. Aspectos Arcaicos de la Toma de Auspicios, *Estética y religion*, 1998: 125-139.
- Archi 1971 A.Archì, The Propaganda of Hattušili III, *SMEA 14*, 1971: 185-215.
- Archi 1975 A.Archì, L'ornitomanzia ittita, *SMEA 16*, 1975: 119-180.
- Archi 1990 A.Archì, Review, Kaniššumar, Fs Güterbock, *JAOS 110-2*, 1990: 352-353.
- Archi 2012 A.Archì, The Cuneiform Tablets, *Orientalia 81-1*, 2012: 32-65.
- Arıkan 1998 Y.Arıkan, Hitit Dualarında Geçen Bazı Tanrı Adları, *3.Uluslararası Hititoloji Kongresi*, Ankara, 1998: 45-51.
- Barjamovic 2011 G.Barjamovic, *Historical Geography of Anatolia in the Old Assyrian Colony Period*, Copenhagen 2011.
- Beal 1988 R.H.Beal, The ^{GIŠ}TUKUL-institution in Second Millennium Hatti, *AoF 15*, 1988: 269-305.
- Beal 1992 R.H.Beal, *The Organisation of the Hittite Military*, THeth 20, Heidelberg 1992.

- Beal 2002 R.H Beal, Hittite Oracles, *Magic and Divination* 2002: 57-81.
- Beal 2002a R.H Beal, Gleanings from Hittite Oracle Questions on Religion, Society, Psychology and Decision Making, *Fs Popko*, 2002: 11-37.
- Beckman 1986 G.M.Beckman, Proverbs and Proverbial Allusions in Hittite, *JNES* 45/1, 1986: 19-30.
- Beckman 1988 G.M.Beckman, Herding and Herdsmen in Hittite Culture, *Fs Otten* 2, Wiesbaden, 1988: 33-44.
- Beckman 1995 G.M.Beckman, Hittite Provincial Administration in Anatolia and Syria. The View from Maşat and Emar, *2.Uluslararası Hititoloji Kongresi, StMed.* 9, 1995: 19-37.
- Beckman 1999 G.M.Beckman, The City and the Country in Hatti, *CRRAI* 41, 1999: 161-169.
- Beckman 1999a G.M.Beckman, *Hittite Diplomatic Texts*, Atlanta 1999.
- Beckman 2000 G.M.Beckman, Hittite Chronology, *Akkadica* 119-120, 2000: 19-32.
- Beckman 2010 G.M.Beckman, On Hittite Dreams, *Fs Hawkins*, 2010: 26-31.
- Beckman 2012 G.M.Beckman, Šamaš among the Hittites, *PIHANS* 121, 2012: 129-135.
- Bilgiç 1943 E.Bilgiç, Kapadokya Tabletlerine Göre Anadolu Kavimleri Üzerinde Araştırmalar, *ADTCFD* 2, 1943: 33-43.
- Bilgiç 1945-1951 E.Bilgiç, Die Ortsnamen der “kappadokischen” Urkunden im Rahmen der alten Sprachen Anatoliens, *AfO* 15, 1945-1951: 1-37.
- Bilgiç 1946 E.Bilgiç, Anadolu'nun İlk Yazılı Kaynaklarındaki Yer Adları ve Yerlerinin Tayini Üzerine İncelemeler, *Bellekten* 10, 1946: 381-423.
- Bin-Nun 1975 S.R.Bin-Nun, *The Tawananna in the Hittite Kingdom*, *THeth* 5, 1975.

- Black-George-Postgate 1999 J.Black-A.George-N.Postgate, *A Concise Dictionary of Akkadian*, SANTAG 5, Wiesbaden, 1999.
- Bossert 1935 T.H.Bossert, *Etice Formlar Bilgisinin Örnek Derlemesi*, İstanbul, 1935.
- Börker-Klähn 2007 J.Börker-Klähn Die Schlacht um Tuḫanuḫa als “Atlante Storico”, *Fs Košak*, 2007: 91-118.
- von Brandenstein 1943 C.-G. Brandenstein, *Hethitische Götter nach Bildbeschreibungen in Keilschrifttexten*, MVAeG 46/2, Leipzig 1943.
- Bryce 1986 T.Bryce, The Boundaries of Hatti and Hittite Border Policy, *Tel Aviv* 13-14, 1986: 85-102.
- Bryce 2002 T.Bryce, *Hitit Dünyasında Yaşam ve Toplum*, Ankara 2002.
- Bryce 2003 T.Bryce, *Letters of the Great Kings of the Ancient Near East. The Royal Correspondence of the Late Bronze Age*, London-New York 2003.
- Bryce 2005 T.Bryce, *The Kingdom of Hittites*, Oxford 2005.
- Bryce 2009 T.Bryce, *The Routledge Handbook of the Peoples and Places of Ancient Western Asia. The Near East from the Early Bronze Age to the Fall of the Persian Empire*, London-New York 2009.
- Burney 2004 C.Burney, *Historical Dictionary of the Hittites*, Lanham, Maryland Toronto-Oxford 2004.
- Cambi 2005 V.Cambi, The Hittite Adverb karū ‘formerly, earlier; already’, 16 *UCLA, IEConf*, 2005: 219-233.
- Carruba 1967 O.Carruba, Rhyta in den Hethitischen Texten, *Kadmos* 6, 1967: 88-97.
- Carruba 1970 O.Carruba, *Das Palaische. Texte, Grammatik, Lexikon*, *StBoT* 10,

- Wiesbaden, 1970.
- Carruba 1986 O.Carruba, Tabarna: Chattisch oder Indogermanisch?, *9.Türk Tarih Kongr.*, 1986: 201-206
- Carruba 1988 O.Carruba, Stato e società nel Medio Regno eteo, *Stato, Economia, Lavoro*, 1988: 195-224.
- Carruba 1992 O.Carruba, Die Tawannannas des Alten Reiches, *Fs Alp* 1992: 73-89.
- Carruba 2002 O.Carruba, ^DUTU^{ŠI}, *Gs Imparati, Eothen* 11, 2002: 145-154.
- Carter 1962 C.Carter, *Hittite Cult-Inventories*, (Diss.) Department of Oriental Languages and Civilizations The University of Chicago, Chicago 1962.
- Christiansen 2013 B.Christiansen, Tiliura, *RIA* 2013 (baskıda).
- Cohen-Taggar 2006 A.Cohen-Taggar, *Hittite Priesthood, Theth* 26, Heidelberg 2006.
- Cohen-Taggar 2011 A.Cohen-Taggar, Biblical *covenant* and Hittite *išhiul* reexamined, *Vetus Testamentum*, 2011: 461-488.
- Collins 2005 B.J.Collins, A Statue for the Deity: Cult Images in Hittite Anatolia, *Cult Image*, 2005: 13-42.
- Collins 2007 B.J.Collins, *The Hittites and Their World*, Atlanta, 2007.
- Cornelius 1958 F.Cornelius, Geographie des Hethiterreiches, *Or NS* 27, 1958: 225-251, 373-398.
- Cornelius 1962 F.Cornelius, Zur hethitischen Landeskunde. Ergebnisse der 2. W.Esch Expedition 1962, *BiOr* 21, 1962: 11-15.
- Cornelius 1967 F.Cornelius, Neue Arbeiten zur hethitischen Geographie, *Anatolica* 1, 1967: 62-77.

- Cornelius 1973 F.Cornelius, *Geschichte der Hethiter. Mit besonderer Berücksichtigung der geographischen Verhältnisse und der Rechtsgeschichte*, Darmstadt, 1973.
- Cornil-Lebrun 1972 P.Cornil-R.Lebrun, La restauration de Nérík (KUB XXI 8, 9 et 11 = Cat.75), *Hethitica* 1, 1972: 15-30.
- Cornil 1987 P.Cornil, Textes de Boghazköy. Liste des lieux de trouvaille, *Hethitica* 7, 1987.
- Corti 2006 C.Corti, Ḫattušili III e la gestione del culto della città santa di Nerik (I), *Ufficio Documento QA 83*, 2006: 313-329
- Coşkun 1969 Y.Coşkun, Boğazköy Metinlerinde Geçen Başlıca Libasyon Kapları, *AÜDTCFD* 27.3-4, 1969: 1-61.
- Coşkun 1979 Y.Coşkun, *Boğazköy Metinlerinde Geçen Bazı Kap İsimleri*, Ankara 1979.
- Cotticelli-Kurras 1991 P.Cotticelli-Kurras, *Das hethitische Verbum 'sein'. Syntaktische Untersuchungen*, *THeth* 18, 1991.
- Czichon 2010 R.M.Czichon Zur Lage von Nerik, *7.Uluslararası Hititoloji Kongresi*, Ankara 2010: 157-162.
- Daddi 1977 F.P.Daddi, Il ^{LÚ}KARTAPPU Nel Regno Ittita, *SCO* 27, 1977: 169-191.
- Daddi 1982 F.P.Daddi, *Mestieri, professioni e dignità nell'Anatolia ittita*, Roma 1982.
- Dardano 2006 P.Dardano, *Die hethitischen Tontafelkataloge aus Ḫattuša (CTH 276-282)*, *StBoT* 47, 2006.

- Dardano 2010 P.Dardano, Zur anatolischen Morphosyntax: Das Suffix *-(a)nt-* und seine Bildungen, *7.Uluslararası Hititoloji Kongresi*, Ankara 2010: 173-188.
- Darga 1973 M.Darga, *Karahna Şehri Kült-Envanteri* (Keilschrifturkunden aus Boghazköi XXXVIII 12), İstanbul 1973.
- Darga 1985 M.Darga, *Hitit Mimarlığı, I - Yapı Sanatı: Arkeolojik ve Filolojik Veriler*, İstanbul 1985.
- Daues 2012 A.Daues, Hittite Verbs in *-šša-*: Can a Function Be Recognized?, *IE Verb*, 2012: 19-41.
- Dinçol 1970 A.Dinçol, *Eski Anadolu Dillerine Giriş*, İstanbul 1970.
- Dinçol 1982 A.Dinçol, *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi* 1, 1982: 11-137.
- Dinçol-Yakar 1974 A.Dinçol-J.Yakar, Nerik Şehrinin Yeri Hakkında/The Theories on the Localization of Nerik, *Bellekten* 38, 1974: 563-572/573-582.
- Ehelolf 1936 H.Ehelolf, Hethitisch-akkadische Wortgleichungen, *ZA* 43, 1936: 170-195.
- Ehelolf 1939 H.Ehelolf, Zu Amarna Knudtzon Nr. 29, 184 und 41, 39 ff., *ZA* 45, 1939: 70-73.
- Ergin 2007 G.Ergin, Anatolian Women in Linear B Texts: A General Review of the Evidence, *Fs Dinçol-Dinçol* 2007: 269-283.
- Erginöz 1999 G.Ş.Erginöz, *Hititlerde Anatomi ve Tıp*, İstanbul, 1999.
- Ertem 1965 H.Ertem, *Boğazköy Metinlerine Göre Hititler Devri Anadolu'sunun Faunası*, Ankara 1965.
- Ertem 1973 H.Ertem, *Boğazköy Metinlerine Geçen Coğrafya Adları Dizini*, Ankara 1973.

- Ertem 1980 H.Ertem, *Hitit Devletinin İki Eyaleti: Pala-Tum(m)ana ile Yakın Çevresindeki Yerlerin Lokalizasyonu Üzerine Yeni Denemeler*, Ankara 1980.
- Forlanini 1979 M.Forlanini, Appunti di geografia etea, *Gs Meriggi*, 1979: 165-185.
- Forlanini 1995 M.Forlanini, The Kings of Kaniš, *2.Uluslararası Hititoloji Kongresi*, 1995: 123-132.
- Forlanini 2002 M.Forlanini, Tapikka: una marca di frontiera. Note sulla struttura territoriale ed economica, *Gs Imperati*, 2002: 255-276.
- Forlanini 2010 M.Forlanini, La Région Autour de Nerik Selon Les Sources Hittites, *SMEA* 52, 2010: 119-135.
- Forrer 1938 E.Forrer, Quelle und Brunnen in Alt-Vorderasien, *Glotta* 26, 1938: 178-202.
- Frantz-Szabó G.Frantz-Szabó, Lihzina, *RIA* 7, 1990: 18-19.
- Friedrich 1929 J.Friedrich, Die hethitischen Bruchstücke des Gilgames-Epos, *ZA* 39, 1929: 1-82.
- Friedrich 1959 J.Friedrich, *Die Hethitischen Gesetze*, Leiden 1959.
- Furlani 1938 G.Furlani, The Basic Aspect of Hittite Religion, *HTR* 31, 1938: 251-262.
- Fuscagni 2007 F.Fuscagni, *Hethitische unveröffentlichte Texte aus den Jahren 1906-1912 in der Sekundärliteratur*, (HPMM 6) Wiesbaden 2007.
- García 2007 J.L.R.García, Zur Entstehung und Semantik der hethitischen Supinumperiphrase, *6.Uluslararası Hititoloji Kongresi*, 2007: 281-292.
- Garelli 1963 P.Garelli, *Les Assyriens En Cappadoce* (AC), Paris 1963.

- Garstang 1942 J.Garstang, Samuha and Malatia, *JNES* 1-4, 1942: 450-459.
- Garstang-Gurney 1959 J.Garstang-O.R.Gurney, *The Geography of the Hittite Empire*, London, 1959.
- van Gessel 1998 A.H.L.Gessel, *Onomasticon of the Hittite Pantheon* 1-2, Leiden-New York-Köln 1998.
- van Gessel 2001 A.H.L.Gessel, *Onomasticon of the Hittite Pantheon* 3, Leiden-New York-Köln 2001.
- Gilan 2007 A.Gilan, Formen der Transaktion im hethitischen “Staatskult”- Idee und Wirklichkeit, *Geschenke und Steuern*, 2007: 293-322.
- Giusfredi 2011 F.Giusfredi, Zwei hethitische Fragmente, *NABU* 2011 (2), 30-33.
- Glatz 2009 C.Glatz, Empire as network Spheres of material interaction in Late Bronze Age Anatolia, *JAA* 28, 2009: 127-141.
- Glatz-Matthews 2005 C.Glatz-R.Matthews, Anthropology of a Frontier Zone: Hittite-Kaska Relations in Late Bronze Age North-Central Anatolia, *BASOR* 339, 2005: 47-65.
- Goedegebuure 2002-3 P.Goedegebuure, The Hittite 3rd person/distal demonstrative aši (uni, eni etc.), *Sprache* 43, 2002-2003: 1-32.
- Goedegebuure 2003 P.Goedegebuure, *Reference, Deixis and Focus in Hittite. The demonstratives ka- “this”, apa- “that” and asi “yon”*, (Diss.) Pisa 2003.
- Goedegebuure 2006 P.Goedegebuure, A New Proposal for the Reading of the Hittite Numeral ‘1’: šia-, *Symposium de Roos*, 2006: 165-188.

- Goedegebuure 2008 P.Goedegebuure, Central Anatolian Languages and Language Communities in the Colony Period, A Luwian-Hittian Symiosis and the Independent Hittites, *Anatolia and the Jazira*, 2008: 137-180.
- Goedegebuure 2012 P.Goedegebuure, Hittite Iconoclasm. Disconnecting the icon, disempowering the referent', *Iconoclasm and Text Destruction in the Ancient Near East and Beyond*, 2012: 407-452.
- Goetze 1930 A.Goetze, Bemerkungen zu dem hethitischen Text AO 9608 des Louvre, *RHA* 1, 1930: 18-30.
- Goetze 1931 A.Goetze, *ištēnūtu* und *tapalu*, *ZA* 40, 1931: 79-80.
- Goetze 1931a A.Goetze, Die kleinasiatischen Personennamen auf -uman,-umna in den kappadokischen Tafeln, *ZA* 40, 1931: 260-263.
- Goetze 1933 A.Goetze, *Die Annalen des Muršiliš*, *MVAeG* 38, Leipzig 1933.
- Goetze 1957 A.Goetze, The Roads of Northern Cappadocia in Hittite Times, *RHA* 15/61, 1957: 91-103.
- Goetze 1957a A.Goetze, *Kleinasien*, München 1957.
- Gonnet 1968 H.Gonnet, Les montagnes d' Asie Mineure d'après les textes hittites, *RHA* 26/83, 1968: 125.
- Gonnet 1979 H.Gonnet, La titulature royale hittite au IIe millenaire avant J.-C., *Hethitica* 3, 1979: 3-108.
- González 1994 S.J.M.González, Tiliura, un ejemplo de la política fronteriza durante el imperio hitita (CTH 89), *AuOr* 12, 1994: 159-176.
- González 2001 S.J.M.González, Los hititas en Anatolia septentrional durante la primera mitad del s. XIII a.C. (II). La organización político-

- administrativa de una región conflictiva del reino de Hatti, *Gerión* 19, 2001: 47-74.
- Groddek 1999 D.Groddek, CTH 331: Mythos vom verschwundenen Wettergott oder Aitiologie der Zerstörung Lihzinas?, *ZA* 89, 1999: 36-49.
- Groddek 2002 D.Groddek, Muršili II, die große Feste und die 'Pest'. Überlegungen zur Anordnung der Fragmente der späteren Jahre seiner Regierung in den AM, *Gs Imperati*, 2002: 329-338.
- Groddek 2008 D.Groddek, *Hethitische Texte in Transkription. KBo 50, DBH 28*, Wiesbaden, 2008.
- Groddek 2008a D.Groddek, *Hethitische Texte in Transkription. KBo 22, DBH 24*, Wiesbaden, 2008.
- Groddek 2010 D.Groddek, *Hethitische Texte in Transkription. KBo 54, DBH 31* Wiesbaden, 2010.
- Gurney 1940 O.R.Gurney, Hittite Prayers of Mursili II, *AAA* 27, 1940: 1-63.
- Gurney 2001 O.R.Gurney, *Hittiter*, Ankara 2001.
- Günbattı 2002 C.Günbattı, Kültepe'den Kervan Güzergahlarına Işık Tutan İki Yeni Metin, *ArAn* 5, 2002: 79.
- Günbattı 2012 C.Günbattı, *Kültepe-Kaniş Anadolu'da İlk Yazı, İlk Belgeler*, Kayseri 2012.
- Güterbock 1943 H.G.Güterbock, Eti Tanrı Tasvirleri ile Tanrı Adları, *Belleten* 7, 1943: 273-293.
- Güterbock 1946 H.G.Güterbock, Rev. of: Brandenstein C.-G. von 1943, *Or NS* 15, 1946: 482-496.

- Güterbock 1961 H.G.Güterbock, The North-Central Area of Hittite Anatolia, Rev. of: Garstang J.-Gurney O.R. 1959a, *JNES* 20, 1961: 85-97.
- Güterbock 1983 H.G.Güterbock, Hethitische Götterbilder und Kultobjekte, *Fs Bittel*, 1983: 203-217.
- Haas 1970 V.Haas, *Der Kult von Nerik. Ein Beitrag zur hethitischen Religionsgeschichte*, *Studia Pohl* 4, Roma 1970.
- Haas 1994 V.Haas, *Geschichte der hethitischen Religion*, *HdO*, Leiden 1994.
- Haas 2008 V.Haas, *Hethitische Orakel, Vorzeichen und Abwehrstrategien*, Berlin-New York 2008.
- Haase 1987 R.Haase, Kapitaldelikte im hethitischen Recht, *Hethitica* 7, 1987: 93-107.
- Hagenbuchner 1989 *Die Korrespondenz der Hethiter 2. Die Briefe mit Transkription, Übersetzung und Kommentar*, *THeth* 16, 1989.
- Harris 1965 R.Harris, The Journey of the Divine Weapon, *Studies in Honor of Benno Landsberger*, *AS* 16, Chicago 1965: 217-224.
- Hazenbos 2003 J.Hazenbos, *The Organization of the Anatolian Local Cults during the Thirteenth Century B.C. An Appraisal of the Hittite Cult Inventories*, *CM* 21 Leiden-Boston 2003.
- Heinhold-Krahmer-Hoffmann-Kammenhuber-Mauer 1979 S.Heinhold-Krahmer-I.Hoffmann-A.Kammenhuber-G.Mauer, *Probleme der Textdatierung in der Hethitologie*, *THeth* 9, 1979.
- Hoffmann 1984 I.Hoffmann, *Der Erlass Telipinus*, *THeth* 11, Heidelberg, 1984.
- Hoffmann 1992 I.Hoffmann, Das hethitische Wort für "Sohn", *Fs Alp*, 1992: 289-293.

- Hoffner 1967 H.A.Hoffner, Reviews of Books Schuler E.von 1965, *JAOS* 87, 1967: 179-185.
- Hoffner 1967a H.A.Hoffner, An English-Hittite Glossary, *RHA* 25/80, 1967: 6-99.
- Hoffner 1969 H.A.Hoffner, The City of Gold and the City of Silver, *IEJ* 19/3 1969: 178-180.
- Hoffner 1987 H.A.Hoffner, Paskuwatti Ritual Against Sexual Impotence CTH 406, *AuOr* 5 - 1987: 271-287.
- Hoffner 1995 H.A.Hoffner, About Questions, *Fs Houwink ten Cate*, 1995: 87-104.
- Hoffner 1997 H.A.Hoffner, *The Laws of the Hittites*. Leiden-New York-Köln 1997.
- Hoffner 2000 H.A.Hoffner, Thoughts on a New Volume of a Hittite Dictionary, *JAOS* 20, 2000: 68-75.
- Hoffner 2000a H.A.Hoffner, Review, Hittite Etymological Dictionary, Vol.4 Words Beginning with K by Jaan Puhvel, *JAOS* 120-1, 2000
- Hoffner 2002 H.A.Hoffner, The Treatment and Long-Term Use of Persons Captured in Battle according to the Maşat Texts, *Gs Güterbock*, 2002: 61-72.
- Hoffner 2007 H.A.Hoffner, Aspects of the Hittite System of Numbering, *Fs Dinçol-Dinçol*, 2007: 327-340.
- Hoffner 2009 H.A.Hoffner, *Letters from the Hittite Kingdom*, Atlanta 2009
- Hoffner 2010 H.A.Hoffner, A Grammatical Profile of the Middle Hittite Maşat Texts, *Gs Neu, StBoT* 52, 2010: 111-141.
- Hoffner-Melchert 2008 H.A.Hoffner-H.C.Melchert, *A Grammar of the Hittite Language. Part 1: Reference Grammar; Part 2: Tutorial*, 2008.
- van den Hout 1984 Th.P.J.Hout, Der Falke und das Kücken: der neue Pharao und der hethitische Prinz?, *ZA* 84, 1984: 60-88.

- van den Hout 1995 Th.P.J.Hout, Der Ulmitešub-Vertrag. Eine prosopographische Untersuchung, *StBoT* 38, 1995.
- Houwink ten Cate 1967 Ph.H.J.Houwink ten Cate, Mursilis' North-Western Campaigns - A Commentary, *Anatolica* 1, 1967: 44-61.
- Hrozný 1917 B.Hrozný, *Die Sprache der Hethiter*, BoSt 1, 2/1, Leipzig 1917.
- Imparati 1964 F.Imparati, *Le leggi ittite*, Roma 1964.
- Imparati 1974 F.Imparati, Una concessione di terre da parte di Tudhaliya IV, *RHA* 32, 1974.
- Imparati 1977 F.Imparati, Le istituzioni cultuali dei ^{na4}ḫékur e il potere centrale itita, *SMEA* 18, 1977: 19-64.
- Imparati 1997 F.Imparati, Observations on a Letter From Mašat-Höyük, *ArAn* 3, 1997:199-214.
- Imparati 2004 F.Imparati, “Signori” e “figli del re”, *Studi Sulla Società E Sulla Religione Degli Ittiti, Eothen* 12, 2004: 108.
- Johnston 2004 S.I.Johnston, *Religions of the Ancient World: A Guide*, Cambridge 2004.
- Karasu 1986 C.Karasu, *Boğazköy Metinlerinde Tablet Kolo fonları*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Ankara 1986.
- Karasu 1997 C.Karasu, Hititlerde Neden Bin Tanrı Vardı?, *1996 Yılı AMM Konferansları*, Ankara, 1997: 175-190.
- Karasu 1997a C.Karasu, Hattuša-Boğazköy Arşiv-Kitaplık Sistemleri Üzerine Bazı Yorumlar, *ArAn* 3, 1997: 215-238.
- Karasu 2003 C.Karasu, Why Did the Hittites Have a Thousand Deities?, *Fs Hoffner*, 2003: 221-235.

- Karasu 2008 C.Karasu, On the Interesting Demands Made to the Scribes of Maşat-Höyük, *SMEA* 50, 2008: 457-461.
- Karasu 2008a C.Karasu, *Hittite Cuneiform Script and the Hattuša- Boğazköy Archive-Library of the Hittites International Congress of Aesthetics*, 2008: 321-336.
- Kassian 2009 A.Kassian, Anatolian lexical isolates and their external Nostratic cognates, *Aspects of Comparative Linguistics* 4, 2009: 152-186.
- Kassian 2010 A.Kassian, Hattic as a Sino-Caucasian Language, *UF* 41, 2010: 309-447.
- Kassian-Yakubovich 2002 A.Kassian-I.Yakubovich, The Reflexes of IE Initial Clusters in Hittite, *Anatolian Languages*, 2002: 10-48.
- Klengel 1999 H.Klengel, *Geschichte des hethitischen Reiches*, *HbOr* I/34, Leiden-Boston-Köln 1999.
- Klinger 1992 J.Klinger, Fremde und Aussenseiter in Ḫatti, *Aussenseiter und andgruppen* 1992: 187-212.
- Klinger 1995 J.Klinger, *Das Corpus der Maşat-Briefe und seine Beziehungen zu den Texten aus Ḫattuša*, *ZA* 85, 1995: 74-108.
- Klinger 1996 J.Klinger, *Untersuchungen zur Rekonstruktion des hattischen Kultschicht*, *StBoT* 37, 1996.
- Klinger 2002 J.Klinger, Die hethitisch-kaškäische Geschichte bis zum Beginn der Großreichszeit, *Gs Imperati, Eothen* 11, 2002: 437-451.
- Klinger 2008 J.Klinger, Zalpa, Nerik und Ḫakmiš. Die Bedeutung der nördlichen Peripherie Zentralanatoliens in hethitischer Zeit, *CDOG* 6, 2008: 277-290.

- Klinger 2010 J.Klinger, Der Kult der Ištar von Šamuḫa in mittelhethitischer Zeit, *Gs Neu, StBoT* 5, 2010: 153-167.
- Kloekhorst 2009 A.Kloekhorst, Hittite *kane/išš-^{zi}* “to recognize” and other *s*-extended verbs, *Protolanguage und Prehistory* 250, 2009: 244-254.
- Koschaker 1933 P.Koschaker, Fratriarchat, Hausgemeinschaft und Mutterrecht in Keilschriftrechten, *ZA* 41, 1933: 1-89.
- Koşay 1972 H.Z.Koşay, “Hitit Tapınağı Samuha Nerededir?” *Belleten* 36, 1972: 463-468.
- Košak 1982 S.Košak, *Hittite Inventory Texts* (CTH 241-250), *THeth* 10, 1982.
- Košak 2005 S.Košak, *Konkordanz der hethitischen Keilschrifttafeln. Teil 1: Die Textfunde der Grabungen in Boğazköy, 1906-1912*, Wiesbaden 2005.
- Košak 2005 S.Košak, *Konkordanz der hethitischen Keilschrifttafeln. Teil 2: Die Textfunde der Grabungen in Boğazköy, 1931-1939*, Wiesbaden 2005.
- Košak-Müller 2005 S.Košak-G.W. Müller *Konkordanz der hethitischen Keilschrifttafeln. Teil 5: Indizes der Konkordanz*, Wiesbaden 2005.
- Kronasser 1966 H.Kronasser, *Etymologie der hethitischen Sprache. 1/1 Zur Schreibung und Lautung des Hethitischen 1/2 Wortbildung des Hethitischen*, Wiesbaden 1966.
- Kuzuoğlu 2007 R.Kuzuoğlu, *Eski Asurca Metinlerde Geçen Cografya Adları*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Ankara 2007.
- Kühne 1972 C.Kühne, Bemerkungen zu kürzlich edierten hethitischen Texten, *ZA* 62, 1972: 236-261.

- Kühne-Otten 1971 C.Kühne-H.Otten, *Der Saušgamuwa-Vertrag* (Eine Untersuchung zu Sprache und Graphik), *StBoT* 16, 1971.
- Laroche 1946 E.Laroche, Recherches sur les noms des dieux hittites, *RHA* 7/46, 5 1946: 7-139
- Laroche 1958 E.Laroche, Études de Vocabulaire VII, *RHA* 16/63, 1958: 85-114.
- Laroche 1961 E.Laroche, Études de toponymie anatolienne, *RHA* 19/69, 1961: 57-98.
- Laroche 1966 E.Laroche, *Les Noms des Hittites*, (Études linguistiques 4), Paris 1966.
- Laroche 1985 E.Laroche, Toponymes Hittites ou Pré-Hittites Dans La Turquie Moderne, *Hethitica* 6, 1985: 83-102.
- Lewy 1958 J.Lewy, Some Aspects of Commercial Life in Assyria and Asia Minor in the Nineteenth Pre-Christian Century, *JAOS* 78, 1958: 89-101.
- Macqueen 1980 J.G.Macqueen, Nerik and its “Weather-God”, *Fs Gurney*, 1980: 179-187.
- Marazzi 1988 M.Marazzi, Note in margine all’editto reale KBo XXII 1, *Fs Pugliese Carratelli, Eothen* 1, 1988: 119-129.
- de Martino 1992 S.de Martino, *Die Mantischen Texte*, (ChS 1/7) Roma 1992.
- de Martino 2006 S.de Martino, *Hititler*, Ankara 2006.
- de Martino 2011 S.de Martino, Samuha, *RIA* 12, 2011: 1-2.
- Matasović 2010 R.Matasović, *A Reader in Comparative Indo-European Religion*, Zagreb 2010.
- Matthews-Glatz 2009 R.Matthews-C.Glatz, The historical geography of north-central Anatolia in the Hittite period: texts and archaeology in concert, *AnSt* 59, 2009: 51-72.
- McMahon 1989 G.McMahon, The History of the Hittites, *BA* 52, 1989: 62-77.

- Melchert 1981 H.C.Melchert, The Hittite Word for “Son”, *IF* 85, 1981: 90-95.
- Melchert 1990 H.C.Melchert, Adjectives in *-iyo-* in Anatolian, *ZVS* 103, 1990: 198-207.
- Melchert 1999 H.C.Melchert, Hittite *tuk(kan)zi-* “cultivation, breeding”, *Ktèma: Civilisations de l’Orient, de la Grèce et de Rome Antiques*, Strasbourg, (Ktema) 24, 1999: 17-23.
- Melchert 2010 H.C.Melchert, *Luviler Anadolu’nun Gizemli Halkı*, İstanbul 2010.
- Michaux-Colombot 2008 D.Michaux-Colombot The Royal Hittite Title ‘My Sun’ and the Winged Sun Disk, *38.ICANAS Cilt 1*, 2008: 329-353.
- Mielke 2011 D.P.Mielke, Hittite Cities: Looking for a Concept, *ColAnt* 2, 2011: 153-194.
- del Monte 1992 G.F.del Monte, *Die Orts-und Gewässernamen der hethitischen Texte. Supplement*, *RGTC* 6/2, Wiesbaden 1992.
- del Monte 2003 G.del Monte, *Antologia della Letteratura Ittita*, 2003
- del Monte-Tischler 1978 G.F.del Monte-J.Tischler, *Die Orts und Gewässernamen der hethitischen Texte*, *RGTC* 6, Wiesbaden 1978.
- Mouton 2004 A.Mouton, Messages from the Gods: An Aspect of Hittite Dreams, *The Oriental Institute News and Notes*-180, 2004: 1-4.
- Mouton 2004a A.Mouton, Le rituel de Walkui (KBo 32.176): quelques réflexions sur la déesse de la nuit et l’image du porc dans le monde hittite, *ZA* 94, 2004: 85-105.
- Mouton 2007 A.Mouton, *Rêves hittites. Contributions à une histoire et une anthropologie du rêve en Anatolie ancienne*, Leiden-Boston 2007.

- Müller-Karpe 2000 A.Müller-Karpe, Kayalıpınar in Ostkappadokien. Ein neuer hethitischer Tontafelfundplatz, *MDOG* 132, 2000: 355-365.
- Nashef 1991 K.Nashef, *Die Orts und Gewässernamen der altassyrischen Zeit*, *RGTC* IV, Wiesbaden 1991.
- Neu 1968 E.Neu, *Interpretation der hethitischen mediopassiven Verbalformen*, *StBoT* 5, 1968.
- Neu 1974 E.Neu, *Der Anitta-Text*, *StBoT* 18, 1974.
- Neu 1979 E.Neu, Hethitisch kurur und taksul in syntaktischer Sicht, *Gs Meriggi*, 1979: 407-427.
- Neu 1991 E.Neu, Hethitische Etymologie aus dem Nachlass Heinz Kronasser, *Gs Van Windekens*, 1991: 201-210.
- Neu 1996 E.Neu, *Das hurritische Epos der Freilassung Bd. 1: Untersuchungen zu einem hurritisch-hethitischen Textensemble aus Ḫattuša*, *StBoT* 32, 1996.
- Neufeld 1950 E.Neufeld, Notes on Hittite Laws, *ArOr* 18, 1950: 116-130.
- Neufeld 1951 *The Hittite Laws. Translated into English and Hebrew with Commentary*, London 1951.
- Oğuz 2002 B.Oğuz, *Türkiye Halkının Kültür Kökenleri 2/A İstanbul*, 2002.
- Otten 1957 H.Otten, Zwei althethitische Belege zu den Ḫapiru (SA.GAZ), *ZA* 52, 1957: 216-223.
- Otten 1971 H.Otten, Die Genealogie Ḫattušiliš III. nach KBo VI 28, *ZA* 61, 1971: 233-238.
- Otten 1981 H.Otten, *Die Apologie Hattusilis III.*, *StBoT* 24, 1981.

- Otten 1988 H.Otten, Die Bronzetafel aus Bogazkoy: Ein Staatsvertrag Tuthalijas IV. *StBoT* Beih 1, 1988.
- Otten 1992 H.Otten, Eine Anklageschrift gegen Ḫalpaziti?, *Fs Alp*, 1992: 409-418.
- Otten-Souček 1965 H.Otten-V.Souček, *Das Gelübde der Königin Puduḫepa an die Göttin Lelwani*, *StBoT* 1, 1965.
- Özgüç 2005 T.Özgüç, *Kültepe Kaniš/Neša*, İstanbul 2005.
- Popko 2005 M.Popko, Der hethitische Gott und seine Kultbilder, *JANER* 5, 2005: 79-87.
- Popko 2008 M.Popko, *Völker und Sprachen Altanatoliens*, Wiesbaden 2008.
- Rieken 1999 E.Rieken, *Untersuchungen zur nominalen Stammbildung des Hethitischen*, *StBoT* 44, 1999.
- Riemschneider 1977 K.K.Riemschneider, Prison and Punishment in Early Anatolia, *JESHO* 20, 1977: 114-126.
- Rogers 1971 R.C.Rogers, "The Covenant with Moses and Its Historical Setting, *JETS* 14/3 1971: 141-155.
- Rost 1961 L.Rost, Zu den hethitischen Bildbeschreibungen, 1.Teil, *MIO* 8, 1961: 161-217.
- Rost 1963 L.Rost Zu den hethitischen Bildbeschreibungen, 2.Teil, *MIO* 9, 1963: 175-239.
- Sakuma 2013 Y.Sakuma, Terms of Ornithomancy in Hittite, *Tokyo University Linguistic Papers (TULIP)* 33, 2013: 219-238.
- Savaş 1998 S.Ö.Savaş, "Hattuša" Adı Üzerine, *3.Uluslararası Hititoloji Kongresi*, 1998: 505-513.

- Savaş 2002 S.Ö.Savaş, Hititler’de “Fırtına Tanrısı” ile “Boğa Kültü” Üzerine Bazı Gözlemler ve Yorumlar, *ArAn* 5, 2002: 97-170.
- Savaş 2006 S.Ö.Savaş, *Çiviyazılı Belgeler Işığında Anadolu’da (İÖ.2.Binyılda) Madencilik ve Maden Kullanımı*, TTKY 6.63, Ankara 2006.
- Savaş 2006a S.Ö.Savaş, “Fırtına Tanrısının Yumruğu”: Yumruk Biçimli Gümüş Hitit Kabı, *Fs Erkanal*, 2006: 635-652.
- Schachner 2011 A.Schachner, İÖ.16. yüzyıl Hitit Anadoluşunda Bir Dönüm Noktası. *7.Uluslararası Hititoloji Kongresi*, 2011: 661-692.
- von Schuler 1957 E.von Schuler, *Hethitische Dienstanweisungen für höhere Hof- und Staatsbeamte. Ein Beitrag zum antiken Recht Kleinasiens*, *AfO* B. 10, Gratz 1957.
- von Schuler 1965 E.von Schuler, *Die Kaşkärer. Ein Beitrag zur Ethnographie des alten Kleinasien*, Berlin 1965.
- Schuol 1994 M.Schuol, Die Terminologie des hethitischen SU-Orakels. Eine Untersuchung auf der Grundlage des mittelhethitischen Textes KBo XVI 97 unter vergleichender Berücksichtigung akkadischer Orakeltexte und Lebermodelle, *AoF* 21, 1994: 73-124.
- Schuol 1994a M.Schuol, Die Terminologie des hethitischen SU-Orakels. Eine Untersuchung auf der Grundlage des mittelhethitischen Textes KBo XVI 97 unter vergleichender Berücksichtigung akkadischer Orakeltexte und Lebermodelle, II, *AoF* 21, 1994: 247-304.
- Seeher 2010 J.Seeher, After the Empire: Observations on the Early Iron Age in Central Anatolia, *Fs Hawkins*, 2010: 220-229.
- Sevin 1999 V.Sevin, *Anadolu Arkeolojisi*, İstanbul 1999.

- Singer 1984 I.Singer, The AGRIG in the Hittite Texts, *AnSt* 34, 1984: 97-127.
- Singer 2002 I.Singer, *Hittite Prayers, SBL Writings from the Ancient World*, Atlanta 2002.
- Singer 2007 I.Singer, Who Were the Kaška?, *Phasis* 10, 2007: 166-178.
- Sommer 1940 F.Sommer, Aus Hans Ehelolf's Nachlass, *ZA* 46, 1940: 5-52.
- Sommer 1975 F.Sommer, *Die Aḫḫijavā-Urkunden*, ABAW 6, 1975.
- Soysal 1997 O.Soysal, KBo XVIII 151 Hakkında Bazı Düşünceler, *AnAr* 3, 1997: 301-339.
- Soysal 1998 O.Soysal, Beiträge zur althethitischen Geschichte (II), *AoF* 25, 1998: 5-33.
- Soysal 2000 O.Soysal, Analysis of a Hittite Oracular Document, *ZA* 90, 2000: 85-122.
- Soysal 2002 O.Soysal, Ortak Bir Eski Anadolu Kelimesi *parninka/i-*'nin Kökeni Hakkında, *ArAn* 5, 2002.
- Soysal 2005 O.Soysal, On the Origin of the Royal Title Tabarna/Labarna, *Anatolica* 31, 2005: 189-209.
- Starke 1977 F.Starke, *Die Funktionen der dimensionalen Kasus und Adverbien im Althethitischen*, *StBoT* 23, 1977.
- Starke 1990 F.Starke, *Untersuchungen zur Stammbildung des keilschriftluwischen Nomens*, *StBoT* 31, 1990.
- Steadman-McMahon 2011 Sh.R.Steadman-G.McMahon, *The Oxford Handbook of Ancient Anatolia, 10,000-323 B.C.E.*, Oxford 2011.
- Stefanini 2002 R.Stefanini, Towards a Diachronic Reconstruction of the Linguistic Map of Ancient Anatolia, *Gs Imperati*, 2002: 783-806.

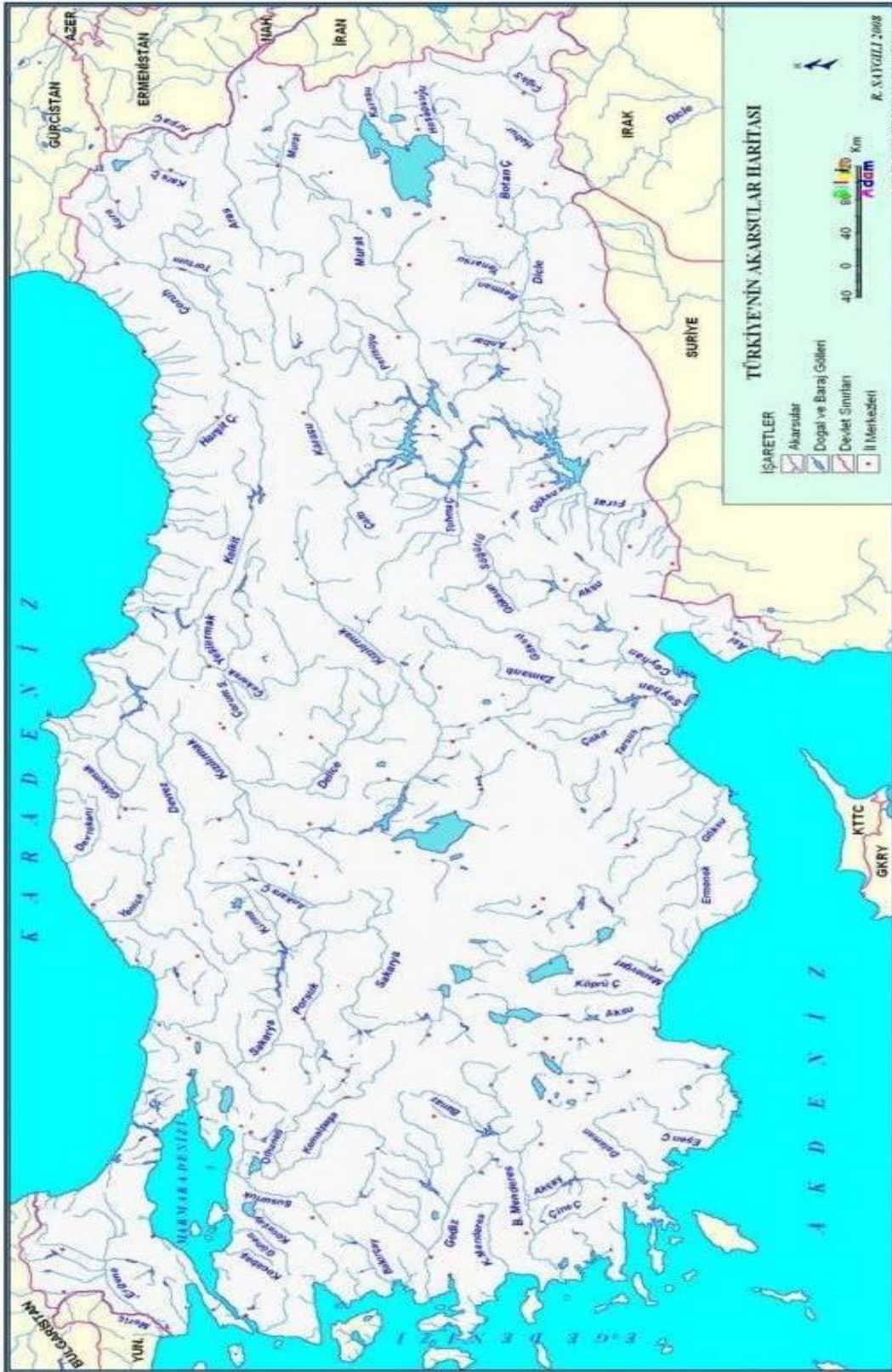
- Taracha 2009 P.Taracha, *Religions of Second Millennium Anatolia*, DBH 27, 2009.
- Taracha 2010 P.Taracha, Studying Hittite Religion: Selected Issues, 7.*Uluslararası Hititoloji Kongresi*, 2010: 857-868.
- Tischler 1988 J.Tischler, *Labarna*, Fs Otten 2, 1988: 347-358.
- Trémouille 2007 M.-C.Trémouille, Notes sur le fragment à caractère historique KUB 31.45, Fs Košak, 2007: 681-692.
- Ünal 1973 A.Ünal, *Zum Status der "Augures" bei den Hethitern*, RHA 31, 1973: 27-56.
- Ünal 1974 A.Ünal, *Ḫattušili III. Teil 1: Ḫattušili bis zu seiner Thronbesteigung*, THeth 3, 1974.
- Ünal 1983 A.Ünal, *Hitit Sarayındaki Entrikalar Hakkında Bir Fal Metni (KUB XXII 70=Bo 2011)*, Ankara 1983.
- Ünal 1983a A.Ünal, Untersuchungen zur Terminologie der hethitischen Kriegsführung, I. "Verbrennen, in Brand stecken" als Kriegstechnik, Fs Kammenhuber, OrNS, 1983: 164-180.
- Ünal 1984 A.Ünal, Kuššara, RIA 6, 1984: 379-382.
- Ünal 1987 A.Ünal, Rev. "H.Freydank Keilschrifturkunden aus Boghazköi 55 Hethitische Rituale und Festbeschreibungen 1985", BiOr 44, 1987: 474-486.
- Ünal 1989 A.Ünal, Orta ve Kuzey Anadolu'nun İÖ.2. Binyıl İskan Tarihiyle İlgili Sorunlar, *Anadolu* 22, (Akulgal'a Armağan), Ankara 1989: 17-37.
- Ünal 1989a A.Ünal, Drawings, Graffiti and Squiggles on the Hittite Tablets. Art in Scribal Circles, Fs T.Özgülç, 1989: 505-513.

- Ünal 1994 A.Ünal, Zur Beschaffenheit des hethitischen Opfertisches aus philologischer und archäologischer Sicht, *Fs Hrouda*, 1994: 283-291.
- Ünal 1996 A.Ünal, The Hittite Ritual of Ḫantitaššu from the City of Hurma against Troublesome, Ankara 1996.
- Ünal 2003 A.Ünal, *Hititler Devrinde Anadolu II*, İstanbul 2003.
- Ünal 2005 A.Ünal, “Survival of The Hattic-Hittite Toponyms During The Greco-Roman Period in Northern Anatolia. Hittite Tiliura, Cappadocian Talaura and Modern Taurla”, *5.Uluslararası Hititoloji Kongresi*, 2005: 721-729.
- Ünal 2005a A.Ünal, Fremde Götter in Hatti. Einführung einer Babylonischen Gottheit in Hatti und Schwierigkeiten bei ihrer Kulterrichtung nach dem Orakeltext KUB 5.6, *ArAn* 8/2, 2005: 47-108.
- Ünal 2011 A.Ünal, *Hititlerde Fal*, *Arkeo Atlas* 2011/1, 2011: 278.
- Villar 1989 F.Villar, Los pronombres personales hetitas, *AuOr* 7, 1989: 117-122.
- Yakar 1980 J.Yakar, Recent Contributions to the Historical Geography of the Hittite Empire, *MDOG* 112, 1980: 75-94.
- Yakar 2006 J.Yakar, Traits of Nomadic People: Ethnoarchaeological and Archaeological Research in Turkey. Die Sichtbarkeit von Nomaden und saisonaler Besiedlung in der Archäologie. Multidisziplinäre Annäherungen an ein methodisches Problem. (*Orientwissenschaftliche Hefte 21; Mitteilungen des SFB „Differenz und Integration“* 9) Halle 2006: 45–63.
- Yakar 2008 J.Yakar, The Archaeology of the Kaška, *6.Uluslararası Hititoloji Kongresi, SMEA* 50, 2008: 817-827.

- Yakar-Dinçol 1974 J.Yakar-A.Dinçol, Remarks on the Historical Geography of North-Central Anatolia during the Pre-Hittite and Hittite Periods, *Tel Aviv* 1 1974: 85-99.
- Yakubovich 2010 I.Yakubovich, *Sociolinguistics of the Luvian Language*, Leiden-Boston 2010.
- Yoshida 2000 K.Yoshida, Assimilation in Hittite and Related Problems, *KURENAI* 39, 2000: 1-88.
- Weeks 1985 D.M.Weeks, *Hittite Vocabulary. An Anatolian Appendix to Buck's Dictionary of Selected Synonyms in the Principal Indo-European Languages*, 1985.
- Weeks 2004 N.Weeks Admonition and Curse. The Ancient Near Eastern Treaty/Covenant Form as a Problem In Inter-Cultural Relationships, *JSOT* Supp.407, 2004.
- Weidner 1970 E.F.Weidner, *Politische Dokumente aus Kleinasien*, Hildesheim-New York, 1970.
- Werner 1967 R.Werner *Hethitische Gerichtsprotokolle*, *StBoT* 4, 1967.

Harita 1. - Asur Ticaret Kolonileri Dönemi Bölgesel Güzergahlar (Barjamovic 2011).

Harita 2. – Akarsular

Harita 3. -

Harita 4. -

Harita 5. -